

JAZYKOVEDNÝ ČASOPIS

JAZYKOVEDNÝ ÚSTAV ĽUDOVÍTA ŠTÚRA

SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

3

ROČNÍK 72, 2021

 scienciendo

 **SAP**
SLOVAK ACADEMIC PRESS

JAZYKOVEDNÝ ČASOPIS
VEDECKÝ ČASOPIS PRE OTÁZKY TEÓRIE JAZYKA

JOURNAL OF LINGUISTICS
SCIENTIFIC JOURNAL FOR THE THEORY OF LANGUAGE

Hlavná redaktorka/Editor-in-Chief: doc. Mgr. Gabriela Múcsková, PhD.

Výkonní redaktori/Managing Editors: PhDr. Ingrid Hrubaničová, PhD., Mgr. Miroslav Zumrík, PhD.

Redakčná rada/Editorial Board: PhDr. Klára Buzássyová, CSc. (Bratislava), prof. PhDr. Juraj Dolník, DrSc. (Bratislava), PhDr. Ingrid Hrubaničová, PhD. (Bratislava), doc. Mgr. Martina Ivanová, PhD. (Prešov), Mgr. Nicol Janočková, PhD. (Bratislava), Mgr. Alexandra Jarošová, CSc. (Bratislava), prof. PaedDr. Jana Kesselová, CSc. (Prešov), PhDr. Ľubor Králik, CSc. (Bratislava), doc. Mgr. Gabriela Múcsková, PhD. (Bratislava), Univ. Prof. Mag. Dr. Stefan Michael Newerkla (Viedeň – Rakúsko), Associate Prof. Mark Richard Lauersdorf, Ph.D. (Kentucky – USA), prof. Mgr. Martin Ološtiak, PhD. (Prešov), prof. PhDr. Slavomír Ondrejovič, DrSc. (Bratislava), prof. PaedDr. Vladimír Patráš, CSc. (Banská Bystrica), prof. PhDr. Ján Sabol, DrSc. (Košice), prof. PhDr. Juraj Vaňko, CSc. (Nitra), Mgr. Miroslav Zumrík, PhD. (Bratislava), prof. PhDr. Pavol Žigo, CSc. (Bratislava).

Technický redaktor/Technical editor: Mgr. Vladimír Radik

Vydáva/Published by: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied

- v tlačenej podobe vo vydavateľstve SAP – Slovak Academic Press, s. r. o.

- elektronicky vo vydavateľstve Sciendo – De Gruyter

<https://content.sciendo.com/view/journals/jazcas/jazcas-overview.xml>

Adresa redakcie/Editorial address: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, Panská 26, 811 01 Bratislava

Kontakt: gabriela.mucskova@juls.savba.sk

Elektronická verzia časopisu je dostupná na internetovej adrese/The electronic version of the journal is available at: <http://www.juls.savba.sk/ediela/jc/>

Vychádza trikrát ročne/Published triannually

Dátum vydania aktuálneho čísla (2021/72/3) – január 2022

CiteScore 2020: 0,4

SCImago Journal Rank (SJR) 2020: 0,186

Source Normalized Impact per Paper (SNIP) 2020: 0,876

JAZYKOVEDNÝ ČASOPIS je evidovaný v databázach/JOURNAL OF LINGUISTICS is covered by the following services: Baidu Scholar; Cabell's Directory; CEJSH (The Central European Journal of Social Sciences and Humanities); CEEOL (Central and Eastern European Online Library); CNKI Scholar (China National Knowledge Infrastructure); CNPIEC – cnpLINKer; Dimensions; DOAJ (Directory of Open Access Journals); EBSCO (relevant databases); EBSCO Discovery Service; ERIH PLUS (European Reference Index for the Humanities and Social Sciences); Genamics JournalSeek; Google Scholar; IBR (International Bibliography of Reviews of Scholarly Literature in the Humanities and Social Sciences); IBZ (International Bibliography of Periodical Literature in the Humanities and Social Sciences); International Medieval Bibliography; J-Gate; JournalGuide; JournalTOCs; KESLI-NDSL (Korean National Discovery for Science Leaders); Linguistic Bibliography; Linguistics Abstracts Online; Microsoft Academic; MLA International Bibliography; MyScienceWork; Naver Academic; Naviga (Softweco); Primo Central (ExLibris); ProQuest (relevant databases); Publons; QOAM (Quality Open Access Market); ReadCube; SCImago (SJR); SCOPUS; Semantic Scholar; Sherpa/RoMEO; Summon (ProQuest); TDNet; Ulrich's Periodicals Directory/ulrichsweb; WanFang Data; WorldCat (OCLC).

ISSN 0021-5597 (tlačená verzia/print)

ISSN 1338-4287 (verzia online)

MIČ 49263

JAZYKOVEDNÝ ČASOPIS

JAZYKOVEDNÝ ÚSTAV EUDOVÍTA ŠTÚRA
SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

3

ROČNÍK 72, 2021

 scienciendo

SAP
SLOVAK ACADEMIC PRESS

OBSAH

CONTENT • СОДЕРЖАНИЕ

Štúdie

Studies • Статьи

- 723 **Sergei KUZEEV: “Tell me what it feels like”: On the verbal interface of the phenomenal**
Sergei KUZEEV: „Povedz mi, aký je to pocit“: O jazykovom stvárnení fenomenálna
Сергей КУЗЕЕВ: «Скажи мне, как это чувствуется»: о языковом оформлении
феноменального
- 739 **Milan FERENČÍK: Komunikácia v globalizovanej vede: Porovnávací analýza
domáceho a anglosaského štýlu vedeckého písania v lingvistiky**
Milan FERENČÍK: Communicating globalized science: a comparative analysis of domestic
and Anglo-Saxon style of academic writing in linguistics
Милан ФЕРЕНЧИК: Коммуникация в глобализованной науке: сопоставительный анализ
домашнего и англосаксонского стилей научного письма в лингвистике
- 769 **Martin OLOŠTIAK: Poznámky k lexikálnej adaptácii prevzatých pomenovaní
v slovenčine (na príklade nominačného hniezda *blog*)**
Martin OLOŠTIAK: Remarks on lexical adaptation of loanwords in the Slovak language
(based on the *blog* nomination family)
Мартин ОЛОШТЬЯК: Заметки о лексической адаптации заимствованных названий
в словацком языке (на примере номинативного гнезда «блог»)

Diskusie

Discussions • Дискуссии

- 787 **Наталья КОРИНА – Ольга ВРЕДЕ – Радиф ЗАМАЛЕТДИНОВ: К проблеме
нациолекта и его влияния на специфику терминологии и особенности её перевода**
Natalia KORINA – Oľga WREDE – Radif ZAMALETDINOV: The Problem of Natiolect in
Connection with the Language Interference and the Specifics of Terminology Translation
Natalia KORINA – Oľga WREDE – Radif ZAMALETDINOV: К otázke naciolektu a jeho
vplyvu na špecifiká terminológie a osobitosti jej prekladu

Rozhľady

Horizons • Обзоры

- 809 **Roman ADAMCZYK: Česká a anglická terminologie zdraví a poruch zdraví
v historicko-spoločenském a konceptuálnym rámci**
Roman ADAMCZYK: Czech and English terminology of health and impaired health in
historical, societal and conceptual framework
Роман АДАМЧИК: Чешская и английская терминология здоровья и его нарушений
в историческо-общественной и концептуальной рамке

821 Marika BUTSKHRIKIDZE: What do Modern Languages with *Scriptio Continua* have in Common?

Marika Butskhrikidze: Čo majú spoločné súčasné jazyky a *Scripto Continua*?

Марика БУЦХРИКИДЗЕ: Что имеют общего современные языки с *scriptio continua*?

Recenzie a správy

Book Reviews • Рецензии

839 KOERNER, E. F. K.: *Last Papers in Linguistic Historiography*. (Bohumil VYKYPĚL)

842 BIDAUD, Samuel: *Le concept linguistique d'opérativité*. (Ľudmila LACKOVÁ)

845 KRÁLIK, Ľubor: *Etymológia a nárečová lexikografia (na materiáli slovníka slovenských nárečí)* (Pavol ŽIGO)

Kronika

Chronicle • Хроника

849 Okružle výročí kansaského slavistu, profesora Marca L. Greenberga (Siniša HABLIJANEC)

“TELL ME WHAT IT FEELS LIKE”: ON THE VERBAL INTERFACE OF THE PHENOMENAL

SERGEI KUZEEV

Eötvös Loránd University of Budapest, Budapest, Hungary

KUZEEV, Sergei: “Tell me what it feels like”: On the verbal interface of the phenomenal. *Jazykovedný časopis (Journal of Linguistics)*, 2021, Vol. 72, No 3, pp. 723 – 738.

Abstract: Despite the several decades of intense scrutiny, the problem of the “explanatory gap” remains one of the most widely debated topics in today’s philosophy of mind. This paper argues that, if re-iterated as the relative ineffability of phenomenal properties of sensory experiences (qualia), it can become an object of linguistic treatment to a sensible effect. The paper proceeds from discussing the general ineffability of sensory experiences to a brief overview of phenomenal mental states. The strong ineffability thesis is then relativized by positing that the mental contents in question can be communicated indirectly through phenomenal judgments, or “phenomemes”, i.e. discursive units that involve reference to the speaker’s qualia. In the concluding section, the paper suggests that phenomemes constitute a narrative dimension of their own and highlights the potential of further research on the subject for the pragmatics of communication, cognitive stylistics, and other areas of the language-related scholarship.

Key words: phenomemes, phenomenology, phenomenal concepts, language and qualia, cognitive poetics, narrativity

1. INTRODUCTION

It has been observed many a time that some of our mental contents – specifically, those related to sensory¹ experiences – are notoriously resistant to verbalization, and that, even when communication does occur, there remains a felt gap between what is meant and what is said. For those of the positivistic mindset, there is nothing mysterious about this unsayability, since to them it only signals a lack of linguistic competence; others, however, do not discard the problem so easily and assume that it owes to the incongruence between how the sensual domain and public language work. But what rarely receives systematic attention is the actual linguistic interface of the said gap, that is, the specific mechanisms of overcoming the ineffability of those sensory experiences that we typically find hard to verbalize.

The paper makes an attempt at re-articulating this problem as the relative ineffability of phenomenal mental contents, or qualia, i.e. of the intrinsically private non-propositional knowledge that we acquire when undergoing sensory experiences.

¹ Hereinafter used to refer, collectively, to all sorts of emotional, interoceptive, and bodily experiences.

I begin with a general outline of ineffability of sensory experiences and proceed to a brief discussion of the subjectivity of qualia and its language-related effects. I then suggest that qualia are only ineffable in the weak sense – insofar as they need to be addressed directly. Based on evidence from the literary discourse, which is the principle realm of phenomenal contents organized as coherent text, I claim that we typically verbalize our phenomenology via relational descriptions which work, along the broad lines, similarly to resemblance metaphors. I dub those discursive units that refer to speaker's qualia and that are loosely based on the analytical notion of phenomenal judgments as **phenomemes**.

The essay concludes with a brief examination of phenomemes as a narrative technique that facilitates a more intimate engagement of readers with fictional texts and puts forth “mind reading” as a source of the interpretative insight. This research is motivated by the relative scarcity of attention to the relations between language and qualia (with the notable exception of, for instance: Berta, 2011; Carruthers, 1996; Zlatev, 2008), despite the manifest linguistic dimension of this problematic. The paper, thus, aims at devising a working model for discussing ineffability of phenomenal mental contents in the context of cognitive stylistics and discourse analysis.

2. INEFFABILITY OF SENSORY EXPERIENCES

There is a conviction, shared by much of the general public and scholars alike, that our public language is the most appropriate medium for articulate thought – that we appear to think *with* language², one way or another, hence it should be virtually unailing in its power to communicate ideas of whatever level of complexity. This sentiment is epitomized in Searle's *principle of expressibility* – “whatever can be meant can be said” – that has since become a foundational maxim for positivist thinking (1969, p. 19). Besides this aphoristic claim, it has an extended formulation, from which it follows that: 1) whatever has a meaning has an expression, 2) this expression is verbal in nature, and 3) each meaning can be conveyed directly; in other words, this principle asserts that there is effectively no gap between the thinkable and the sayable (1969, p. 19). Although we might have all practical reasons to believe so, there is another widespread intuition of equal force, which contradicts Searle's dictum and holds that the linguistic mode of expression must have its inherent constraints, for every now and then do we encounter those instances of verbal failure when putting some of our mental contents into words gets strangely problematic.³

One way to verify this intuition is to consider the relations between language and our sensual domain. On one level, we are endowed with the ability to introspect

² This is not to assert that all thinking is verbal. Rather, this is to assert, following Deacon (1997) and others, that language can be seen as the “scaffolding” for a wide range of cognitive processes.

³ For an average adult native speaker of the language in question without such linguistic impairments as aphasia, alexithymia, etc.

and meta-cognitively process the sensory experiences of our minds (normally, still in the presence of covert speech); but on another, this introspective process often reveals a gap between the impressionistic richness of what is accessible to our “mind’s eye” and those routine linguistic structures that we use for day-to-day communication. When I am immersed into a piece of music, or when I contemplate a natural landscape, or simply enjoy a glass of wine on a quiet homely evening, I may discover, with some unease, that the vocabulary that we typically associate with such experiences – delight, amazement, tranquility, or comfort – does not do justice to how their sensory dimension is actually represented in my mind. Observing this imbalance engenders the insight that our affective states, at least to a degree, are somewhat beyond the linguistic horizon: each time we try to communicate them, we are beset with the sense of their ineffability, fragility against the machinery of language.

Fictional writing, where this kind of complication figures prominently, is another trusted source of evidence. Thus, the protagonist of Poe’s short story *Ms. Found in a Bottle* remarks at some point: “A feeling, for which I have no name, has taken possession of my soul – a sensation which will admit of no analysis, to which the lessons of by-gone times are inadequate, and for which I fear the futurity itself will offer me no key” (2003, p. 57). Shakespeare offers a more succinct formula for this linguistic failure in *King Lear*, where the King’s daughter Cordelia has to lament: “Unhappy that I am, I cannot heave my heart into my mouth”, when asked to describe the way she feels for her father (2009, p. 7). Could this imply that language is not an adequate medium for the communication of our sensory experiences, since, as Susanne K. Langer once observed, it only “names certain vaguely and crudely conceived states, but fails miserably in any attempt to convey the ever-moving patterns, the ambivalence and intricacies of inner experience, the interplay of feelings with thoughts and impressions ...” (1942, p. 100)?

This Langer’s diagnosis is presumably too radical to be taken at face value, even in view of the evidence supplied above, and to better understand the reasons for the failure that it so tellingly asserts, it needs to be reformulated in more adequate and balanced terms. On first approximation, we can restate the whole problem as simply the lack of names for those mental states that we find hard to verbalize, for “there is no set menu of discrete feeling kinds, no periodic table of the heart ... to specify cleanly and without residue” (Pilkington, 2001, p. 4). Worse still, this lack is logically persistent: there are evidently more possible affective states than even the most sophisticated medical and psychological taxonomies are able to tackle despite the presence of such nuanced terms as “anhedonia”, “euthymia”, “cachexia”, and others in their lexicons.

That the lexical gaps in question are never entirely bridgeable, but are still continuously bridged by way of inventing (or borrowing) new words might be a trivial observation, which, however, continues to invite attention and spark

debates. According to one commonsensical objection, this “neologizing” strategy simply inflates our vocabularies thus making them unusable for the general audience. This idea underlies the parodical online project of the *Dictionary of Obscure Sorrows*, whose authors invent mock terms with which to refer to those emotional circumstances that we might find uncannily familiar, but for which there are no words in actual dictionaries (at least, of the English language), for instance:

lachesism (noun): the desire to be struck by disaster – to survive a plane crash, to lose everything in a fire, to plunge over a waterfall – which would put a kink in the smooth arc of your life, and forge it into something hardened and flexible and sharp, not just a stiff prefabricated beam that barely covers the gap between one end of your life and the other (Koenig, 2021, p. 144).

vemödalen (noun): the frustration of photographing something amazing when thousands of identical photos already exist—the same sunset, the same waterfall, the same curve of a hip, the same closeup of an eye—which can turn a unique subject into something hollow and pulpy and cheap, like a mass-produced piece of furniture you happen to have assembled yourself (Koenig, 2021, p. 217).

Thus, if we go back to our original complication, we will have to admit that the mere presence of lexical gaps is not the whole explanation: after all, what bothers both Poe’s character and Shakespeare’s Cordelia, and what Langer sees as the “miserable failure” of language, is not the lack of words *per se*, but, rather, the felt discrepancy between how our sensory domain and language system work on a more fundamental level. Perhaps, the best way to understand this discrepancy is to resort to the well-known dichotomy between the “analogue” and the “digital” modes of being. Since all our sensory inputs are, at root, the analogue phenomena determined by the laws of physics and chemistry, whereas language – at least as far as its essential design properties are concerned – is a “digital”⁴ code based on systematic forms of higher abstraction, the interaction between the two results in some kind of residue. Naturally, language is only able to “digitalize” the raw sensory data, but not to genuinely convey them in their original format:

“Our internal representations tend to be to a large extent simultaneous, unordered, and unorganized. When we transform them into a linguistic utterance, we of necessity have to break complex units into pieces and to string them together in a thoroughly ordered way – this is the *raison d’être* of grammar – on the thread of speech. We thus externalize and make linear what was internal and non-linear beforehand” (Raible, 2003, p. 28).

⁴ Of course, natural language cannot be said to be a purely “digital” phenomenon, as it also has certain “analogue” features. For a detailed discussion, see Love, 2007.

The perceived ineffability of sensory states is thus due to their pre-verbal – if not altogether pre-conceptual⁵ – nature that is not easily compatible with the structural and semantic principles of public language.

The main difficulty with encoding sensory information in language is the peculiar organization of such analogue content in the form of infinite continuums of degrees. This is known as the ever-increasing “fineness of grain”: while digital structures can be potentially reduced to some kind of a pixel – the minimal unit, beyond which things are no longer divisible – in real world the fineness of grain is potentially infinite. Thus, for instance, although color shades are a physical reality, their linguistic labelling is necessarily rough around the edges, for there are no stable boundaries between them, no actual criteria for a precise delineation. Even more so with our affective states: while everyday language does technically discern between *anger* and *rage*, *sadness* and *anguish*, *excitement* and *happiness*, these emotional experiences are still lived as continuums of transient feelings. At which point exactly *anger* becomes *rage*, *sadness* turns into *anguish*, and *excitement* grows into *happiness* depends entirely on the speaker’s inclination to pick up a specific word to refer to her actual circumstance.

This incongruity between “raw feels” and linguistic categorization affects materially the way we communicate with each other, and many see it as the principle cause for the ineffability in question (Jakab, 2000; Musacchio, 2005). However, in order to identify the possible paths towards the *relativization* of this ineffability (beyond Searle’s solution, which only postulates the absence of the gap as a methodological principle), this problem needs to be addressed from a more sophisticated perspective – the one afforded by the contemporary studies of consciousness, which will be the subject of the next section.

3. SUBJECTIVITY OF QUALIA

Despite their somewhat amorphous and (what seems to be) pre-verbal⁶ nature, those mental states in question that are open to introspection must nevertheless have properties which we can attend to and cognitively process. Such properties may be said to constitute their qualitative dimension, without which we would be “blind” to these states, the same way we are “blind” to those abstract phenomena for which we lack concepts – for instance, to the exact amount of objects before we learn to count. These qualities of lived experiences are often dubbed as their *phenomenology*⁷, or

⁵ There is an ongoing debate about whether the mind’s perceptual contents are conceptual or non-conceptual in nature. For an overview of the controversy, see Bermudez, 2009.

⁶ Not all agree with this view. For instance, in the “multiple draft” model by Dennett (1991) and in the earlier version of the “higher-order thought” hypothesis by Carruthers (1996), introspective awareness is always mediated by language.

⁷ This has, of course, been the main focus of attention for the philosophical tradition of

phenomenal character, but are now better known in philosophy of mind and cognitive sciences as *qualia*. This term was originally used in a more restricted sense – as consciously accessible non-representational features of sensory information (Lewis, 1991); today, however, qualia represent “introspectively accessible phenomenal aspects of our mental lives” (Tye, 2018). The very idea of qualia is based on the commonsensical observation that each and every sensory experience that we undergo has a subjective feel: put otherwise, it always *feels a certain way* to undergo them. When I look at the blue sky on a clear day, or sip cold beer after a long walk in summer, or listen to birds chattering in a grove, I get to know *what it feels like* to do and experience all those things without much of a cognitive effort: rather, this happens as a natural consequence of just my being conscious. Moreover, I can retrieve this kind of feelings from memory or re-create them through imagination, I can recognize them once they overwhelm me again, and I can surely tell one from another.

Qualia thus understood have been of little concern to the analytical tradition before 1974, when Thomas Nagel’s seminal essay *What Is It Like to Be a Bat?* created a stir in philosophical circles. Nagel’s principal achievement is an intuitively powerful reformulation of what it means to be phenomenally conscious (that is, to be aware of one’s qualia): for an organism, to have conscious experiences means that *there is something it is like to be* that organism, or, in Nagel’s own words, “... fundamentally an organism has conscious mental states if and only if there is something it is like to be that organism – something it is like for the organism” (1974, p. 441). This perspective has since become canonical, and many have concurred to the idea that our conscious sensory experiences are necessarily accompanied by the introspectively accessible feeling of their “what-it’s-likeness”. An equally important part of Nagel’s reasoning is his conviction that there is no adequate vocabulary with which to describe the subjective character of sensory experiences, or, to be more precise, that there is no adequate vocabulary in which qualia could be communicated so as to be fully grasped by someone other than their actual bearer. This is due to the fact that qualia are beyond the reach of available concepts and represent “facts that do not consist in the truth of propositions expressible in a human language” (1974, p. 444). For most philosophers this still does not mean that our grasp of qualia is non-conceptual: that is, in order to be able to recognize, remember, or imagine them, we need to be equipped with a corresponding set of special “phenomenal” concepts, which “we exercise when (but not only when) we notice or become aware of the phenomenal character of our

phenomenology started by Husserl and continued by Merleau-Ponty, Scheler, Levinas, etc., while today’s proponents of the phenomenological approach in cognitive sciences include Zahavi, Zlatev, Gallagher and many others. However, this paper is mostly concerned with the view of consciousness that is prevalent in today’s analytical tradition rather than in the modern interpretations of the classical phenomenology.

experiences and feelings via introspection” (Tye, 2003, p. 90). Today’s “phenomenal concept strategy” is an umbrella term for an ever-increasing number of accounts⁸ – for the lack of space here, I cannot do justice to the enormous body of work on the subject⁹, but will only mention that phenomenal concepts are most often construed as recognitional (Loar, 1990), indexical (Perry, 2001), or quotational (Papineau, 2007) entities of thought.

Despite the general acceptance of qualia as a useful conceptual tool for the understanding of consciousness, the thesis of their strong ineffability remains highly disputable and, as will be shown below, does not accommodate the existing empirical evidence. One line of criticism plays the pragmatic card, for it evokes the notion of “human endowment” to mitigate the whole problem: since many, if not most, of our sensory experiences are shared – and all of us are generally expected to know what it feels like, for instance, to be caught into a pouring rain, to fly in a shaky plane, or to have a bad toothache – verbal reports of sensory data turn out to be relatively unproblematic.¹⁰ This argument, however, looks past the possibility of deviant or uncommon experiences (being in the open space, taking exotic drugs, being pregnant from a male perspective, etc.), which evidently compromise the said endowment. Moreover, the problem of ineffability re-emerges when the subtlety of qualitative descriptions is of primary concern, as is the case with literary and poetic texts.¹¹ According to Daniel Dennett – an ardent opponent of qualia’s strong ineffability thesis¹² – the conceptual isolation between perception and language notwithstanding, this gap can still be mitigated by purely verbal means, for “what it feels like to see Paris by moonlight in May can be adequately conveyed in a few thousand words (an empirical estimate based on the variable success of actual attempts by novelists)” (2005, p. 115). In what follows, I will build on this Dennett’s proposal to determine the way we typically convey qualia in public language despite all the hurdles that such communication is assumed to face.

4. PHENOMENAL JUDGMENTS, OR PHENOMEMES

Naturally, the easiest way to follow up on Dennett’s observation is to page through a few books, this time disregarding the instances of ineffability, but

⁸ Since phenomenal concepts do not draw on general categories as “normal” concepts do, some suggest that there is no reason to term them as concepts after all (Ball, 2009).

⁹ For a general overview of the phenomenal concept strategy, see Balog, 2009 and Sundström, 2001.

¹⁰ And quite often involve, in casual speech, structures similar to “You (must) know this feeling when...”.

¹¹ But, also, in some real-life settings, for instance, when reporting one’s feelings and sensations to a therapist, etc.

¹² And an opponent of qualia as such: see his essay *Quining Qualia* (1993) for a detailed argumentation of why the notion of qualia is philosophically incoherent.

focusing on those descriptions of sensory experiences that reflect their phenomenal character. Formulated thus loosely, the task at hand might appear confusing; moreover, in a research like this, a valid methodology often comes in retrospect, so prior to clarifying criteria and identifying specific patterns, I will first share a few examples from fictional narratives, which hit the target, one way or another:

- (1) More and more uncomfortable did Humbert feel. It was something quite special, that feeling: an oppressive, hideous constraint as if I were sitting with the small ghost of somebody I had just killed (Nabokov, 1991, p. 139).
- (2) Some days I do appreciate things more, eggs, flowers, but then I decide I'm only having an attack of sentimentality, my brain going pastel Technicolor, like the beautiful-sunset greeting cards they used to make so many of in California (Atwood, 1986, p. 171).
- (3) Turning away, I continued to drift downtown, with no very clear idea where I was going or why, and as I walked, I had the oddly appealing sensation that I was undoing myself, unwinding myself thread by thread, rags and tatters falling away from me in the very act of crossing Thirty-Second Street... (Tartt, 2014, p. 502).

To explain what these examples have in common and why I think that they are illustrative of how we communicate qualia in public language, I need to make a step back to Nagel's idea that all sensory experiences "feel like *something*" to us. The evasive "something" in this formula is utterly problematic, as it stands for the analogue mental contents that cannot be literally verbalized; but there seems to be a straightforward solution to this entanglement: to pick up *another sensory experience* to replace the ineffable "something". This will enable the speaker to convey the sense of qualia way more efficiently than through recognitional, indexical, or quotational models which the canonical accounts of the phenomenal concept strategy prescribe for the occasion (think of "I have *this* feeling" or "Here *it* goes again"). The main idea behind the substitution is, hence, to trigger in interlocutors the right sort of the imaginative insight rather than to genuinely say the unsayable; in parallel, this also creates the kind of verbal subtlety that is characteristic of the literary discourse as such.

Therefore, in all examples above, the speaker: 1) affirms the fact of undergoing a sensory experience (by naming it directly and/or by using the key verbs like "feel", "sense", etc.); 2) asserts that it has a felt quality, and 3) discloses this quality by assimilating the sensory experience in question with another experience. In (1), Humbert's discomfort of being with Lolita on a particular morning feels like being in the presence of the ghost of someone whom he has killed. In (2), Offred's depressive condition is likened to the loss of color vision: "going Technicolor". And in (3), Theodore's loneliness is described as the desire to "undo" or "unwind"

himself. This is how the ineffability of qualia is most commonly relativized – through the use of figurative language, for though direct non-trivial descriptions of phenomenology might be inconceivable¹³, it can be more effectively communicated via “terms of *associated* external properties, or ... *associated* causal roles” (Chalmers, 1996, p. 20 – my italics).

In philosophy of mind, the utterances that are used to convey private mental contents are known as “phenomenal judgments”, which can be understood, rather loosely, as “words, discussions, and texts about consciousness, subjective phenomena, and the mind-body problem” (Argonov, 2014, p. 53), or more restrictively, as statements containing explicit qualitative references. Such is the approach of David Chalmers, who discerns between the three types (or orders) of phenomenal judgments, exemplified as: “‘I have a throbbing pain now’ ... ‘LSD gives me bizarre color sensations’ ... ‘The problem of consciousness is utterly baffling’” (1996, p. 161). In this paradigm, phenomenal judgments may either assert the fact of undergoing a sensory experience (Type 1), or grasp its qualitative dimension (Type 2), or articulate generalizations on account of consciousness (Type 3). Clearly enough, I am here only concerned with Chalmers’ Type 2 (or *genuine*) phenomenal judgments, since those of Type 1 only rely on the existing sensory vocabulary, and those of Type 3 do not elaborate on the phenomenal character of particular experiences.

The prototype of a phenomenal judgment is thus relatively simple: **Experience A is (like) Experience B**, which is akin to a resemblance metaphor, where the (real) **Experience A** is its target domain, or tenor, and the (imaginary) **Experience B** is its source domain, or vehicle. Each phenomenal judgment can be reduced to the said prototype, although the elaborate contexts of fictional writing may sophisticate the task. To showcase how this reduction may work, two more examples are shared below:

- (4) To see Herald Square on television made me feel as if I were stranded millions of light-years from Earth and picking up signals from the early days of radio, announcer voices and audience applause from a vanished civilization (Tartt, 2013, p. 261).
- (5) The moment of betrayal is the worst, the moment when you know beyond any doubt that you’ve been betrayed [...] It was like being in an elevator cut loose at the top. Falling, falling, and not knowing when you will hit (Atwood, 1986, p. 67).

It is easy to see that in (4), the **Experience A** from our formula is “seeing Herald Square (on TV)”, while the imaginary **Experience B** is “being very far from

¹³ Of course, qualia can also be communicated trivially via generic predicates, that is, by saying that things feel “good”, “bad”, “weird”, etc., which is characteristic of casual spoken speech and is not of major interest.

Earth in space and time”. Along the same lines, in (5), the “feeling of betrayal” is metaphorically linked to “being inside a falling elevator”.

To conclude this section, I suggest using a special term – “phenomemes”¹⁴ – for the phenomenal judgments in question in order to dissociate them from their philosophical counterparts (which have a broader coverage) and to establish them as a distinctive narrative unit. Of course, phenomemes are not the only possible carriers of phenomenal contents: the general organization of the text, the choice of words, and other techniques can undoubtedly serve this same purpose. What I hold is, however, that they appear to be the most organic and quintessential tool of “effing” the otherwise non-lexicalisable sensory experiences.

5. TOWARDS PHENOMENAL DISCOURSE

The study of qualia within linguistic settings might sound like a novel enterprise, however, there is a relatively long and vibrant history of research in the adjacent fields – for instance, of sensory vernaculars and the associated communicative strategies – as testified by the works of Wilma Bucci, Susanne K. Langer, Allan Paivio, and Klaus R. Scherer, to name but a few. The diversity and impact of these studies notwithstanding, they tend to share one common underlying principle, if not prejudice, present in Langer’s diagnosis that I undertook to downplay: the overvaluation of verbal constraints on the communication of qualitative states. A typical project within this paradigm would build on the strong ineffability of sensory inputs and, sometimes, even call for construing “a language at the interface of science and poetry that may serve as a better approximation to qualia than is offered by declarative or propositional statements and yet amenable to formalization and quantification” (Zentner, 2012, p. 81)¹⁵.

Evidently, such studies are headed into a radically different direction from my proposal, that is, from positing that the relative ineffability of phenomenal mental contents does not diminish the ability of public language to communicate qualia. In fact, it is not unreasonable to suggest that the need to somehow cope with this ineffability by using language more creatively led to a significant upgrade in the capacities of human mind ever since linguistic competence had become a part of its repertoire. One legitimate objection that may arise in this connection is that although ineffability of qualia seems manageable in written texts, it might persist in the spoken register: as Bucci et al. reveal in their study, when asked to verbally elaborate on their emotional states, most speakers first undergo the stage of arousal, that is, of resorting to gestures and facial mimics combined with or followed shortly by reporting the

¹⁴ Needless to say, here I follow the widely productive pattern, which figures in both established terms, like “phoneme” or “lexeme”, and in more recent ones, like “pragmeme” or “sememe”.

¹⁵ The cited paper explores the possibility of creating a specialized vernacular more suited to communicate music-associated qualia.

inability to fulfill the task immediately due to the lack of words (2016, p. 373). Perhaps, no clinical trials are needed to infer that grasping the right sort of vocabulary and reconceiving imaginatively of one's own feelings and sensations, let alone of qualitative states, is indeed a challenge that most speakers are unable to tackle on the spur of the moment. Moreover, the problem of verbalizing perceptual contents is mostly peripheral for colloquial speech, where, as mentioned above, reliance on the shared human endowment offers a working solution. As a consequence, all sensible analysis of phenomemes should proceed from written genres, where the stage of arousal and the associated verbal confusion are typically not part of the message. Phenomemes are indeed a staple feature of those many classical and contemporary works of fiction¹⁶ that gained an extensive readership, for instance, of the all-time favorite *Handmaid's Tale* by Margaret Atwood, quoted above more than once, where this manner of writing is especially prominent. Every now and then, Atwood masterfully depicts the dispiriting condition of her main protagonist by referencing the phenomenal dimension of her emotional and bodily experiences, for example:

- (6) I sink down into my body as into a swamp, fenland, where only I know the footing. Treacherous ground, my own territory. I become the earth I set my ear against, for rumors of the future. [...] Each month I watch for blood, fearfully, for when it comes it means failure (1986, p. 63).
- (7) You can wet the rim of a glass and run your finger around the rim and it will make a sound. This is what I feel like: this sound of glass. I feel like the word shatter (1986, p. 88).

The role of phenomemes thus understood goes far beyond framing immediate contexts: rather, they constitute a textual dimension of their own and evolve into a narrative technology of portraying subjective selves by immersing the audience into a web of fictional phenomenologies. As Elizabeth Camp notes in her speculations on *Anna Karenina*, L. Tolstoy's ambition throughout the many pages of his symphonic novel was to cause readers to identify with the main protagonist, which means "transforming [themselves] imaginatively, so that [they] become Anna Karenina... which involves imagining [themselves] being Anna Karenina, by imaginatively altering the content of who [they are]: endowing [themselves] with properties that Anna possesses which [they] lack..." (2009, p. 112). Although such identification can be achieved through various methods and writing techniques, I suggest that the use of phenomemes may be considered as a weapon of choice: there seems to be something intrinsic to this practice that enables the author to trigger a befitting emotional response in readers and to provide them with access to what is otherwise inaccessible: the mind of the Other.

¹⁶ And even more so of poetry, although I leave it out of the present account.

As mentioned in the previous sections, the principal philosophical problem of qualia, as already Gottlob Frege observed, is rooted in their ultimate reliance on their bearer: “no other person has my pain. Someone can have sympathy for me but still pain always belongs to me and his sympathy to him” (1956, p. 300). There is nothing logically incoherent in the possibility of “reading” the propositional contents of the minds of others, but grasping another person’s experience in its phenomenological dimension remains logically impossible: all attempts to construe a thought experiment to this effect end in absurdity (Márton – Tózsér, 2016). What mitigates the solipsistic effects of qualia’s privacy is our natural ability to adopt the first-person perspective. Even beyond that: the post-Gricean pragmatics of communication is predicated on the idea that “mind-reading”, i.e. grasping and felicitously interpreting the speaker’s meaning, lies at the core of mutual understanding as such (Watzlawick et al., 2014). This approach has grown into the paradigm of intersubjectivity of linguistic meanings that dates back to the famous Wittgenstein’s fable of “beetles in the box”¹⁷ (2001, §§244 – 271) and that is now used to analyze a wide range of discursive practices. But it is only in literature – a laboratory of devising new and reiterating the existing tools of communicating the unsayable – where this intersubjective experience is of unmatched aesthetic and redemptive value. According to Margaret Freeman, each and every work of literary art is an embodiment of “poetic iconicity”, that is, a complex of features that create in literary texts “sensations, emotions, and images that enable the mind to encounter them as phenomenally real” (2009, p. 177). Thus, the question of qualia should figure prominently across the field of literary studies, for:

“ ‘Poetic concepts’ and ‘poetic thoughts’ ... are difficult and relatively ineffable for a special reason: they encourage extensive encyclopaedic exploration and elaborate concept construction that involves the evocation of intense and subtle qualitative states. Such qualitative states cannot be described satisfactorily: they are non-lexicalisable. But insofar as they are effable, they evoke/arouse rather than simply characterise/describe an experience. Any attempt at a full discussion of poetic effects and poetic thoughts must discuss the evocation of qualitative states, and to this extent must reach out beyond pragmatic theorising” (Pilkington, 2001, p. 9).

Although this analysis is so far introductory and perforce sketchy, it aims at setting in motion a relatively novel program for the investigation of the “phenomenal discourse” and, most importantly, at further integrating the study of verbal art into the domain of cognitive science by demonstrating how intricately the former is linked with our understanding of the mind, both philosophical and pragmatic.

¹⁷ Also known as the “private language argument”, according to which linguistic meanings need to be shared within a community in order to serve their principal function.

6. CONCLUSION

The problem of ineffable phenomenal contents is rooted firmly in the interdisciplinary problematics of the “explanatory gap” between physicalism and phenomenal consciousness. And while philosophers will, perhaps, never stop debating about the ontological consequences of the said gap, its epistemological effects can be assessed through the lens of the human language capacity and pragmatics of communication. To be more precise, it seems productive to view the discursive dimension of this problematic within the framework of cognitive poetics, which “[incorporates] the insights of cognitive science into literary studies” (Hart, 2001, p. 314). It is, primarily, fictional prose and poetry – not spoken speech that is often preferred in cognitive studies for being a more “organic” medium of verbal thought – which offer a wealth of evidence and help develop an understanding of how the qualitative dimension of sensory experiences, or “qualia”, are conveyed in public language despite their alleged privacy and inexpressibility.

This paper started with the assertion that sensory experiences appear ineffable due to the incompatibility between the analogue nature of feeling and the “digital” structure of verbal expression. This ineffability is, however, only weak, or relative, for we are still able to convey the phenomenal contents of our minds via phenomenal judgments, or “phenomemes”, which work along the lines of resemblance metaphors. As I briefly note in the closing section, phenomenal discourse constitutes a narrative technique, which might propel affective engagement of readers with texts and bring the paradigm of text interpretation as a mind-reading activity into focus. It is my hope that these preliminary findings might grow into a more substantial research and be a step forward in establishing the scope to which language affects or predetermines our cognitive performance.

References

- ARGONOV, Viktor: Experimental Methods for Unraveling the Mind-Body Problem: The Phenomenal Judgment Approach. In: *The Journal of Mind and Behavior*, 2014, Vol. 35, No. 1/2, pp. 51–70.
- ATWOOD, Margaret: *Handmaid’s Tale*. New York: O. W. Toad Ltd. 1986. 311 p.
- BALL, Derek: There Are No Phenomenal Concepts. In: *Mind*, 2009, Vol. 118. No. 472, pp. 935–962.
- BALOG, Katalin: Phenomenal Concepts. In: *The Oxford Handbook of Philosophy of Mind*. Ed. B. P. McLaughlin – A. Beckermann – S. Walter. Oxford, UK: Clarendon Press 2009, pp. 292–312.
- BERMUDEZ, Jose: The Distinction Between Conceptual and Non-Conceptual Content. In: *The Oxford Handbook of Philosophy of Mind*. Ed. B. P. McLaughlin – A. Beckermann – S. Walter. Oxford, UK: Clarendon Press 2009, pp. 457–473.

- BERTA, Luca: Qualia from the Point of View of Language. In: *The Journal of Mind and Behavior*, 2011, Vol. 32, No. 5, pp. 181–208.
- BUCCI, Wilma et al.: Connecting Emotions and Words: The Referential Process. In: *Phenomenology and the Cognitive Sciences*, 2016, No. 15, pp. 359–383.
- CAMP, Elizabeth: Two Varieties of Literary Imagination: Metaphor, Fiction, and Thought Experiment. In: *Midwest Studies in Philosophy*, 2009, No. 23, pp. 107–130.
- CARRUTHERS, Peter: *Language, Thought, and Consciousness*. Cambridge, UK: Cambridge University Press 1996. 291 p.
- CHALMERS, David: *The Conscious Mind: In Search of a Fundamental Theory*. Oxford: Oxford University Press 1996. 414 p.
- DEACON, Terrence: *The Symbolic Species: The Co- Evolution of Language and the Human Brain*. New York, NY: The Penguin Press 1997. 527 p.
- DENNETT, Daniel: *Consciousness Explained*. New York, NY: Penguin Books 1991. 511 p.
- DENNETT, Daniel: Quining Qualia. In: *Readings in Philosophy and Cognitive Science*. Ed. A. Goldman. Cambridge, MA: MIT Press 1993, pp. 381–414.
- DENNETT, Daniel: *Sweet Dreams. Philosophical Obstacles to the Science of Consciousness*. Cambridge, MA: The MIT Press 2005. 216 p.
- FREEMAN, Margaret: Feeling, Form, and Meaning in the Creation of Poetic Iconicity. In: *Cognitive poetics: A Critical Introduction*. Ed. G. Brone – J. Vandaele. Berlin: Mouton de Gruyter 2009, pp. 169–196.
- FREGE, Gottlob: The Thought: A Logical Inquiry. In: *Mind*, 1956, Vol. 65, No. 259, pp. 289–311.
- HART, Elizabeth: The Epistemology of Cognitive Literary Studies. In: *Philosophy and Literature*, 2001, Vol. 25 No. 2, pp. 314–334.
- JAKAB, Zoltán: Ineffability of Qualia: A Straightforward Naturalistic Explanation. In: *Consciousness and Cognition*, 2000, Vol. 9, No. 3, pp. 329–351.
- KOENIG, John: *The Dictionary of Obscure Sorrows*. New York, NY: Simon and Schuster 2021. 288 p.
- LANGER, Susanne K.: *Philosophy in a New Key*. New York, NY: Penguin Books 1942. 248 p.
- LEWIS, David: *Mind and the World Order: Outline of a Theory of Knowledge*. New York, NY: Dover Publications 1991. 446 p.
- LOAR, Brian: Phenomenal States. In: *Philosophical Perspectives 4: Action Theory and Philosophy of Mind*. Ed. J. Tomberlin. Atascadero: Ridgeview 1990, pp. 81–108.
- LOVE, Nigel: Are Languages Digital Codes? In: *Language Sciences*, 2007, No. 29, pp. 690–709.
- MÁRTON, Miklos – TÓZSÉR, János: Physicalism and the Privacy of Conscious Experience. In: *Journal of Cognition and Neuroethics*, 2016, Vol. 4, No. 1, pp. 73–88.
- MUSACCHIO, Jose M.: The Ineffability of Qualia and the Word-Anchoring Problem. In: *Language Sciences*, 2005, Vol. 27, No. 4, pp. 403–435.
- NABOKOV, Vladimir: *Lolita. Revised and Updated*. New York, NY: Vintage Books 1991. 331 p.
- NAGEL, Thomas: What Is It Like to Be a Bat? In: *Philosophical Review*, 1974, Vol. 8, No. 4, pp. 435–450.

PAPINEAU, David: Phenomenal Concepts and Perceptual Concepts. In *Phenomenal Concepts and Phenomenal Knowledge. New Essays on Consciousness and Physicalism*. Ed. T. Alter & S. Walter. Oxford, UK: Oxford University Press 2007, pp. 111–144.

PERRY, John: *Knowledge, Possibility, and Consciousness*. Cambridge, MA: The MIT Press 2001. 221 p.

PILKINGTON, Adrian: Non-Lexicalised Concepts and Degrees of Effability: Poetic Thoughts and the Attraction of What Is Not in the Dictionary. In: *Belgian Journal of Linguistics*, 2001, Vol. 15, No. 1, pp. 1–10.

POE, Edgar Allan: *The Fall of the House of Usher and Other Writings*. London, UK: Penguin Book 2003. 560 p.

RAIBLE, Wolfgang: Language and consciousness. In: *Exploring Consciousness. Humanities, Natural Science, Religion. Proceedings of the International Symposium*. Milano: Fondazione Carlo Erba 2003, pp. 17–34.

SEARLE, John: *Speech Acts*. Cambridge: Cambridge University Press 1969. 203 p.

SHAKESPEARE, William: *King Lear*. Cambridge: Cambridge University Press 2009. 256 p.

SUNDSTRÖM, Petra: Phenomenal Concepts. In: *Philosophy Compass*, 2001, Vol. 6. No. 4, pp. 267–81.

TARTT, Donna: *The Goldfinch*. New York, NY: Back Bay Books 2014. 962 p.

TYE, Michael: A Theory of Phenomenal Concepts. In: *Minds and Persons: Royal Institute of Philosophy Supplement*. Ed. A. O’Hear. Cambridge, UK: Cambridge University Press 2003, pp. 90–105.

TYE, Michael: Qualia. In: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Ed. E. N. Zalta. Summer 2018 Edition. Available at: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2018/entries/qualia/>. [cit. 14.12.2020].

WATZLAWICK, Paul et al.: *The Pragmatics of Communication: A Study of Interactional Patterns, Pathologies, and Paradoxes*. New York NY: WW Norton and Co. 2014. 304 p.

WITTGENSTEIN, Ludwig: *Philosophical Investigations*. Hoboken, NJ: Blackwell Publishing 2001. 592 p.

ZENTNER, Marcel: A Language for Musical Qualia. In: *Empirical Musicology Review*, 2012, Vol. 7, No. 1/2, pp. 80–83.

ZLATEV, Jordan: The Dialectics of Consciousness and Language. In: *Journal of Consciousness Studies*, 2008, Vol. 15, No. 6, pp. 5–14.

Resumé

„POVEDZ MI, AKÝ JE TO POCIT“: O JAZYKOVOM STVÁRNENÍ FENOMÉNÁLNA

K častým pozorováním patří jednak to, že některé naše myšlenkové obsahy – konkrétně tie, ktoré súvisia so zmyslovou skúsenosťou, – sa ťažko vyjadrujú, a tiež to, že aj v prípade uskutočnenej komunikácie o nich pociťujeme istý rozpor medzi zamýšľaným a vysloveným. Pre zástancov pozitivizmu táto nevyjadriteľnosť nepredstavuje žiadnu záhadu, pretože ju po-

važujú výlučne za znak nedostatočnej jazykovej kompetencie; iní naopak tento fakt vnímajú ako závažnejší problém a tvrdia, že vzniká v dôsledku nesúladu medzi fungovaním zmyslového vnímania a ľudského jazyka. Len zriedka sa však systematicky skúma konkrétne jazykové stvárnenie spomenutého rozporu, a teda špecifický mechanizmus, pomocou ktorého sa prekonáva nevyjadriteľnosť inak ťažko verbalizovateľných obsahov zmyslového vnímania. Príspevok je pokusom o opätovné nastolenie problému, aký predstavuje relatívna nevyjadriteľnosť fenomenálnych myšlienkových obsahov, takzvaných kválií, a teda nevyjadriteľnosť v pravom zmysle privátneho, nepropozičného poznania, ktoré získavame prostredníctvom zmyslového vnímania. V príspevku najprv vo všeobecnosti načrtávam nevyjadriteľnosť zmyslových vnemov a potom predkladám krátku diskusiu o subjektívnosti kválií a s nimi súvisiacich jazykových problémoch. Následne navrhujem považovať kváliá za nevyjadriteľné len v užšom zmysle – pokiaľ je potrebné pomenovať ich priamo. Na základe dokladov z literárneho diskurzu, ktorý je primárnou doménou fenomenálnych mentálnych obsahov organizovaných ako koherentný text, tvrdím, že našu fenomenologickú skúsenosť typicky verbalizujeme prostredníctvom relačných opisov, ktoré fungujú zhruba ako metafory vyjadrujúce podobnosť medzi rozdielnymi vecami. Takéto diskurzívne jednotky (odkazujúce na kváliá rečníka a voľne sa opierajúce o analytický pojem „fenomenálnych súdov“) nazývam **fenomémy**. V závere príspevku v krátkosti uvažujem o fenomémach ako naratívnej technike, vďaka ktorej si čitateľia vytvárajú užší vzťah s literárnymi textami, a prezentujem „čítanie myšlienok“ ako východisko interpretačného uchopenia. Prezentovaný výskum podnietila relatívne malá pozornosť, aká sa napriek očividnému jazykovému rozmeru tejto problematiky venuje vzťahu medzi jazykom a kváliami (výnimkou sú práce Bertu, 2011; Carruthersa, 1996; Zlateva, 2008). V príspevku si v tomto zmysle kladiem za cieľ navrhnúť predbežný model na diskusiu o nevyjadriteľnosti fenomenálnych myšlienkových obsahov v kontexte kognitívnej štylistiky a diskurznej analýzy.

KOMUNIKÁCIA V GLOBALIZOVANEJ VEDE: POROVNÁVACIA ANALÝZA DOMÁCEHO A ANGLOSASKÉHO ŠTÝLU VEDECKÉHO PÍSANIA V LINGVISTIKE¹

MILAN FERENČÍK

Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, Prešov

FERENČÍK, Milan: Communicating globalized science: a comparative analysis of domestic and Anglo-Saxon style of academic writing in linguistics. *Jazykovedný časopis (Journal of Linguistics)*, 2021, Vol. 72, No 3, pp. 739 – 768.

Abstract: Using examples of studies published in three international journals in the field of linguistics, the study deals with the differences between domestic and Anglo-Saxon style of scientific writing. I examine studies of Slovak and Czech authors publishing in Slovak and/or Czech and in English and compare them with the English studies of international authors for whom English is also a non-native language. I consider English to be a *lingua franca* which is used by the members of international scientific communities as a primary means of communication. I focus on the selected aspects of the studies which include their compositional structure, introductions and conclusions, the authorial presence, author's self-confidence and modesty and the title of the study. The results of my analysis of these aspects in the studies of Slovak and Czech authors point to their inclination to use domestic style of writing, while in the case of their writing in English there are noticeable tendencies to hybridize the procedures of the domestic and the Anglo-Saxon styles. On the other hand, studies by international authors bear features of the Anglo-Saxon style of scientific writing. I do not consider these styles to be qualitatively different but rather complementary, as their mastery and cultivation is justified by the need to pursue scientific knowledge and communicate its results at both national and international levels.

Key words: English as a lingua franca, Anglo-Saxon style of scientific writing, Slovak/Czech style of scientific writing, IMRAD model, CARS model

ÚVOD

Jedným z indikátorov internacionalizácie vedy a výskumu je snaha vedeckých pracovníkov umiestňovať svoje výstupy do publikačného priestoru zabezpečujúceho čo najširšiu medzinárodnú vedeckú výmenu, v ktorom medzinárodné odborné časopisy zaujímajú popredné postavenie. Zaradovanie vedeckých časopisov do databáz vytvára konkurenčný priestor, v ktorom sa editori snažia o presadenie svojich časopisov a autori o publikovanie svojich príspevkov v čo najprestížnejších databázach, keďže od toho závisí nielen ich kvalifikačný postup, ale aj spôsob pridelovania fi-

¹ Tento príspevok vznikol v rámci projektu KEGA 007-4/2019 *Problematika žánru vedeckej štúdie v anglo-americkéj tradícii v konfrontácii s konvenciami slove/a/nskej lingvokultúry*.

nančných prostriedkov a následne aj ich odmeňovanie. Predpokladá sa totiž, že databázové časopisy sú garantmi kvality publikácií, ba dokonca aj to, že zahraničné databázové publikácie sú automaticky kvalitnejšie ako domáce. Do značnej miery je tento predpoklad opodstatnený, pretože databázové časopisy majú prepracovaný systém posudzovania príspevkov, v ktorom kľúčovú úlohu zohrávajú štandardnosť a transparentnosť procesov vrátane stanovenia jazykových a štýlových noriem písania. Keďže v ostatných dekádach sa v medzinárodnom výskumnom priestore presadila angličtina ako primárny jazyk odbornej komunikácie, kľúčovou požiadavkou pre vedeckovýskumných pracovníkov sa popri odbornosti stala znalosť anglického jazyka a odborného štýlu písania v ňom. Cieľom tejto štúdie je identifikovať štýlové normy odborných textov písaných v slovenčine, v češtine a angličtine a publikovaných v medzinárodnom vedeckom priestore, pričom výskumný korpus budú tvoriť tri jazykovedné časopisy. Predpokladáme, že kým texty písané v slovenčine a češtine sa pridriavajú štýlových noriem vedeckého písania ukotvených v slovenskej a českej lingvokultúrnej tradícii, autori anglicky písaných textov, ktorí používajú angličtinu ako kontaktný jazyk (*lingua franca*), používajú normy anglosaského odborného štýlu. Touto prácou chceme prispieť do diskusie o štýlových otázkach vedeckého písania v slovenčine a češtine a o opodstatnenosti jeho prispôsobovania sa anglosaskému štýlu vedeckého písania, ktorý vznikol v angloamerickom civilizačnom priestore na báze angličtiny, ktorú prijali globalizované vedecké komunity ako svoj primárny komunikačný prostriedok.

V štúdiu najprv objasníme postavenie angličtiny ako kontaktného jazyka v prostredí medzinárodnej vedeckej komunikácie a načrtneme štýlové rozdiely medzi slovenským, resp. českým a anglosaským štýlom vedeckého písania. Po metodologickej podkapitole sa v nasledujúcich kapitolách zameriame na porovnanie vybraných aspektov vedeckých textov nášho korpusu, konkrétne na kompozičnú štruktúru textu, úvod a záver textu, prítomnosť autora v texte, asertívnosť a skromnosť autora a názov textu. V závere zhrneme zistenia a odpovedáme na výskumné otázky.

1. ANGLIČTINA AKO KONTAKTNÝ JAZYK MEDZINÁRODNEJ VEDY

Nástup angličtiny na pozíciu najrozšírenejšieho svetového jazyka spôsobený súhrou viacerých historických, politických, ekonomických, ideologických a kultúrnych príčin (Crystal, 2003) a akcelerujúcim vplyvom globalizácie viedol k jej etablovaniu sa aj do roly jazyka medzinárodnej vedeckej komunikácie a vzdelávania. Proces expanzie angličtiny do týchto domén sa v ostatných desaťročiach urýchlil aj podpísaním Bolonskej deklarácie v r. 1999, keď sa spustil proces aproximácie európskych vzdelávacích systémov a ich faktickej anglicizácie (Bennett, 2013). Podmienkou účasti na medzinárodnej vedeckej výmene sa stalo publikovanie vedeckých prác v angličtine, a to osobitne v medzinárodných vedeckých časopisoch. Tie sa etablovali ako hlavné platformy odbornej komunikácie medzi členmi globálne fun-

gujúcich vedeckých komunit, pre ktorých sa ovládanie angličtiny stalo nutnosťou nielen pre zvládnutie a budovanie svojich vedných odborov, ale aj pre zabezpečenie vlastného kvalifikačného a kariérneho postupu (Hyland, 2014). Keďže ide prevažne o ľudí, pre ktorých angličtina nie je rodný, ale kontaktný jazyk (*lingua franca*), vyvstáva problém noriem vedeckého písania, a to nielen jazykových a štýlových, ale aj rétorických. Tie odrážajú kultúrnu špecifickosť spôsobov poznávania sveta a nevyhnutne sa pretavujú do kultúrne podmienených spôsobov komponovania textu. Túto skutočnosť potvrdzujú viaceré štúdie v oblasti kontrastívnej rétoriky, čím sa vyhrajú voči tvrdeniu „univerzalistov“, podľa ktorých vedecké poznávanie predstavuje sekundárny kultúrny systém vo vzťahu k primárnym lingvokultúram, od ktorých sú diskurzívne postupy v princípe nezávislé (Siepman, 2006).

V priebehu ostatných troch desaťročí sa rastúci výskumný záujem o angličtinu ako kontaktný jazyk (AKJ) zameril na jej jazykové charakteristiky s cieľom opísať túto osobitnú „varietu“, napr. na jej zvukový systém (Jenkins, 2000), gramatiku a syntax (Seidlhofer, 2004). Nasledujúci výskum však postupne ukázal, že AKJ nepredstavuje tradične chápanú jazykovú varietu používanú stabilnými a dostatočne koherentnými komunitami používateľov, ktorú by bolo možné opísať a kodifikovať, a tak sa ďalší výskumný záujem sústredil na procesuálny aspekt komunikácie, t. j. na procesy variabilného, flexibilného a hybridného využívania výrazových prostriedkov angličtiny v kontaktných situáciách. K výskumu hovorených korpusov sa pridala aj výskum písaných akademických textov (Mauranen, 2003), čím výskumný záber zahrnul aj doménu vzdelávania, ktorá sa vplyvom globalizačných procesov internacionalizácie, masifikácie a komodifikácie vedy a vzdelávania stala jednou z kľúčových oblastí používania AKJ (Jenkins, 2015). Výsledkom výskumnej reflexie fungovania AKJ v doméne globalizovanej vedy a vzdelávania je etablovanie sa výskumnej oblasti *angličtina na akademické účely* (*English for Academic Purposes*) v rámci aplikovanej lingvistiky, ktorá skúma diskurzívne komunity študentov, doktorandov a výskumníkov, pre ktoré je akademické, resp. vedecké písanie jednou z ich kľúčových činností (Schmied, 2011).

Dominujúci anglický monolingvizmus (nielen) vedeckej komunikácie nie je prijímaný jednoznačne – kritici privilegovanej pozície angličtiny ju pokladajú za prejav jazykového (Phillipson, 1992) či akademického imperializmu (Fewer, 1997 – podľa Tardy, 2004), vedeckého šovinizmu (Gotti, 2017) a lingvicizmu (Skutnabb-Kangas, 1988), ktoré vedú k znižovaniu jazykovo-kultúrnej diverzity alebo priamo k epistemicide, t. j. k zániku kultúrno-špecifických spôsobov konštruovania vedeckých poznatkov a vedenia (Bennett, 2013; Popova – Beavitt, 2017) a k následnému oslabovaniu a strate národných vedeckých registrov. Zmierlivejší postoj k angličtine ako „predvolenému“ (*default*) jazyku globalizovanej vedy zaujíma Anna Wierzbicka (2014), ktorá upozorňuje, že hoci angličtina nie je neutrálnym nástrojom vedeckej komunikácie, keďže – rovnako ako každý iný jazyk – má svoje konceptuálne skreslenia (*distortions*) a ľahko sa môže stať „konceptuálnym väzením“, zároveň ponúka

svoju zjednodušenú varietu (*mini-English*) tvorenú konceptuálnym jadrom spoločným pre všetky jazyky. Niektoré pragmatické prístupy k realite AKJ ako výsledku potreby spoločného komunikačného prostriedku zdôrazňujú skutočnosť, že angličtina vedy nie je rodný jazyk žiadnej z odborných komunít a že „rodenosť“ (*nativeness*) nie je automaticky záruka kvality vedeckého písania a úspechu (Clouet, 2017), keďže vedeckej, resp. akademickej angličtine a jej písanému módu ako osobitnému registru angličtiny sa musia učiť aj rodení používatelia. Normatívnou referenčnou komunitou AKJ na akademické účely by teda nemalo byť žiadne spoločenstvo rodených používateľov angličtiny, ale samotné medzinárodné komunity vedcov, ktoré vyjednávajú štýlové a rétorické normy komunikácie tak, aby reflektovali skôr špecifiká príslušných vedných oblastí než všeobecné lingvokultúrne normy (Wood, 1997).

2. ROZDIELY MEDZI SLOVENSKÝM A ANGLOSASKÝM ŠTÝLOM VEDECKÉHO PÍSANIA

Medzinárodný výskum v oblasti kontrastívnej rétoriky potvrdzuje tézu o kultúrnej podmienenosti vedeckého písania. Klasickým príkladom kontrastívneho výskumu je Kaplanova (1966/1980) koncepcia piatich modelov výstavby textu a zodpovedajúcich typov rétorickej štruktúry: anglosaský model s lineárnou štruktúrou, arabský/semitský model s paralelnou štruktúrou, orientálny model s kruhovou štruktúrou a napokon románsky a slovanský model s digresívnou štruktúrou výstavby textu. Ďalším klasickým prístupom je Galtungova (1981) schéma štyroch intelektuálnych štýlov: anglosaský (*Saxonic*), nemecký (*Teutonic*), francúzsky (*Gallic*) a japonský (*Nipponic*) štýl.

V oblasti registra vedeckého písania sa predmetom porovnávacích analýz stali predovšetkým anglosaský štýl a kontinentálny štýl, osobitne nemecký štýl písania (napr. Clyne, 1981; Duszak, 1994). Pokiaľ ide o slovenský a český štýl vedeckého písania, z dôvodu ich kultúrnej blízkosti sú spoločne označované za stredoeurópske (Strohlein, 1998; Walková, 2014; Chamonikolasová, 2005) a z historicko-kultúrnych dôvodov sú zaradované k nemeckému štýlu (Staroňová, 2011; Čmejrková, 1996), čo potvrdzuje aj slovenská a česká odborná literatúra, ktorá sa nimi často zaoberá spoločne. V našej štúdií k nim teda pristupujeme ako k podobným a na účely našej analýzy vyberáme slovenské aj české texty, pričom ich štýl pracovne označujeme ako domáci a ich autorov ako domácich autorov.

Odlíšnosti medzi domácim a anglosaským štýlom vedeckého písania sú ukotvené v rôznych kultúrnych prostrediach odlišujúcich sa v chápaní podstaty písania ako činnosti a jeho postavení vo vzdelávacích systémoch. Zuzana Danišková (2014) vysvetľuje tieto odlišnosti v osobitostiach intelektuálnej tradície a vzdelávania v kontinentálnom, resp. stredoeurópskom kultúrnom prostredí (kam zaraduje popri maďarskom, českom a poľskom systéme aj slovenský kultúrny priestor) v porovnaní s anglosaským svetom a poukazuje na ich rozdielne filozofické ukotvenia, ktoré

sa premietajú aj do rétorickej štruktúry vedeckých textov, a to na jednej strane v racionalizme a v empirizme/pragmatizme na strane druhej. Už Světla Čmejrková a kol. (1999) hovoria o domácom (českom) chápaní školského písania textov ako o intuitívnej činnosti, ktorú žiak vykonáva skôr na základe predpokladu väčšieho či menšieho nadania než cielenej a dlhodobej prípravy, počas ktorej sa v nej môže zdokonaľovať. Podobne aj Z. Danišková (2014, s. 132) upozorňuje na to, že kým kontinentálne chápanie vníma písanie ako „elementárnu schopnosť zaznamenávať text“, anglosaská tradícia pristupuje k písaniu ako k zručnosti, „ktorú je možné cibrit“, a presvedčivo argumentuje v prospech zavedenia kurzu akademického písania na vysokých školách.

Výsledkom prístupu k písaniu ako zručnosti je prepracovaný systém výučby akademického písania (*academic writing*) na anglosaských školách rôznych stupňov. Ich bežnou súčasťou bývajú aj tzv. centrá písania (*writing centers*) poskytujúce konzultačné služby pre študentov všetkých odborov s prepracovaným systémom poradenstva (napr. Harris, 1986). Akademické, resp. vedecké písanie sa teda nekonštituovalo v slovenskom a českom školstve ako osobitný predmet tak ako v anglosaskom svete. Problematika odborného vedeckého štýlu je však dobre rozpracovaná v rámci štylistiky slovenčiny, v ktorej prevláda deskriptívny prístup k štýlom národného jazyka na báze funkčno-štrukturalistického prístupu k jazyku a v ktorom sa vytyčuje náučný štýl v systéme funkčných štýlov slovenčiny (Mistrík, 1984, 1997; Findra, 2004). Dana Slančová (1994) umiestňuje štylistiku odborného štýlu do komunikačného rámca, čím reflektuje paradigmatický obrat v jazykovom skúmaní smerom k jazyku ako diskurznej činnosti a približuje sa k súčasnému chápaniu vedeckej komunikácie zdôraznením jeho sociálnych a interakčných aspektov (Čmejrková a kol., 1999).

Napriek tomu, že slovenský vzdelávací systém neráta so systematickým nácvikom rozvoja kompetencií v písaní, významnou súčasťou terciárneho vzdelávania na slovenských vysokých školách je písanie záverečných prác, pri ktorých sa predpokladá, že študenti písať už vedia. Preto väčšina príručiek akademického odborného štýlu (napr. Katuščák, 1998; Kimlička, 2002; Meško a kol., 2004) je venovaná skôr jeho technickým aspektom než procesuálnej stránke písania, čo do významnej miery napravnú príručku vedeckého písania od Kataríny Staroňovej (2011). Publikácia Čmejrkovej a kol. (1999) svojím ukotvením v medzikultúrnej komunikácii a komplexnosťou záberu ďaleko presahuje účel inštruktážnej príručky a prekračuje priestor akadémie. V ostatných rokoch je badateľná snaha saturovať potreby poradenstva písania na akademických pracoviskách v podobe vlastných príručiek (napr. Ruppel – Veselá, 2010; Kačmárová, 2019).

Najvýraznejšie rozdiely medzi domácim a anglosaským štýlom vedeckého písania sa týkajú formulácie názvu, celkovej kompozície a argumentačnej štruktúry, nadväznosti odsekov, výstavby úvodného odseku, prítomnosti autora v texte a stupňa asertívnosti záverov a tvrdení. Odkazujú na práce Andrewa Stroehleina (1998),

Světlý Čmejrkovej a kol. (1999), Jany Chamonikolasovej (2005) a Milady Walkovej (2014) ich predkladáme v Tab. 1 s konštatovaním, že ide o krajné polohy realizácie možností jednotlivých oblastí, pričom miera ich zastúpenia môže byť u autorov, ako aj v rámci skúmaných súborov textov rôzna.

	slovenský/český (domáci) štýl	anglosaský štýl
Kompozičná štruktúra textu	menej prepracovaná a transparentná, chaotická, prelínanie sa úvodnej, jadrovej a záverečnej časti (ÚJZ), menej logické členenie a číslovanie alebo ich absencia, podnázvy častí absentujú	viac prepracovaná a transparentná, zreteľné odlišenie štruktúry ÚJZ, štruktúry <i>IMRAD</i> , opakovanie, logické členenie a číslovanie, podnázvy častí sú prítomné
Argumentácia	formulácia tézy/zámeru chýba alebo je menej jasná a prepracovaná, viac odbočiek, autor akoby utajoval zámer, v závere prináša nové myšlienky	formulácia tézy/zámeru je prítomná, prepracovanejšia (štruktúra <i>CARS</i>), úspornejšia, presvedčivejšia, bez odbočiek
Prítomnosť a identita autora	normou je autorský plurál, neosobné vyjadrovanie, (opisné a zvrtné) pasívum	striedavé používanie singuláru a plurálu, normou je autorský singulár pri preberaní zodpovednosti za tvrdenia, neosobné vyjadrovanie, pasívum
Asertívnosť autora	nižšia asertívnosť, vyššia skromnosť, vysoká miera epistemickej modalizovanosti indikujúcej opatrnosť a zdržanlivosť, oslabovanie platnosti tvrdení, ich spochybňovanie v závere	vyššia asertívnosť, nižšia skromnosť
Odseky a prechody medzi nimi	dlhšie s viacerými myšlienkami, v spoločenskovedných textoch príliš dlhé, slabá, nelogická alebo neexistujúca nadväznosť, menej metatextových signálov	kratšie s jednou myšlienkou, v lingvistických textoch dlhšie, štruktúra odseku kopíruje štruktúru textu (ÚJZ), plynulá nadväznosť, viac konektorov a metatextových signálov
Jazykové spracovanie	zložitejšia syntax a lexika, nahustenie informácií do jednej vety, bežné používanie synonym, prílišná variabilita formulácií však vedie k redundancii a zastiera informáciu	jednoduchšia syntax a lexika, bežné je opakovanie slov, primárna je jasnosť a jednoznačnosť
Názov textu	jednočlenný, vyššia formulačná skromnosť	dvojčlenný, vyššia formulačná asertívnosť, rétorické figúry
Celková orientácia textu	primárne na riešený problém a jeho hĺbkové spracovanie, zodpovednosť za jeho porozumenie je na čitateľovi	primárne na čitateľa, záujem na čitateľnosti, zrozumiteľnosti textu a jeho porozumení čitateľom

Tab. 1 Štýlové rozdiely medzi domácim a anglosaským štýlom vedeckého písania (porov. Stroehlein 1998, Čmejrková a kol. 1999, Chamonikolasová 2005, Walková 2014).

3. METODOLÓGIA

Naším cieľom je skúmanie toho, či a do akej miery sa autori článkov publikovaných v lingvistických časopisoch orientujú na domáci a/alebo anglosaský odborný štýl. Vytvorili sme korpus 15 textov písaných v slovenčine, češtine a angličtine.² Texty sú publikované v časopisoch *Jazykovedný časopis* (JČ), *Topics in Linguistics* (TL) a *Journal of Pragmatics* (JP), ktorých vydavatelia sú registrovaní na Slovensku (JČ a TL) a v Holandsku (JP) a ktoré sú evidované vo viacerých medzinárodných databázach vrátane *Scopus* (JČ, TL, JP) a *Current Contents* (JP). V Tab. 2 uvádzame prehľad nášho korpusu časopisov a analyzovaných textov.

časopis		Súbor A <i>Jazykovedný časopis</i> (JČ)	Súbor B <i>Topics in Linguistics</i> (TL)	Súbor C <i>Journal of Pragmatics</i> (JP)
jazyk		slovenčina, čeština	angličtina	angličtina
počet autorov	jeden	3 (2 SK, 1 CZ) JČ1-3	3 (1 SK, 2 CZ) TL1-3	3 JP1-3
	viac než jeden	2 (1 SK, 1 CZ) JČ4-5	2 (1 SK, 1 CZ) TL4-5	2 JP4-5

Tab. 2 Prehľad súborov analyzovaných textov

Vo vzťahu k plneniu výskumného cieľa bola hlavným kritériom výberu časopisov šírka záberu autorskej, resp. čitateľskej základne, ktorá varíruje od národnej (JČ) cez medzinárodnú (TL) po globálnu (JP), pričom všetky časopisy fungujú v priestore medzinárodnej vedeckej komunikácie. V deklarovanej tematickej orientácii časopisov existujú odlišnosti, ako aj prieniky. *Jazykovedný časopis* (vydávaný od r. 1954) sa orientuje prevažne na všeobecnú a štruktúrnu jazykovedu a teóriu a metodológiu jazykovedy, jeho čitateľskú základňu tvorí prevažne slovenská akademická komunita, no popri slovenčine publikuje príspevky aj v ostatných slovanských jazykoch, angličtine a nemčine. *Topics in Linguistics* (vydávaný od r. 2007) vznikol v prostredí slovenského anglistického pracoviska, pričom je otvorený medzinárodnému všeobecno-lingvistickému a interdisciplinárnemu výskumu a publikuje iba v angličtine. *Journal of Pragmatics* (vydávaný od r. 1977) je orientovaný na svetový pragmalingvistický výskum a jeho publikom je globálna komunita vedcov zaoberajúcich sa transdisciplinárnymi súvislosťami používania jazyka; výhradným jazykom časopisu je angličtina. Vybrali sme spolu 15 voľne dostupných textov elektronických vydaní časopisov z ostatných ročníkov (2018 – 2020).³ Pri výbere sme zohľadňovali

² Ide o „varietu“ angličtiny ako kontaktného jazyka (*English as a lingua franca*), ktorá sa používa v medzinárodnej vedeckej komunikácii a pre žiadneho z autorov nie je rodným jazykom. Phillipson (2008) ju presnejšie pomenúva ako *lingua academica*.

³ Z dôvodu nízkeho počtu slovensky píšucich autorov v preferovaných rokoch je jeden text z časopisu *Topics in Linguistics* z r. 2015.

nasledujúce faktory: 1. jazyk textu: slovenský, český, anglický (AKJ), 2. počet autorov: jeden a viac než jeden, pričom každý text je od iného autora, 3. „rodenosť“ angličtiny: angličtina nie je rodným jazykom u žiadneho autora textu. V súbore textov z JČ a TL sú tri texty autorov písané v slovenčine a dva v češtine. V záujme plnenia etických požiadaviek boli texty anonymizované. Korpus textov obsahuje tri súbory:

- a/ súbor A (JČ) – texty domácich autorov písané v slovenčine a češtine
- b/ súbor B (TL) – texty domácich autorov písané v angličtine (AKJ)
- c/ súbor C (JP) – texty zahraničných autorov písané v angličtine (AKJ).

Naším vstupným predpokladom je, že kým pri písaní v slovenčine a češtine sa domáci autori orientujú na úzus domáceho odborného štýlu, pri písaní v angličtine sa pridriavajú noriem anglosaského štýlu. Predpokladáme teda, že texty domácich autorov v súbore A (JČ) budú mať vlastnosti domáceho odborného štýlu, kým texty domácich autorov v súbore B (TL) budú mať vlastnosti anglosaského odborného štýlu, čím budú porovnateľné s textami súboru C (JP) písanými zahraničnými autorami anglosaským odborným štýlom. Ďalej predpokladáme, že štýl vedeckých textov je výsledkom lingvokultúrnej tradície písania, noriem písania a publikovania v príslušnej vedeckej oblasti a aj požiadaviek redakcií časopisov a autorského štýlu. S cieľom overiť uvedené predpoklady si kladieme tieto výskumné otázky:

1. Používajú domáci autori pri písaní v slovenčine, resp. v češtine domáci štýl vedeckého písania?
2. Používajú zahraniční autori pri písaní v angličtine anglosaský štýl vedeckého písania?
3. Používajú domáci autori pri písaní v angličtine anglosaský štýl vedeckého písania?

Pri analýze sa zameriavame na šesť vybraných aspektov štýlu, a to na makrokompozičnú štruktúru textu, štruktúru úvodnej a záverečnej časti textu, prítomnosť autora v texte, asertívnosť autora a formuláciu názvu textu. Vzhľadom na obmedzený rozsah vzorky je naša štúdia síce pilotná, no do istej miery replikuje predchádzajúci výskum M. Walkovej (2014) a metodologicky sa inšpiruje štúdiou M. Bilej a kol. (2020).

4. ANALÝZA

4.1 Kompozičná štruktúra textu

Pri makrokompozícii vedeckého textu sledujeme jeho členenie na kánonické časti úvod, jadro a záver (ÚJZ) charakterizujúce domáci štýl a na úvod, metódy, výsledky a diskusiu (*Introduction, Methods, Results, Discussion; IMRAD*/Úvod, Metódy, Výsledky, Diskusia) charakterizujúce anglosaskú tradíciu písania, a to v prírodných a spoločenských vedách, ako aj v lingvistike (Ščigulinská, 2020). Už formálna stránka členenia slovenských a českých textov (súbor A) naznačuje značné odlišnosti nielen medzi anglickými a slovenskými, resp. českými textami, ktoré potvrdzujú

štylové rozdiely uvedené v Tab. 1, ale aj v rámci jednotlivých súborov. V súbore piatich domácich textov (súbor A) sme identifikovali pomerne voľné dodržiavanie obligátnej makro-kompozičnej štruktúry ÚJZ – kým explicitne označený úvod nachádzame v troch textoch, záver je vyznačený vo všetkých piatich textoch, pričom hranice medzi jednotlivými časťami sú značne priechodné. Výsledkom disparátnosti vnútorného členenia textov, osobitne jadrových častí, je značná neprehľadnosť ich hierarchického členenia, k čomu prispieva aj absencia číslovania sekcií. Dôležitým zistením však je, že tri texty, ktoré majú povahu experimentálneho fonetického (JČ2) a korpusového (JČ3, JČ5) výskumu, sa blížia štruktúre *IMRAD*, pričom z nich iba text JČ3 má pomenované všetky jej časti. Hoci štruktúrne časti *IMRAD* v textoch JČ2 a JČ5 nie sú výslovne uvedené (iba jedna z nich je prítomná v JČ2 v názve časti *1. Teoretické a metodické východiská experimentálneho skúmania*), sú v nich implikované – metódy postupu vyplývajú z povahy analyzovaných dát, výsledky z postupov ich spracovania a diskusia je obsiahnutá v závere, ktorý sumarizuje zistenia. Je zrejmé, že zvyšným dvom textom súboru A (JČ1 a JČ4), ktoré sú teoretické, explanačno-opisné a deduktívne, táto kompozičná šablóna nevyhovuje, a tak používajú jednoduchší a voľnejší textový model „problém-riešenie“ (Čmejrková a kol., 1999).

Všetky texty v súbore anglických textov C (JP) sa vyznačujú transparentnou kompozičnou výstavbou s explicitne pomenovanými súčasťami štruktúry *IMRAD*, ktorá je však využívaná v detailoch ich členenia flexibilne. Viaceré zložky modelu vystupujú pod alternatívnymi názvami (*Findings/Zistenia*, *Methodology/Metodológia*), niektoré sa kombinujú v rámci jednej sekcie (*Results and discussion/Výsledky a diskusia*). Niektoré texty sa v rámci metodológie vyjadrujú aj k analyzovanému materiálu (*Data and method/Materiál a metóda*) a v rámci záveru sa vyjadrujú aj k výskumným perspektívam (*Conclusions and outlook/Záveru a budúci výskum*). Všetky časti textov sú konzistentne číslované vrátane úvodu a záveru. Je zrejmé, že táto štruktúra vyhovuje induktívnemu empirickému pragmalingvistickému výskumu textov, ktoré analyzujú autentické rečové údaje z databáz, ktoré už existujú alebo ktoré si autori tvoria na účely svojho výskumu sami. Je potrebné dodať, že voľnejší variant modelu *IMRAD* je odporúčaný redakciou časopisu JP v pokynoch pre prispievateľov.⁴

V súbore piatich textov v angličtine od domácich autorov (súbor B) nachádzame jednoduchú štruktúru ÚJZ so štruktúrovaným jadrom v dvoch teoretických, prehľadových a exploračných štúdiách (TL2, TL3), pričom model *IMRAD* je využitý najdôslednejšie v experimentálnej štúdii (TL4) a voľnejšie v korpusových analýzach (TL1, TL5), čím sa tento súbor približuje v sledovanej oblasti skôr k anglosaskej norme písania.

⁴ Odporúčaná štruktúra príspevku je *Introduction, Results, Discussion, Conclusions, Appendices* (Úvod, Výsledky, Diskusia, Závery, Prílohy). Dostupné na: <https://www.elsevier.com/journals/journal-of-pragmatics/0378-2166/guide-for-authors>

Naša analýza na jednej strane potvrdzuje univerzálnosť tripartitného členenia ÚJZ. Na druhej strane striktnosť kompozičnej výstavby jadrových častí vedeckých textov a využívanie normy *IMRAD* sa odvodzuje skôr od povahy výskumu než jazyka, v ktorom sú písané. Ukazuje sa, že rigidnejšia organizácia experimentálneho a korpusového výskumu prítomná v prevažnej časti skúmaných súborov textov sa premieta do presnejšie segmentovaného členenia textov, ktoré anglosaskú štýlovú štruktúru *IMRAD* preberajú (súbor C, JČ3, TL4) alebo sa k nej blížia (JČ2, JČ3, JČ5, TL1, TL5).

4.2 Úvod textu

Úvod textu je dôležitý vo vzťahu k obsahu celého textu, ako aj strategicky vo vzťahu k jeho čitateľovi, na ktorého „prvom dojme“ (Swales, 1990) v čase neustále rastúcej vedeckej produkcie a konkurencie záleží. Úvodné pasáže sú teda priestorom príležitostí, ktorých využitie sa v analyzovaných textoch a ich štýloch do značnej miery odlišuje, predovšetkým pri formulácii téz v podobe argumentačných východísk. V anglosaskom odbornom štýle sa na tento účel presadil model *CARS* (*Create a Research Space*/Vytvor si výskumný priestor; Swales 1990), ktorý štandardizuje štruktúru úvodu vedeckého textu do troch krokov: 1. vymedzenie výskumného priestoru – uvedenie relevantnosti témy, predloženie prehľadu doterajšieho výskumu, 2. vymedzenie vlastného miesta v tomto priestore – uvedenie odlišného názoru na doterajšie riešenie problematiky, pomenovanie výskumnej medzery a/alebo formulovanie výskumnej otázky, 3. obsadenie miesta v tomto priestore – formulovanie výskumných cieľov a hlavných výsledkov a načrtnutie štruktúry textu. Pozrieme sa teraz na to, či a ako autori skúmaných vedeckých textov tento model využívajú.

V súbore A majú tri texty (JČ1, JČ2, JČ5) pomenovaný úvod, jedna je bez pomenovaného úvodu (JČ3) a jedna (JČ4) sa začína priamo pomenovaním konkrétneho aspektu riešeného problému. Rozsah týchto úvodov, resp. úvodných pasáží, varíruje medzi jedným až dvomi odsekmi (JČ2, JČ3, JČ5) a dvomi stranami (JČ1, JČ4) s tým, že v rozsiahlejších úvodoch sa autori snažia predložiť tému čo najkomplexnejšie, kým v textoch s kratším úvodom sa súvislosti témy riešia v osobitných teoretických pasážach pred metodologickou časťou. Samotná štruktúra úvodov v súbore A je značne nejednotná. Aj keď po obsahovej stránke sa v princípe môžu prekrývať s modelom *CARS*, prítomnosť, ako aj poradie krokov nebýva rovnaké. Uvedieme dva príklady úvodov, v ktorých sa kroky modelu *CARS* realizujú na pôdoryse jedného odseku. V príklade (1) po uvedení témy a pomenovaní súčasného stavu výskumu v danej oblasti (krok 1) autor uvádza svoj odlišný názor na jej riešenie (krok 2) a predkladá vlastné riešenie (krok 3):

- (1) *Základnou fónicko-rytmickou jednotkou... je slabika... Prevažná časť intonologických výskumov vychádza z... (krok 1) ich výskumný záber sa však často zužuje na (krok 2)... Cieľom tejto štúdie je predstaviť spôsob skúmania... ktorý umožňuje prehľadne usúvzť ažniť... a poskytnúť tak ucelený pohľad na (krok 3)... (JČ2)*

V druhom príklade (2) autor identifikuje výskumnú medzeru (krok 2) v problematike predtým, než implicitne prostredníctvom presupozície predstaví tému vágnosti vo verejných prejavoch (krok 1):

- (2) *Analytici, novinári, ale i široká verejnosť dlhodobě postrádají nástroj či metodu* (krok 2) *jež by umožňovala určit, zda je veřejný projev... vágní.* (krok 1) (JČ3)

V oboch príkladoch autori skôr implikujú než otvorene deklarujú relevantosť témy (krok 1), vlastný prínos a vymedzenie sa voči výskumnému okoliu (krok 2). Formulácie téz, resp. výskumných cieľov, v textoch súboru A (krok 3) bývajú vágne – dva texty neobsahujú ciele vôbec, v jednom z nich (JČ4) sú implikované v zámeroch rozptýlených na ploche rozsiahleho úvodu (*V štúdiu sa zameriame najmä na...; Uvedieme...; ... navrhujeme...; Rozlíšime...; Poukážeme aj na...*) Štruktúru textu (krok 3) ako osobitnú časť úvodu predkladá iba jeden text (JČ1) a výskumné otázky (krok 2) nie sú prítomné v žiadnej zo skúmaných textov. Náš výskum potvrdzuje viaceré zistenia M. Walkovej (2014), a to nielen pokiaľ ide o vágnosť formulovania aspektu skúmanej problematiky, ale čiastočne aj o jej aktuálnosť a zameranosť – kým dva texty (JČ2, JČ5) riešia skôr klasické témy systémovej lingvistiky (napr. *V našem článku navazujeme na líniu, ktorá již od 50. let minulého století zkoumá to, jak se proti sobě staví genitív posesivní a individuální posesivní adjektiva.* [JČ5]), z ostatných textov sa jeden nachádza na pomedzí sémantiky a pragmatiky (JČ1) a zostávajúce dva (JČ3, JČ4) sa venujú pragmatickej problematike.

Opačnú situáciu badáme v anglických textoch súboru C. Napriek tomu, že sa rozsah úvodov textov značne odlišuje, autori smerujú k explicitnému deklarovaniu krokov schémy CARS, aj keď sú tieto kroky v niektorých prípadoch rozptýlené na väčšej ploche textu. Je príznačné, že v najkratšom úvode textov zo súboru C je čitateľný pôdorys štruktúry CARS v svojej najvykryštalizovanejšej podobe (príklad 3):

- (3) *Linguistic research on sign languages (SLs) started in the 1960s ... For years, the agenda focused mostly on ... (krok 1) One aspect ... which has received little attention ... is ... In addition, cross-linguistic studies have not been developed yet ... claim that further study is necessary ... remains valid ... (krok 2) This paper aims to take the first steps in order to fill this gap. I present a pilot investigation of ... The main contributions of this study are twofold. First ..., second ... This paper is organised as follows.* (krok 3) (JP1)

[Jazykovedný výskum znakových jazykov sa začal v 60. rokoch... Dlhé roky sa sústreďoval väčšinou na (krok 1)... Aspekt... ktorému sa venovala najmenšia pozornosť... je... Navyše sa medzijazykové výskumy dosiaľ nerozvinuli... tvrdenie, že je potrebný ďalší výskum... zostáva v platnosti... (krok 2) Táto štúdia robí prvé kroky smerom k vyplneniu tejto medzery. Predkladám pilotný

výskum... Hlavné prínosy štúdie sú dva. Prvý... Druhý... Štúdia je členená nasledovne (krok 3).]⁵

Aj v ostatných štúdiách je badateľná orientácia autorov na štruktúru *CARS* tým, že

a) vyznačujú výskumný priestor (krok 1):

- (4) *Previous studies on ... have primarily investigated ... The focus has usually been on ...* (JP5)

[**Predchádzajúce výskumy**... primárne skúmali... Ich **zameranie bolo zvyčajne** na...]

b) deklarujú obmedzenia doterajšieho výskumu a výskumné medzery v ňom formuláciou vlastného prínosu, zamerania, osobitnej metodológie alebo výskumnej otázky (krok 2):

- (5) *... despite the large body of research on conditionals ... studies adopting a corpus-based approach are comparatively scarce* (JP2)

[... napriek bohatému výskumu kondicionálu... **štúdie uplatňujúce korpusový výskum** sú relatívne zriedkavé...]

In this paper, English fan translations of Korean TV dramas ... are studied with a particular focus on ... This paper asks how ... It is important to stress that the paper is concerned with ... rather than ... (JP3)

[V tejto štúdií sú fanúšikovské preklady kórejských TV seriálov... skúmané **s osobitným zameraním na**... Štúdia **sa pýta**, ako... Je dôležité zdôrazniť, že štúdia sa venuje... skôr než...]

Our research is novel in the area because festive rituals have not yet been studied using the methods of multimodal analysis ... (JP4)

[**Náš výskum je novátorský** v tejto oblasti, pretože slávnostné rituály sa dosiaľ neskúmali použitím **metód multimodálnej analýzy**...]

In multi-party health care encounters ... shared decision making has received less attention ... more research is needed (JP5)

[Pri stretnutiach venovaných zdravotnej starostlivosti za prítomnosti viacerých osôb ... **spoločné rozhodovanie sa skúmalo menej**... je potrebný ďalší výskum]

⁵ Všetky ukážky z anglicky písaných analyzovaných textov, ktoré uvádzame v príkladoch, do slovenčiny preložil autor štúdie.

c) uvádzajú, ako mienia výskumné medzery vyplniť, a to stanovením cieľa (explicitne iba v troch štúdiách), predložením výskumných dát a metodológie (krok 3):

- (6) *In this context, therefore, the present study aims to provide a fine-grained typology of ... employing a corpus-based methodology ...* (JP2)
[V tomto kontexte je preto **cieľom štúdie** poskytnúť prepracovanú typológiu... pri použití **korpusovej metodológie**...]

The project combines interpersonal pragmatics ... computer-mediated communication ... translation and AVT studies. (JP3)

[Projekt kombinuje interpersonálnu pragmatiku... počítačovo sprostredkovanú komunikáciu... preklad a AVT štúdie.

In this study we analyse ... we describe ... we demonstrate ... we show (JP5)

[V štúdiu analyzujeme... opisujeme... poukazujeme na... ukazujeme...]

d) uvádzajú, ako budú postupovať, a to načrtnutím štruktúry práce (krok 3):

- (7) *This paper is structured as follows* (JP2)
[Štúdia je štruktúrovaná nasledovne...]

This ... will be briefly reviewed in Section 2. Section 3 introduces ..., while sections 4-6 present ... (JP3)

[Toto... bude stručne predložené v časti 2. Časť 3 predstavuje..., kým časti 4 – 6 predkladajú...]

Je evidentné, že autori súboru anglických textov C sa pri písaní úvodov zreteľne pridriavajú kompozičnej štruktúry *CARS* charakterizujúcej anglosaský štýl vedeckého písania. To sa však už nedá jednoznačne povedať v prípade úvodov textov v angličtine od domácich autorov v súbore B. Štruktúra úvodov v súbore nie je homogénna a má tendenciu hybridizovať postupy domáceho a anglosaského štýlu. Swalesov model *CARS* sa tu v kompletnej podobe nenachádza a z úvodov je možné vyabstrahovať iba niektoré jeho kánonické časti. Výnimkou je text TL2, v ktorom sa autor pridriava rétorickej štruktúry *CARS*, pričom sú všetky kroky vtesnané do priestoru úvodného odseku prvej časti, a to vymedzením výskumného priestoru (krok 1) a vlastného miesta v ňom (krok 2), obsadením výskumného miesta formulovaním svojho prínosu a náčrtom štruktúrneho pôdorysu príspevku (krok 3). Výsledkom tohto postupu je koncízny a transparentný úvod (príklad 8).

- (8) *This paper explores the notion of logophoricity* (krok 1) *as a discourse phenomenon occurring not only in languages of a certain type but as a feature*

pertaining to verbal communication as such (krok 2). First, the original concept of logophoricity is provided ..., followed by its relations to ... Afterwards, an overview of ... is provided. As its result, I propose a reassessment of logophoricity (krok 3) in terms of linguistic pragmatics, considering it (also) as a pragmalinguistic phenomenon ... (TL2)

[Štúdia skúma logoforicitu (krok 1) ako diskurzívny jav, ktorý sa vyskytuje nielen v jazykoch istého typu, ale aj ako vlastnosť týkajúca sa verbálnej komunikácie ako takej (krok 2). Najprv je predložený pôvodný koncept logoforicity... následne jej vzťahy k... Potom je predložený prehľad... Napokon navrhujem prehodnotenie logoforicity (krok 3) vzhľadom na lingvistickú pragmatiku, prístupujúc k nej (tiež) ako k pragmalingvistickému javu ...]

Ostatné texty súboru B ostávajú pri pomenovaní a precizovaní svojho miesta vo výskumnom poli, čím rámcovo vytyčujú aj štruktúru príspevku:

- (9) *The present study explores ... the analysis focuses primarily on ... (TL5)*
[Predkladaná štúdia skúma... analýza sa sústreďuje hlavne na...]

This study will concentrate on ... I will demonstrate ... I will summarize ... Then I will illustrate ... (TL3)

[Štúdia sa sústreďí na... Poukážem... Zosumarizujem... Následne uvediem príklad...]

Tendenciu vyhýbať sa v úvode explicitnej špecifikácii svojho prínosu, ako aj predloženiu svojich záverov alebo zistení majú autori v troch štúdiách, v ktorých zostávajú pri vágnych (*This paper explores.../Štúdia skúma...; (TL2)*) a všeobecných formuláciách (*... the analysis focuses primarily on.../Analýza sa sústreďuje hlavne na... (TL5); My goal in the paper is to use the methods and procedures of... and to demonstrate their feasibility in accounting for/Mojím cieľom v štúdiu je použiť metódy a postupy... a poukázať na ich použiteľnosť pri objasňovaní ...; (TL1)*). Z hľadiska porovnávania štýlov je dôležitým zistením to, že žiaden anglický text domácich autorov v súbore B neobsahuje explicitné formulovanie výskumnej medzery a výskumných otázok, pričom náčrt členenia textu je prítomný iba v troch textoch (TL2, TL3, TL4). Ukazuje sa teda, že autori textov v tomto súbore sa skôr pridržiavajú domáceho než anglosaského štýlu alebo ich nanajvýš hybridne kombinujú.

V závere tejto časti konštatujeme, že štýly anglických textov v súbore C nesú znaky anglosaského štýlu, a to zreteľnejšie identifikovateľnou lineárnou štruktúrou, jasnejšie deklarovaným výskumným zámerom, empirickou a induktívnou povahou výskumu a orientáciou na čitateľa, a to dôrazom na to, aby čitateľ problém pochopil a porozumel mu bez väčšej námahy (Chamonikolasová, 2005). Na druhej

strane štýl písania domácich autorov v súboroch A a B prevažne inklinuje k domácejmu (nemeckému; Galtung, 1981) štýlu, a to dôrazom na teoretické a komplexné uchopenie problematiky (napr. *poskytnúť ucelený pohľad*, JČ2), menej zreteľným členením textu a zvýšeným príklonom k autorskému sebavyjadreniu, čím sa prenáša zodpovednosť za porozumenie textu na čitateľa (Čmejrková a kol., 1999, s. 27).

4.3 Záver textu

Všetky texty v korpuse textov obligátne obsahujú segmenty vyčlenené ako závery, no medzi súbormi korpusu, ako aj v rámci jednotlivých súborov nachádzame niekoľko podobností aj rozdielov.

a) Kým názvy záverov bývajú v korpusoch textov domácich autorov (súbory A a B) jednotne a stereotypne pomenované ako *Záver* alebo *Závěr* (súbor A), resp. *Conclusion* (súbor B), závery anglických textov v súbore C sú variabilnejšie, a to názvom (*Concluding remarks* JP2), začlenením inej obsahovej zložky (*Conclusions and outlook*, JP3) alebo vlastným vnútorným členením (JP5). V prípade absencie osobitne vyčlenenej diskusie je táto diskusia súčasťou záveru (*Conclusions and discussion*, JP1) alebo je s ním zlúčená (*Discussion*, JP5).

b) Pri deklarovaní plnenia stanovených cieľov práce a pri formulácii zistení sme neidentifikovali významné rozdiely medzi oboma štýlmi písania. V prípadoch, keď autor explicitne deklaruje ciele v úvode textu, sa v závere vracia k ich plneniu. Uvedieme príklady explicitného a transparentného prepojenia úvodu a záveru textu týkajúce sa formulovania cieľov a deklarovania ich plnenia zo všetkých troch súborov (príklad 10):

(10) Úvod: *Cieľom príspevku bude prezentovať paradigmu významov lexémy posledný...*

Záver: *Cieľom príspevku bolo explanačno-opisné zhodnotenie lexémy posledný...; Na základe diskurzívnych realizácií boli identifikované...; Podľa jednotlivých typov kolokátov a typov postupnosti sme rozpoznali šesť významov...* (JČ1)

Úvod: *This paper explores the notion of logophoricity ... As its result, I propose a reassessment of logophoricity in terms of linguistic pragmatics, considering it (also) as a pragmalinguistic phenomenon...*

[Štúdia skúma logoforicitu... Následne navrhujem prehodnotenie logoforicity vzhľadom na lingvistickú pragmatiku, prístupujúc k nej (tiež) ako k pragmalingvistickému javu...]

Záver: *In this paper, I have examined the broader notion of logophoricity ... As a result, I wish to suggest that the notion of logophoricity can be reassessed ...*

[V štúdiu som skúmal(a) logoforicitu... V dôsledku toho by som chcel(a) navrhnúť, že logoforicita by mohla byť prehodnotená...] (TL2)

Úvod: ... *the present study aims to provide a fine-grained typology of ... The paper will pay special attention to those cases where the function of utterances extends beyond conditionality ... to convey other nuances of meaning ... we propose an analysis of these constructions along the lines of the three metafunctions ...*

[... **cieľom štúdie** je poskytnúť **prepracovanú typológiu**... Štúdia bude venovať osobitnú pozornosť prípadom, pri ktorých funkcie výpovedí presahujú kondicionalitu... na vyjadrenie iných významových odtienkov... navrhujeme analýzu týchto konštrukcií sledujúc **tri metafunkcie**...]

Záver: *A fine-grained classification of if-constructions has been carried out, in terms of the three metafunctions ... a possible path of pragmaticalization has been suggested for if-constructions, in which they move beyond the mere expression of conditionality ...*

[**Prepracovaná klasifikácia** podmienkových konštrukcií bola vypracovaná sledujúc tri metafunkcie... navrhnutý bol možný proces pragmatikalizácie podmienkových konštrukcií, ktorým presahujú vyjadrenia kondicionality...] (JP2)

c) Obsahové časti záveru ako obmedzenia vlastného výskumu, porovnanie výsledkov s inými výskumami, prínos do existujúceho výskumu a priestor na pokračujúci výskum sú v textoch súboru C zastúpené v oveľa vyššej miere než v textoch ostatných dvoch súborov, v ktorých sú zriedkavejšie alebo sa v nich vôbec nenachádzajú. Ako exemplárny príklad ich prítomnosti uvádzame záver, v ktorom sa všetky tieto zložky nachádzajú:

(11) *These findings are similar to ... Much more can be done with ... We could therefore explore further whether ... A further research step is to compare ... Finally, we also plan to ...*

[Tieto zistenia sú podobné... Oveľa viac sa dá urobiť... Preto by sme mohli skúmať ďalej to, či... Ďalší výskumný krok je porovnať... Napokon plánujeme aj...] (JP3)

Okrem jedného experimentálneho textu v súbore B domáci autori v oboch súboroch sa obmedzeniam svojho výskumu nevenujú a iba v štyroch prípadoch (z desiatich) poukazujú na potrebu ďalšieho výskumu, čo ilustrujeme príkladom č. 12:

(12) *Pri intonologickej analýze textov je teda potrebné zamerať sa (aj) na...* (JČ2)

... což naznačuje novou, dosud nepopsanou tendenci, kterou zatím nedokážeme uspokojivě vysvětlit. (JČ5)

... further exploration ... is desirable. The findings of this study extend the body of research on ... by exploring a genre which has not been previously explored from this perspective, and by adding new insights into...

[ďalší výskum... je potrebný. Zistenia štúdie rozširujú existujúci výskum o... tým, že skúmajú žáner, ktorý dosiaľ nebol skúmaný z tejto perspektívy, a tým, že pridávajú nový pohľad na...] (TL4)

Celkovo konštatujeme, že závery textov domácich autorov majú tendenciu byť viac sumarizačné ako argumentačné, nekonfrontovať zistenia s existujúcim výskumom, neuvádzať možnosti pokračovania autora v danom výskume a používať všeobecnejšie a vágnejšie formulácie.

4.4 Prítomnosť autora v texte

Ak zasadíme vedeckú štúdiu do procesu vedeckej komunikácie, upriamujeme pozornosť na jej účastníkov, predovšetkým na producenta (autora a pisateľa) a recipienta (čitateľa), ktorí môžu byť v texte v rôznej miere prítomní, či už priamo cez použitie autorského singuláru alebo plurálu, alebo nepriamo prostredníctvom neosobných konštrukcií. Používajúc Goffmanov (1981) model účastníckeho rámca, môžeme tvrdiť, že producent svojou prítomnosťou v texte indikuje svoju „troj-jedinú“ identitu účastníka, ktorý tvorí obsah textu (*author/autor*), nesie zaň zodpovednosť (*principal*) a produkuje samotný text (*utterer/pisateľ*). Predpokladá sa, že vo vedeckom písaní sa všetky tri identity komprimujú do jedného autorského hlasu. Kým problém stupňa (ne)osobnosti štylizácie a použitia plurálu sa rieši pri všetkých textoch (neosobné vyjadrovanie je bežný postup používaný bez ohľadu na jazyk, počet autorov alebo lingvokultúrnu príslušnosť autora), rozhodnutie o použití autorského singuláru alebo plurálu je relevantné iba pri textoch od jedného autora. V nasledujúcej časti sa zameriame práve na tento aspekt vedeckého písania a na to, ako súbory analyzovaných textov reflektujú rámcové rozdiely medzi štýlmi písania. Analýza nášho korpusu textov s jedným autorom potvrdzuje zistenia J. Chamonikolasovej (2005) a M. Walkovej (2014) o konzistentnom používaní autorského plurálu charakterizujúcom domáci štýl písania, ktorý je v súbore A normou.

Analogicky sa anglosaská norma používania autorského singuláru potvrdzuje v súbore anglických textov B od domácich autorov. Ako príklad uvádzame ukážku (13), v ktorej demonštrujeme prítomnosť autora v celom texte, a to bez ohľadu na funkcie, na plnení ktorých sa autorský singulár podieľa.

(13) Úvod: *I assume that ..., I will demonstrate how ..., First I will summarize ..., Then I will illustrate ...*

[Predpokladám, že... Predložím, ako... Najprv zosumarizujem... Potom budem ilustrovať...]

Jadro: *In the following section, I will describe ..., In this section, I summarize ..., I am using ...*

[V nasledujúcej časti opíšem... V tejto časti zosumarizujem... Používam...]

Záver: *In this study I demonstrated ..., I made an analysis...*

[V tejto štúdii som preukázal(a)... Analyzoval(a) som...] (TL3)

V anglických textoch od jedného autora v súbore C, v ktorom sme očakávali používanie anglosaskej normy používania autorského singuláru, je však situácia menej jednoznačná: v jednom z troch skúmaných textov (JP1) je použitý výhradne autorský singulár, v jednom (JP2) autorský plurál a v jednom (JP3) dochádza k ich striedaniu, a to v závislosti od pragmatickej funkcie (Walková, 2020, s. 86), do ktorej plnenia je tento prostriedok zapojený. Kým pri vysvetľovaní osobnej motivácie a okolností vzniku výskumnej témy (funkcia „osobný naratív“; príklad 14), ďakovaní za pomoc pri výskume iným osobám (funkcia „poďakovanie“; príklad 15) sa používa autorský singulár, pri ďalších funkciách sa strieda autorský singulár a plurál, a to aj nekonzistentne. Napr. v rámci jednej funkcie „opis výskumného procesu“ autor používa pri opise postupu singulár (16), no pri vytýčení plánovaného výskumného postupu používa autorský plurál (17). Podobne pri argumentácii v prospech svojho presvedčenia (funkcia „autorov názor“; príklad 18) používa obidva prostriedky. Napokon aj pri analýze dát (funkcia „autorov prínos, zistenia, výsledky“; príklad 19) strieda singulár a plurál, pričom použije aj inkluzívny plurál na zahrnutie čitateľa do interpretačného procesu (20). Týmto postupom sa nielen posilňuje sociatívnosť textu (Slančová, 1994), ale zároveň sa indikujú komplementárne účastnícke identity čitateľa ako interpreta obsahu textu (*interpreter*), účastníka berúceho autora na zodpovednosť za obsah (*accounter*) textu a príjemcu textu (*recipient*) (podľa Goffman, 1981).

(14) ... **my interest** in Korean TV dramas bears some explanation. It stems from a sabbatical spent at ... where **I** met many Koreans ...it was important to my friends to establish directly after meeting how old **I** was ... (JP3)

[... **môj záujem** o kórejské televízne programy potrebuje vysvetlenie. Pochádza z obdobia **môjho** študijného voľna stráveného v... kde som **stretol(tla)** veľa Kórejčanov... pre **mojich** priateľov bolo dôležité hneď po stretnutí zohľadniť to, koľko som **mal(a)** rokov...]

(15) **My** thanks go to the student coders ... (JP3)

[**Moje** poďakovanie patrí študentom kódovačom...]

(16) *In this paper, I will explore ... I will deal with ..., As a first step, I describe ...* (JP3)

[V tejto štúdii **preskúmam... budem** sa zaoberať...; V prvom kroku **opíšem...**]

- (17) ... *we deem it ethically fine to work on this data ...*; ... *I do not claim that the scenes in the corpus are the only scenes containing relational work ...* (JP3)
 [... prácu s týmito údajmi považujeme za eticky v poriadku...; netvrdím, že scény v korpuse sú jediné, ktoré obsahujú relačnú prácu...]
- (18) *We could therefore explore further ...*, *Finally we also plan to link ...* (JP3)
 [Preto by sme mohli ďalej preskúmať... Napokon plánujeme tiež prepojiť...]
- (19) *In the 215 scenes, we identified 294 relational work moments. ... I therefore established the distribution for each quarter of the series to see whether we can see a pattern of the occurrence of relational work scenes ... We can interpret this cluster of scenes ...* (JP3)
 [V 215 scénach sme identifikovali 294 situácií relačnej práce. ... z toho dôvodu som určil(a) distribúciu pre každú štvrtinu seriálu, aby sme zistili, či existuje vzorec výskytu scén relačnej práce... Toto zoskupenie scén môžeme interpretovať...]
- (20) *In Section 4, I will illustrate the typology of scenes ... In Section 6, we will briefly examine ...* (JP3) [V časti 4 uvediem príklady typológie scén...]

Záverom tejto časti konštatujeme, že sa nám potvrdil predpoklad existencie štýlového kontrastu medzi domácim a anglosaským štýlom vedeckého písania v domácich textoch od jedného autora, a to v systematickom používaní buď autorského plurálu v slovenských/českých textoch (súbor A), alebo autorského singuláru v anglických textoch (súbor B). V našej vzorke anglických textov od zahraničných autorov (súbor C) sa systematické používanie obidvoch prostriedkov vyjadrovania autorského hlasu preukázalo iba v jednom texte súboru, pričom sa ukazuje, že niektoré používania autorského plurálu sa javia vzhľadom na plnenie rovnakej pragmatickej funkcie ako nekonzistentné (porov. Walková, 2014).

4.5 Asertívnosť a skromnosť autora

Projekcia účastníkov vedeckej komunikácie do ich prítomnosti v texte sa prejavuje aj mierou autorskej asertívnosti a/alebo skromnosti, ktorými autor indikuje stupeň vlastného presvedčenia o platnosti svojho tvrdenia a preberania zodpovednosti zaň. Autorskú asertívnosť a skromnosť pokladáme za protichodné polohy realizácie kontinua autoritatívnosti pri konštruovaní autorského hlasu v texte (Dontcheva-Navrátílová, 2013). Významným prostriedkom ich vyjadrovania a zároveň aj výrazným štýlovým rozdielom medzi anglosaským a domácim odborným štýlom prítomným v analyzovaných textoch je používanie autorského singuláru v anglických textoch (TL1-3, JP1) a autorského plurálu (tzv. plurálu skromnosti – *pluralis modestiae*; p. Mistrík, 1997) vo všetkých domácich textoch od jedného autora (A1-3). Je však

otázne, či možno autorský plurál v domácom štýle pokladať za prejav skromnosti alebo skôr za konvenciu (a teda nepríznakový prostriedok), ktorá sa naďalej udržiava napriek tendencii k asertivizácii a demodalizácii vedeckej komunikácie v našom kultúrnom prostredí vyrovnávajúcej sa s postupujúcim vplyvom anglosaského štýlu ovplyvňujúceho prírodné, ako aj spoločenské vedy (Čmejrková a kol., 1999). Táto tendencia je badateľná vo všetkých troch textoch individuálnych autorov v súbore B, v ktorých je autorský hlas prítomný v prvej osobe singuláru.

Ďalším významným indikátorom pozície autora na škále asertívnosť – skromnosť je používanie istotnej/epistemickej modality signalizujúcej stupeň presvedčenia o platnosti výpovede a voluntatívnej/deontickej modality signalizujúcej rôznu stupeň nutnosti realizácie jej obsahu. Predpokladaným priestorom na použitie deontickej modality sú tie časti textov vo všetkých súboroch, v ktorých autori predstavujú výskumné zámery a ciele, predkladajú postupy na ich splnenie (pragmatická funkcia „opis výskumného procesu“; p. Walková, 2020; príklad 21) a vytyčujú členenie textu metatextovými odkazmi (pragmatická funkcia „odkazovanie na text“; Walková, 2020, príklad 16). Tu sa ukazuje, že normou realizovania týchto funkcií je nemodalizovaný indikatív, a to bez ohľadu na jazyk textu (príklad 21).

- (21) *Cieľom štúdie je predstaviť... a poskytnúť...* (JČ2)
Uvedieme základné typy... navrhujeme ich explicitné formulácie... (JČ4)
This work experimentally analyses ... (TL4)
 [Štúdia experimentálne analyzuje...]
This study will concentrate on ...; I will demonstrate ... (TN3)
 [Štúdia sa sústreďí na... Poukážem...]
The present study explores ... (TL5)
 [Štúdia skúma...]
This paper aims to ...; I present ... (JP1)
 [Cieľom štúdie je...; Predkladám...]
This paper will pay special attention to ...; ... we propose ... (JP2)
 [Štúdia bude venovať osobitnú pozornosť...; ... navrhujeme...]

Podobne v častiach venovaných prehľadom výskumu a literatúry, v ktorých sa predkladá faktický stav poznania v príslušných oblastiach vedy, nachádzame formulácie s indikatívom a explicitne nevyjadrenou istotnou modalitou (Čmejrková a kol., 1999), no platnosť konštatovaní môže byť modifikovaná zmierňujúcimi prostriedkami (tzv. *hedges*; Hyland, 1996), ako napr. *často, most a traditionally* v príkladoch (22):

- (22) *Vágnosť neboli neurčitost či nejednoznačnosť je často spojovaná s ...* (JČ3)
Most European languages do not exhibit specific means of expression ... (TL2)
 [Väčšina európskych jazykov nemá osobitné prostriedky na vyjadrenie...]

Conditionals have traditionally been defined as constructions which ... (JP2)
[Podmienkové vety sú tradične definované ako konštrukcie, ktoré...]

Pokiaľ však ide o prezentáciu výsledkov a interpretácie zistení, čo je priestor na realizáciu istotnej modality (pragmatická funkcia „autorov prínos“; p. Walková, 2020), nachádzame isté rozdiely medzi súbormi, ktoré potvrdzujú štýlové rozdiely uvedené v Tab. 1. V domácich textoch súboru A autori vyjadrujú indikatívom štandardnú mieru asertívnosti vo vzťahu k platnosti vlastných zistení, ktorú však oslabujú napr. použitím slovesa *ukazovať sa* ako prostriedku istotnej modality. Možno sa domnievať, že toto vyvažovanie asertívnosti a skromnosti je konvencionalizovaný, nepríznačný spôsob prezentácie autorského hlasu (23):

(23) *Na základe diskurzívnych realizácií boli identifikované... sme rozpoznali... Ukázalo sa... Porovnanie... potvrdilo... Tiež sa ukázalo... (JČ1)*
... sme navrhli... Ukazuje sa... (JČ4)

Pohyb autora na kontinuu asertívnosti a skromnosti pri konštatovaní plnení cieľov a reflexii zistení v rámci jedného textu sa prejavuje v príklade (24), kde autor vyvažuje asertívne konštatovanie potvrdenia svojho predpokladu (*Predpoklad... byl potvrzen*) skromnosťou oslabovaním jeho validity, a to priznaním obmedzení výskumu (subjektívne vyhodnocovanie dát a obmedzenosť vzorky), ktoré však legitimizuje odkazom na cieľ výskumu a kompenzuje možnosťou jeho pokračovania. V týchto formuláciách sa prejavuje interpersonálny rozmer vedeckej komunikácie, keď autor voľbou týchto zdvorilostných postupov zmierňuje prípadné ohrozenie (tzv. *face-threat*; p. Brown – Levinson, 1987) pozitívnej tváre akceptovaného člena vedeckej komunity a negatívnej tváre rešpektovaného odborníka.

(24) *Předpoklad, že charakter publika může být potenciální příčinou vágnosti... byl potvrzen. Jsme si vědomí toho, že výše popisovaný přístup identifikace vágnosti má své limity. Za nejvýraznější handicap bude pravděpodobně považována značná náročnost vyhodnocování, která závisí z velké části na úsudku osoby analyzující texty... Analýza byla provedena na omezeném vzorku textů... Zároveň chceme zdůraznit, že cílem nebylo na základě jednoho projevu objektivně zhodnotit celkovou vágnost... K tomu účelu je zapotřebí provést analýzu všech projevů... (JČ3)*

V inom prípade (25) sa autorská skromnosť realizuje formuláciami opatrnosti a zdržanlivosti, a to na ploche celého textu – v úvode autor predikuje možnú obmedzenú platnosť zistení, v analytickej časti upozorňuje na obmedzenia vzorky, pri hodnotení zistení v závere znižuje autoritatívnosť prostriedkom istotnej modalizácie (sloveso *ukazuje se*).

(25) Úvod: *Korpusovou analýzou se snažíme alespoň naznačit, jak se v mluveném jazyce projevují různé tendence...*

Jadro: *Předesíláme, že naše sonda si nečiní nároky na úplnost...; Pokusíme se nastínit...*

Záver: *... v našich datech se ukazuje tendence opačná. (JČ5)*

Pokiaľ ide o asertívnosť verzus skromnosť autorov súboru B, potvrdzuje sa celková tendencia k ich vyššej modalizovanosti a inklinácii skôr k domácemu štýlu písania, a to používaním prostriedkov voluntatívnej modality znižujúcich stupeň dosiahnutia plánovaného zámeru (sloveso *try*/pokúsiť sa, *can*/môcť) a epistemickej modality zmierňujúcich platnosť zistenia (slovesá *appear*, *seem*/zdať sa). Symptomatické je, že v prípade textov od jedného autora (26) sú tieto prostriedky použité v kombinácii s asertívnym autorským singulárom:

(26) *In my analysis, I have tried to explain ... (TL1)*

[Vo svojej analýze som sa **pokúsil(a)** vysvetliť...]

... it appears to be a phenomenon ..., his/her relations to other elements of the utterance event seem to be essential ..., logophoricity appears to be the most prominent pragmatic property ..., I wish to suggest that ... (TL2)

[... **zdá sa**, že ide o jav... jeho vzťahy k iným zložkám udalosti výpovede sa **zdajú** byť zásadné... **zdá sa**, že logoforicita je najvýznamnejšia pragmatická vlastnosť... **Chcel(a) by som** zdôrazniť, že...]

In this study I demonstrated ... how categorial change can be described ...; I made an analysis of ..., I proposed that the three attested kinds ... reflect the existence of ... I demonstrated that ... (TL3)

[V štúdiu **som** predviedol(dla) ... ako **možno** opísať kategoriálnu zmenu...; Analyzoval(a) **som**... Navrhol(hla) **som**, že tri potvrdené druhy... odrážajú existenciu... Preukázal(a) **som**, že...]

Zaujímavé sú podobnosti a rozdiely medzi dvomi textami od viacerých autorov v korpuse B. V experimentálnej štúdiu celkový asertívny tón signalizovaný indikatívom sloviem *be*/byť, *bring*/priniesť, *provide*/poskytnúť kontrastuje so záverečným tónom skromnosti o prínose textu (epistemická modalita slovesa *hope*/dúfať):

(27) *The core finding is that ... The results ... bring valuable knowledge and provide a basis for a better understanding of ... We hope to provide useful data that adds to our understanding of ... (TL4)*

[Kľúčovým zistením **je**... Výsledky... **prinášajú** cenné poznatky a poskytujú základ na lepšie pochopenie... **Dúfame**, že sme poskytli užitočné údaje, ktoré prispievajú k nášmu pochopeniu...]

Analogicky výrazný étos autorskej skromnosti je prítomný aj v druhej štúdiu, ktorej závery sú vysoko modalizované prostriedkami epistemickej (slovesá *may/môcť*, *seem/zdať sa*, *incline/inklinovať*, *tend/mať tendenciu*) a deontickej modality (pasívum, sloveso možnosti *can/môcť*):

(28) *It can be observed that ... which may stem from ..., It can thus be seen that ..., ... writers seem to be more impersonal and incline towards hedging ..., The analysis shows that discourse relations ... tend to be achieved via ..., In English extract, ... a more global level of coherence can be seen ... All in all, we hope to have shown that ...* (TL5)

[**Je možné** pozorovať, že... ktoré **môžu** prameniť z... Je teda **možné** vidieť, že...
... autori sa **zdajú** byť viac neosobní a **inklinujú** k zaisteniu... Analýza ukazuje, že diskurzívne vzťahy... **majú tendenciu** byť dosiahnuté prostredníctvom...
V anglickej ukážke... je **možné vidieť** globálnejšiu úroveň súdržnosti...
Celkovo **dúfame**, že sme ukázali, že...]

Napokon pokiaľ ide o formuláciu záverov a zistení textov v súbore C, majú tendenciu k asertívnemu vyjadrovaniu použitím nemodalizovaného indikatívu, pričom sa vyskytne aj prostriedok akcentujúci presvedčenie o vysokom stupni platnosti tvrdenia (*clearly*; tzv. *booster*; Hyland 1998):

(29) *Concerning the content of the productions, I hypothesized that ... this hypothesis was refuted* (JP1)

[Pokiaľ ide o obsah produkcií, predpokladal(a) som, že... táto hypotéza **bola odmietnutá**]

... *we have demonstrated that ...* (JP4)

[... **poukázali sme** na to, že...]

Our findings showed that ..., In our study, the practice of ... are clearly observable ... (JP5)

[Naše zistenia **ukázali**, že... V našej štúdiu sú postupy... **zreteľne pozorovateľné**...]

V jednej štúdiu však nachádzame pri predložení zistení v rámci analýzy korpusu vyvažovanie asertívnosti skromnosťou pri interpretácii výsledkov a platnosti hypotézy, a to použitím prostriedkov istotnej modality (slovesá *can/môcť*, *seem/zdať sa* a *suggest/naznačovať*):

(30) *... corpus findings have shown, ... no significant differences have been found in my data ...; The findings ... can in turn be interpreted as suggesting a tendency towards ... Likewise, the specialization of them, seems to further support the hypothesis of ...* (JP2)

[Zistenia z korpusu **ukázali...** **žiadne** významné rozdiely **neboli** v mojich dátach **zistené...** Zistenia... na druhej strane zistenie **môžeme** interpretovať ako **náznak** tendencie k... Podobne sa **ukazuje**, že špecializácia *then* potvrdzuje hypotézu o...]

Na záver tejto časti uvádzame, že v domácich textoch súboru A majú autori pri prezentácii výsledkov tendenciu oslabovať platnosť vlastných zistení a v rámci kontinua asertívnosť verzus skromnosť sa blížila skôr k pólu skromnosti, čím preukazujú inklináciu k domácejmu štýlu. Túto tendenciu badáme aj v anglických textoch súboru B, pričom v prípade textov od jedného autora sa to uskutočňuje na pozadí asertívneho autorského singuláru, čo tvorí príznakový štýlový kontrast. Napokon v súbore C sa celkovo preukazuje smerovanie k asertívnejšiemu vyjadrovaniu a príklonu k anglosaskému štýlu písania v tejto oblasti porovnávania.

4.6 Názov textu

Pomerne výrazné štýlové rozdiely medzi domácim a anglosaským štýlom písania nachádzame vo formuláciách názvov textov, a to v súbore domácich textov (súbor A) na jednej strane a súboroch anglických textov na strane druhej (súbory B a C). Kým spoločnou črtou všetkých názvov je to, že majú poväčšine podobu zloženej nominálnej štruktúry s vloženými mennými frázami, v ďalších charakteristikách sa značne líšia. Anglické názvy sú celkovo dynamickejšie – vo významnejšej miere sú tvorené dvomi časťami, keď sa názov dopĺňa o spresňujúci podnázov, pričom prostriedkom spojenia je dvojbodka (*Intercultural variation in academic discourse: Theme zones and the build-up coherence in research articles* [TL5]). Oproti tomu slovenské názvy sú jednočlenné s výnimkou jedného názvu, ktorý obsahuje formuláciu spresňujúcu zameranie témy vloženú do zátvoriek. Názvy troch anglických textov ďalej obsahujú ozvlášťujúci prvok – rétorickú figúru s cieľom upútať pozornosť a provokovať záujem, a to a) zisťovacou otázkou (*Are discourse markers related to age and educational background? A comparative account between two sign languages* [JP1]), b) modifikovanou citáciou známeho sloganu a zároveň metaforickým odkazom na aktuálnu spoločensko-politickú udalosť (*Je ne suis pas Charlie. Meta-discourses of impoliteness following „France’s 9/11“ in selected printed media* [TL1]), c) metonymickým prostriedkom zamieňajúcim vec ako súčasť deja za analyzovaný dej (*A candle to blow out: An analysis of first birthday family celebrations* [JP4]). Na druhej strane použitie predložky *k*, resp. *ke* v názvoch dvoch domácich textov indikuje vyššiu mieru skromnosti autorov, ktorí vnímajú svoj príspevok do výskumu ako parciálny: *K intonologickej charakteristike slabiky v slovenčine* (JČ2); *Ke konkurenci genitivu posesivního a individuálně posesivních adjektiv v současné mluvené češtině* (JČ5). Je však možné, že ide skôr o (nepříznakovú) žánrovú konvenciu, ktorá je podľa Čmejrkovej a kol. (1999) normatívnou súčasťou českého (a slovenského) vedeckého písania. Jej prítomnosť potvrdzujeme aj v názve jedného

anglického textu zo súboru C: *Beyond conditionality: On the pragmaticalization of interpersonal if-constructions in English conversation* (JP2).

Sumárne konštatujeme, že názvy textov v princípe odrážajú štýlové rozdiely domáceho a anglosaského písania, a to v oblasti ich výstavby (vyššia komplexnosť názvov anglických textov), štylizácie (využitie rétorických figúr v názvoch anglických textov) a formulačnej asertivity, resp. skromnosti (vyššia skromnosť slovenských, resp. českých názvov).

5. DISKUSIA

V odpovedi na prvé dve výskumné otázky, v ktorých sa pýtame, či domáci autori používajú pri písaní v slovenčine, resp. v češtine domáci štýl a zahraniční autori pri písaní v angličtine anglosaský štýl písania, uvádzame, že naša analýza poukazuje na existenciu výrazných štýlových rozdielov medzi týmito kategóriami autorov, čím sa v rôznej miere potvrdzujú štýlové kontrasty uvedené v Tab. 1 vo všetkých sledovaných oblastiach. V oblasti kompozičnej výstavby textu najvýraznejším rozdielom je nižšia transparentnosť domácich textov využívajúcich voľnejšiu textovú štruktúru *ÚJZ* a vyššia transparentnosť anglických textov vyplývajúca z prepracovanejšieho vnútorného členenia replikujúceho textový model *IMRAD*. Podobne aj argumentačná štruktúra anglických textov, osobitne formulovanie téz, resp. cieľov v úvodoch, je štruktúrovanejšia, výrazne sa orientuje na model *CARS*. Oproti tomu sú texty domácich autorov vágnejšie, ich prípadné využitie krokov k modelu *CARS* je skôr intuitívne než plánované. Najvýraznejší a najkonzistentnejšie uplatňovaný štýlový rozdiel sa týka prítomnosti autora – v domácich textoch je to autorský plurál, v anglických textoch autorský singulár. Podobne sa potvrdzuje tendencia k nižšej asertívnosti domácich textov a vyššej asertívnosti anglických textov. V štýle formulácie názvov textov sa potvrdzuje stereotypná stavba a vyššia skromnosť domácich názvov na jednej strane a vyššia variabilita a dynamickosť anglických názvov, a to bez ohľadu na pôvod autora.

Položením tretej otázky sme zisťovali to, či domáci autori pri písaní v angličtine používajú anglosaský štýl vedeckého písania. Ukazuje sa, že v dvoch oblastiach sa pridržiavajú domácich štýlových noriem – v oblasti kompozičnej štruktúry textu (tendencia k dodržiavaniu štruktúry *ÚJZ* než *IMRAD*) a v oblasti argumentačnej štruktúry (vyššia vágnosť pri formulovaní téz, prevláda detailný výklad problému, menej prepojenia s existujúcim výskumom). V oblasti autorskej prítomnosti sa použitím autorského singuláru všetky texty konzistentne orientujú na anglosaskú normu. Kým vyššou mierou modalizácie záverov a skromnosti sa blížia domácejmu štýlu, spôsobom formulácie názvov sa približujú anglosaskému štýlu. Tento štýlový prienik môže poukazovať na vedecký diskurz textov domácich autorov píšucich po anglicky ako na kontaktnú zónu, v ktorej dochádza k hybridizácii domácej a globalizovanej, a zároveň aj globalizujúcej, anglosaskej normy písania, čomu nasvedčujú tri

tendencie. Prvou je možný vplyv anglosaskej normy v prípadoch, keď kompozícia textu vychádza z povahy výskumu použitím textového modelu *IMRAD* v štúdiách s charakterom experimentálneho a korpusového výskumu, a to bez ohľadu na jazyk textu. Ostatné tendencie sú prítomné v anglických textoch domácich autorov, a to jednak spojením ich asertivity indikovanej použitím autorského singuláru a jej oslabovaním modalizáciou pri prezentácii výsledkov, a napokon aj využitím dynamických postupov tvorby názvov textov ako príležitosti pre marketizáciu výsledkov výskumu.

Naše zistenia rezonujú s výsledkami výskumov angličtiny ako AKJ vedeckej komunikácie, ktoré poukazujú na rôznu mieru vplyvu homogenizačných, ako aj lokalizačných faktorov v oblastiach tvarujúcich vedecký diskurz, ktorými sú jazykové kompetencie, typ výskumu, odborné komunity, odborná expertíza, žánrové konvencie, ale aj lokálne tradície a kultúra (Gotti, 2017), pričom hybridizácia je spôsob, ktorým sa autori s týmito vplyvmi vyrovnávajú. Skutočnosť, že medzinárodné vedecké komunity samy tvarujú svoju AKJ (Mauranen, 2012), znamená, že jednoducho nepreberajú (*adopt*) rétorické postupy anglofónneho sveta, ale prispôbujú (*adapt*) si ich podľa vlastných potrieb (Lorés-Sanz, 2016), čím sa pre nich hybridizácia stáva prostriedkom na realizáciu vlastných autorských identít („hybrid voices“; Mauranen, 2007). Domnievame sa, že takýto prístup k normatívnosti indikuje paradigmatický posun, ku ktorému dochádza v čase intenzívneho jazykového kontaktu, mobility a diverzity, a to od jazyka ako stabilnej, ohraničenej a opísateľnej monolitickej entity k jazyku ako praxi, t. j. diskurznej činnosti, v ktorej sa konštituuje vedenie, identity a vzťahy (Fairclough a kol., 2011). V tomto zmysle Alastair Pennycook (2007) vníma angličtinu ako „translokálny jazyk“, ako médium prúdenia lingvokultúrnych vzorcov (vrátane registrových, žánrových, štýlových atď.), ktoré produkujú nové formy lokalizácie a globálnej identifikácie. Ako však pripomína Jan Blommaert (2010), ide tu nie o mobilitu „celej“ (variety) angličtiny, ale o mobilitu semiotických prostriedkov (*resources*), ktorých špecifické konfigurácie vytvárajú multilingválne repertoáre používateľov, ktorých jazyky sú neúplné, oklieštené (*truncated*), kompetenčne nerovnako rozvinuté a špecializované podľa domén používania, ku ktorým patrí aj vedecké písanie.

6. ZÁVER

V štúdiu sme sa na základe analýzy textov troch lingvistických časopisov otvorených medzinárodnej vedeckej výmene snažili overiť, či aj v nich realizované odborné štýly reflektujú internacionalizáciu vedeckej komunikácie preberaním textových noriem, vzorcov a postupov na báze angličtiny, ktorá sa presadila ako primárny jazyk vedy. Nejde tu však o jazyk v tradičnom zmysle ako prostriedok národno-štátnej identifikácie, ale o kontaktný jazyk globalizovanej vedeckej výmeny plniaci obmedzený okruh funkcií, jeho používatelia nie sú rodenými hovoriacimi a tento jazyk

nemá ani jedno normatívne centrum. Kým jeho hovorené komunikáty sú významne poznačené špecifikami lingvokultúr používateľov, čo vedie k transkultúrnej mobilite výrazových prostriedkov a postupov a k ich vzájomnému ovplyvňovaniu a hybridizácii, jeho písané komunikáty sú pod väčším normatívnym tlakom. Výsledky analýzy našej vzorky poukazujú na to, že používanie angličtiny na jednej strane prináša istú mieru štandardizácie, ktorá je opodstatnená na zabezpečenie porovnateľnosti výskumných procesov a efektívnosti ich prezentácie na platforme medzinárodných časopisov ako priestoru vedeckého, ako aj interkultúrneho kontaktu. Tu je vyššia miera štandardizácie postupov anglosaského odborného štýlu výhodná pre ich transparentnosť a zohľadňovanie čitateľa. Na druhej strane je priestor medzinárodnej vedy dostatočne flexibilný na uplatňovanie intelektuálneho štýlu vyrastajúceho z domácich tradícií, v ktorom môžu byť overenými hodnotami komplexné uchopenie a podanie problematiky a ktoré v konečnom dôsledku zaručujú budovanie a kultivovanie domácej vedy a jej registrov na báze národného jazyka. Domáci a anglosaský štýl tak nemusia byť považované za protichodné alebo dokonca za konkurenčné, ale za komplementárne v procese rozkrývania podstaty sveta, čo je hlavným poslaním vedeckého poznávania.

Bibliografia

- BILÁ, Magdaléna – KAČMÁROVÁ, Alena – VAŇKOVÁ, Ingrida: The contours of English as a Lingua Franca in scholarly publishing. In: *Lingua et vita*, 2020, č. 17, s. 21 – 27.
- BENNETT, Karen: English as a Lingua Franca in Academia. In: *The Interpreter and Translator Trainer*, 2013, roč. 7, č. 2, s. 169 – 193.
- BLOMMAERT, Jan: *The Sociolinguistics of Globalization*. Cambridge: Cambridge University Press 2010. 213 s.
- BROWN, Penelope – LEVINSON, Stephen C.: *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge University Press 1987. 345 s.
- CHAMONIKOLASOVÁ, Jana: Comparing the structures of texts written in English and Czech. In: *Slovak Studies in English I (Conference Proceedings)*. Bratislava: Univerzita Komenského 2005. s. 77 – 84.
- CLOUET, Richard: The intercultural dimension of English as an Academic Lingua Franca (EALF) in scientific publications. In: *Revista de Lenguas para Fines Especificos*, 2017, roč. 23, č. 2, s. 313 – 333.
- CLYNE, Michael: Culture and discourse structure. In: *Journal of Pragmatics*, 1981, roč. 5, č. 1, s. 61 – 66.
- CRYSTAL, David: *English as a Global Language*. Cambridge: Cambridge University Press 2003. 212 s.
- ČMEJRKOVÁ, Světlá: Academic writing in Czech and English. In: *Academic writing: Intercultural and textual issues*. Eds. E. Ventola – A. Mauranen. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company 1996, s. 137 – 152.
- ČMEJRKOVÁ, Světlá – Daneš, František – Světlá, Jindra: *Jak napsat odborný text*. Praha: Leda 1999. 255 s.

DANIŠKOVÁ, Zuzana: Učiť písať študenta vysokej školy? Potenciál kurzu akademického písania. In: ORBIS SCHOLAE, 2014, roč. 8, č. 1, s. 129 – 143.

DONTCHEVA-NAVRÁTILOVÁ, Olga: Authorial presence in academic discourse: Functions of author-reference pronouns. In: *Linguistica Pragensia*, 2013, roč. 23, č. 1, s. 9 – 30.

DUSZAK, Anna: Academic discourse and intellectual style. In: *Journal of Pragmatics*, 1994, roč. 21, č. 3, s. 291 – 313.

FAIRCLOUGH, Norman: Conversationalization of Public Discourse and the Authority of the Consumer. In: *The Authority of the Consumer*. Eds. R. Keat – N. Whiteley – N. Abercrombie. London: Routledge 1994. 296 s.

FAIRCLOUGH, Norman – MULDERING, Jane – WODAK, Ruth: Critical Discourse Analysis. In: *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction (Second Edition)*. Ed. T. van Dijk. Sage Publications Ltd. 2011, s. 357 – 378.

FEWER, G.: Beyond the language barrier [Letter to the editor]. In: *Nature*, 1997, č. 385, s. 764.

FINDRA, Ján: Štylistika slovenčiny. Bratislava, Martin: OSVETA 2004. 232 s.

GALTUNG, Johan: Structure, Culture and Intellectual Style. In: *Social Science Formation*, 1981, roč. 20, č. 6, s. 817 – 856.

GOFFMAN, Ervin: *Forms of Talk*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press 1981. 344 s.

GOTTI, Maurizio: English as a lingua franca in the academic world: Trends and dilemmas. In: *Lingue Linguaggi*, 2017, roč. 24, s. 47 – 72.

HARRIS, Muriel: *Teaching One-to-One: The Writing Conference*. Urbana: NCTE 1986. 189 s.

HYLAND, Ken: Writing without conviction? Hedging in science research articles. In: *Applied Linguistics*, 1996, roč. 17 (4), s. 433 – 454.

HYLAND, Ken: Boosting, hedging and the negotiation of academic knowledge. In: *Text*, 1998, roč. 18, č. 3, s. 349 – 382.

HYLAND, Ken: English for Academic Purposes. In: *The Routledge Companion to English Studies*. Eds. C. Leung – B. Street. London: Routledge 2014, s. 392 – 404.

JENKINS, Jennifer: *Phonology of English as an International Language*. Oxford: Oxford University Press 2000. 258 s.

JENKINS, Jennifer: *Global Englishes*. London and New York: Routledge 2015. 296 s.

KAČMÁROVÁ, Alena: Pár kapitol o písaní a hodnotení Záverečnej práce (na IAA FF PU v Prešove). Prešov: Prešovská univerzita 2019. 52 s.

KAPLAN, Robert B.: Cultural Thought Patterns in Intercultural Education. In: *Readings on English as a Second Language*. Ed. K. Croft. Cambridge: Winthrop 1966, 1980, s. 399 – 418.

KATUŠČÁK, Dušan: Ako písať vysokoškolské a kvalifikačné práce. Bratislava: Stimul 1998. 117 s.

KIMLIČKA, Štefan: Ako citovať a vytvárať zoznamy bibliografických odkazov podľa noriem ISO 690 pre „klasické“ aj elektronické zdroje. Bratislava: Stimul 2002. 82 s.

LORÉS-SANZ, Rosa: ELF in the making? Simplification and hybridity in abstract writing. In: *JELF*, 2016, roč. 5, č. 1, s. 53 – 81.

MAURANEN, Anna: The corpus of English as a lingua franca in academic settings. TESOL. In: Quarterly, 2003, roč. 37, č. 3, s. 513 – 527.

MAURANEN, Anna: Hybrid Voices: English as the Lingua Franca of Academics. In: Language and Discipline Perspectives on Academic Discourse. Eds. K. Fløttum – T. Dahl – T. Kinn. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing 2007, s. 244 – 259.

MAURANEN, Anna: Exploring ELF. Academic English shaped by non-native speakers. Cambridge: Cambridge University Press 2012. s. 271.

MEŠKO, Dušan – KATUŠČÁK, Dušan – BERNADIČ, Marián – ŽIAKOVÁ, Katarína – PULLMAN, Rudolf: Akademická príručka. Martin: Osveta 2004. 316 s.

MISTRÍK, Jozef: Moderná slovenčina. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1984. 255 s.

MISTRÍK, Jozef: Štylistika. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1997. 598 s.

PENNYCOOK, Alastair: Global Englishes and Translultural Flows. London and New York: Routledge 2007. 200 s.

PHILLIPSON, Robert: Linguistic Imperialism. Oxford: Oxford University Press 1992. 365 s.

PHILLIPSON, Robert: Lingua franca or lingua frankensteinia? English in European integration and globalisation. In: World Englishes, 2008, roč. 27, č. 2, s. 250 – 267.

POPOVA, Natalia G. – BEAVITT, Thomas A.: English as a means of scientific communication: linguistic imperialism or interlingua? Integracija obrazovanija (Интеграция образования), 2017, roč. 21, č. 1, s. 54 – 70.

RUPPEL, Carol L. – VESELÁ, Katerina: Academic Writing. Writing Research Papers in English for Slovak and Czech Students. Nitra: ASPA 2010. 171 s.

SCHMIED, Josef: Academic writing in Europe: A survey of approaches and problems. In: Academic writing in Europe: Empirical perspectives. Research in English and applied linguistics. Ed. J. Schmied. REAL Studies 5. Göttingen: Cuvillier Verlag 2011, s. 1 – 22.

SEIDLHOFER, Barbara: Research perspectives on teaching English as a Lingua Franca. In: Annual Review of Applied Linguistics, 2004, roč. 24, s. 209 – 239.

SEIDLHOFER, Barbara: Understanding English as a Lingua Franca. Oxford: Oxford University Press 2011. 244 s.

SIEPMAN, Dirk: Academic writing and culture: An overview of differences between English, French and German. In: Meta LI, 2006, roč. 51, č. 1, s. 131 – 150.

SKUTNABB-KANGAS, Tove: Multilingualism and the education of minority children. In: Minority education: From shame to struggle. Eds. T. Skutnabb-Kangas – J. Cummins. Clevedon, UK: Multilingual Matters 1988, s. 9 – 44.

SLANČOVÁ, Dana: Praktická štylistika. Prešov: Slovacontakt 1994. 180 s.

STAROŇOVÁ, Katarína: Vedecké písanie. Ako písať akademické a vedecké texty. Martin: Osveta 2011. 248 s.

STROEHLEIN, Andrew: The way of written argument. In: Central Europe Review, 1998, roč. 0, č. 11. Dostupný na: https://www.pecina.cz/files/www.ce-review.org/authorarchives/stroehlein_archive/stroehlein11old.html [cit. 30.08.2021]

SWALEŠ, John, M.: Genre Analysis. English in Academic and Research Setting. Cambridge: Cambridge University Press 1990. 274 s.

ŠČIGULINSKÁ, Jana: Internal structures of abstracts and introductions in selected academic papers concerning literary and cultural subjects. In: *Jazyk a kultúra*, 2020, roč. 11, č. 41–42, s. 124–133.

TARDY, Christine M.: The role of English in scientific communication: *Lingua franca* or *Tyrannosaurus rex*? In: *Journal of English for Academic Purposes*, 2004, roč. 3, s. 247–269.

WALKOVÁ, Milada: Rozdiely medzi slovenským a angloamerickým odborným štýlom na príklade jazykovedných textov. In: *Jazyk a kultúra*, 2014, roč. 5, č. 19–20.

WALKOVÁ, Milada: Diachrónia používania prvej osoby singuláru v slovenských jazykovedných štúdiách a článkoch. In: *Slovenská reč*, 2020, roč. 85, č. 1, s. 82–95.

WIERZBICKA, Anna: *Imprisoned in English. The Hazards of English as a Default Language*. Oxford: Oxford University Press 2014. 304 s.

WOOD, Alistair: International scientific English: Some thoughts on science, language and ownership. In: *Science Tribune*, April 1997. Dostupný na: <http://www.tribunes.com/tribune/art97/wooda.htm> [cit. 30.08.2021]

POZNÁMKY K LEXIKÁLNEJ ADAPTÁCII PREVZATÝCH POMENOVANÍ V SLOVENČINE (NA PRÍKLADE NOMINAČNÉHO HNIEZDA *BLOG*)¹

MARTIN OLOŠTIAK

Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, Prešov

OLOŠTIAK, Martin: Remarks on lexical adaptation of loanwords in the Slovak language (based on the *blog* nomination family). *Jazykovedný časopis (Journal of Linguistics)*, 2021, Vol. 72, No 3, pp. 769 – 786.

Abstract: The case study concentrates on a lexical adaptation of the nouns *weblog* and *blog* in the Slovak language. The processes of borrowing and subsequent adaptation are analysed in accordance with the theory of lexical motivation (TLM). Lexical adaptation represents a process on the basis of which a loanword is incorporated into the system of the borrowing language (L2), i.e. serving as an underlying, motivating word for coining new lexemes, and thus generates a *nomination family (nomination nest)*. The concept of the nomination family is based on the understanding of the term word-formation nest, commonly used in derivatology. The nomination family is a cluster of all lexemes (single-word, or multi-word expressions), which are grouped around the initial, underlying, motivating loanword on the basis of formal and semantical relationships. The nomination family of the loanwords *weblog* and *blog* is substantial, and includes more than 200 entries. Both initial lexemes (*weblog*, *blog*) are taken from English (using the terminology of TLM, the concept of interlingual motivation is employed) while the nomination relationship – abbreviation (*weblog* → *blog*) has been transferred from L1 to L2. The word *blog* is thus polymotivated, its formation can be viewed in a twofold way: (a) as a loanword it has been borrowed from L1 (interlingual motivation), (b) as an abbreviation it has been formed from *weblog* (abbreviation motivation). A number of entries have been taken over and integrated at the same time (e.g. *bloger*, *bloging*, *foodblog*, *foodbloging* etc.) into the *blog* nomination family in the Slovak language. The impact of word-formation is extraordinarily evident in the formation from the word *blog*, cf. words denoting male and female persons (*bloger*, *blogerka*), adjectives (*blogový*, *blogerský*), verbs (*blogovať*), and notably compounds and their derivatives (*videoblog*, *videoblogový*, *videoblogovať*, *videoblogger*, *foodblog*, *foodblogger*, *foodbloggerka*, *mikroblog*, *mikroblogovať*, *mikroblogový*, etc.). Even though almost half of derivatives can be classified as nonce-formations, this kind of word-formation manifests a huge potentiality of word-formation motivation in the Slovak language. Moreover, a significant place in the *blog* nomination family is held by multi-word expressions such as *politický blog* ‚political blog‘, *cestovateľský blog* ‚travel blog‘. In addition, competition between multi-word expressions and semantically identical compounds (*technologický blog* – *techblog*) is rare. A complex notion to be denominated is predominantly expressed either by means of a multi-word expression (*finančný blog* ‚financial blog‘, *knižný blog* ‚book blog‘), or a compound (*foodblog*, *mikroblog*).

Key words: lexicology, word-formation, nomination adaptation, nomination family, word-formation family

¹ Tento príspevok bol vypracovaný v rámci grantového projektu VEGA č. 1/0083/19 (50 %). Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-18-0046 (50 %).

1. ÚVOD

Cieľom predkladaného textu je prispieť k diskusii o jazykových kontaktoch súčasnej slovenčiny. Príspevok má charakter prípadovej štúdie. Prezentuje sa v ňom lexikálna „kariéra“ substantív *weblog* a *blog* v podobe širokospektrálne sa realizujúcej lexikálnej adaptácie, ktorú stelesňuje zapájanie sa do nominačných vzťahov a zároveň vytváranie nominačných vzťahov v slovenčine ako preberajúcom jazyku.

2. TEORETICKO-METODOLOGICKÉ VÝCHODISKÁ

Vo výklade sa opierame o teóriu lexikálnej motivácie (ďalej TLM), ktorej autorom je Juraj Furdík (2008) a ktorú ďalej rozvíjajú jeho žiaci, najmä Martin Ološtiak (monograficky 2011 a vo viacerých ďalších prácach) a niektorí ďalší. V popredí nášho záujmu je lexikálna nominácia, tvorenie nových pomenovaní.

TLM predstavuje jeden z možných prístupov ku skúmaniu lexikálnej zásoby. V tejto koncepcii sa lexika považuje za súbor lexikálnych jednotiek, spätých sieťami rôznych vzťahov. Kľúčovým v tomto prístupe je pojem/termín **lexikálna motivácia**, ktorý sa považuje za základný princíp fungovania lexiky vo všetkých jej aspektoch. Vychádza sa z týchto teorém: lexéma sa pokladá za neizolovanú jednotku a pri jej skúmaní sa preferuje onomaziologický prístup, ktorý odráža prirodzený smer semiózy. Lexikálna motivácia poskytuje jednak možnosť odpovedať na otázku **Prečo sa lexéma X volá tak?**, jednak tu ide o vlastnosť ako sieť vzťahov medzi lexikálnymi jednotkami. Dospieva sa pritom k tomuto „antisaussurovskému“ tvrdeniu: „Nie arbitrárnosť, ale motivovanosť jazykového znaku je absolútna. Arbitrárnosť platí len pre izolovanú jazykovú jednotku, aj to len z pohľadu od formy k obsahu“ (Furdík, 2008, s. 31 – 32). Lexikálna motivácia je strechovým pojmom/termínom, v konkrétnej analýze sa pracuje so sedemnástimi typmi lexikálnej motivácie (porov. modifikovanú klasifikáciu v práci M. Ološtiaka, 2011). V centre našej pozornosti pri charakteristike adaptačných procesov budú motivačné typy s nominačnou funkciou, t. j. tie, ktoré sú zodpovedné za fyzické utváranie nových lexém, resp. lexii: slovotvorná, morfológická, sémantická, syntaktická, interlingválna, abreviačná motivácia (Ološtiak – Gianitsová-Ološtiaková, 2019).

Centrálne postavenie v nominačnej aj v celkovej motivačnej typológii má slovotvorná motivácia (ďalej SM). Toto konštatovanie možno podporiť viacerými argumentmi, z ktorých na tomto mieste spomenieme len niektoré: ide o intralingválny motivačný typ, uskutočňuje sa komplexne na úrovni formy aj obsahu, výsledkom slovotvorného nominačného procesu sú jednoslovné pomenovania, t. j. konštrukčne základný typ lexém; tieto typy pomenovaní sú motivačne priezračné (podrobnejšie Ološtiak, 2011, s. 54 – 55).

V prípade preberania lexém z cudzích jazykov ide o interlingválnu motiváciu (porov. Ološtiak, 2011, s. 195 – 228). Tá je teda zodpovedná za prvotný impulz – mo-

ment prevzatia cudzej lexikálnej jednotky. Následný život takejto lexémy je determinovaný súborom adaptačných procesov, ktoré sa v nerovnakej miere uskutočňujú na jednotlivých úrovniach – paradigmatickej, syntagmatickej, fónickej, ortografickej, morfeomatickej, morfolologickej, slovotvornej, sémantickej, komunikačno-pragmatickej (porov. termíny transparadigmatizácia, transsyntagmatizácia, transfonemizácia, transmorfemizácia, transmorfologizácia, transderivácia, transsémantizácia, transortografizácia, transpragmatizácia; Filipović, 1986; Furdík, 1994; Ološtiak, 2012).

Popri týchto čiastkových procesoch na rozličných úrovniach možno z pohľadu lexiky uvažovať aj o komplexnej **lexikálnej** (resp. **nominačnej**) **adaptácii**, ktorá je špecifikáciou transparadigmatizácie (začleňovania sa do medzilexikálnych vzťahov) a ktorá sa týka zapájania sa prevzatej lexémy do nominačných vzťahov. Pod zapájaním sa do nominačných vzťahov máme na mysli to, že prevzatá lexéma tvorí východisko tvorenia ďalších pomenovaní, ktoré sa v preberajúcom jazyku (L_2) tvoria nezávisle od východiskového jazyka (L_1) (*blogerka*, *blogerský*) alebo aj pod vplyvom L_1 (*bloger*, *mikroblog*). Vznikajú tak nominačné hniezda s východiskovou lexémou cudzieho pôvodu. Termín nominačné hniezdo (Ološtiak – Gogová – Genči, 2015) sa používa analogicky ako termín slovotvorné hniezdo, ktorým sa označuje súbor lexém spätých vzťahom slovotvornej motivácie s rovnakou koreňovou morféomou, resp. súbor slovotvorných radov a slovotvorných paradigiem s rovnakou koreňovou morféomou (Furdík, 2004, s. 76 a n.). Nominačné hniezdo má širšiu platnosť. Zahrnujeme doň nielen lexémy utvorené prostredníctvom slovotvornej motivácie, ale aj syntakticky motivované viacslovné pomenovania (*domino efekt*, *vlastný gól*), morfológicky motivované lexémy utvorené prostou zmenou slovného druhu bez zmeny morfeomatickej štruktúry (*last minute dovolenka*, *pizza piecka*), abreviačne motivované skratky (*SMS*, *VIP*) a sémanticky motivované nové významy ako produkt derivačnej polysémie (*výhonok* „novo narastená časť rastliny“ → „krátky článok vo Wikipédii“). Nominačné hniezdo je teda súbor lexém a lexíí, medzi ktorými sa synchronne uvedomujú obsahovo-formálne vzťahy a ktoré sa zoskupujú okolo východiskového jednoslovného pomenovania na základe rozličných spôsobov obohacovania lexiky.

J. Furdík (1993, s. 113 – 114; 2004, s. 121 – 122) pri úvahách o funkciách slovotvornej motivácie počíta aj s adaptačnou funkciou, ktorú charakterizuje vo vzťahu k internacionalizácii lexiky. Slovtvornú adaptáciu vymedzuje na niekoľkých rovinách (príklady uvádzame pôvodné):

- morfológická adaptácia nesklonných pomenovaní – flektivizácia pomocou sufixov, napr. *taxík*, *bord-ový*, *naiv-ný* (k rôznym prejavom flektivizačných formantov a ich vnútornému členeniu porov. Ološtiak – Gianitsová-Ološtiaková, 2015, s. 254 – 256);
- slovotvorná remotivácia prevzatej lexémy, ktorá sa pôvodne preberá ako nemotivovaná, no po dotvorení súvzťažnej jednotky sa stáva slovotvorne motivovanou: *dribling* (← *driblovať*), *študent* (← *študovať*);

- prevzatá lexéma ako motivant pomenovaní, ktoré obsahujú homogénne zložky slovtvornej štruktúry (homogénne z hľadiska pôvodu), t. j. prevzatý základ + prevzatý formant, prevzatý základ + prevzatý základ, napr. *hazard-ér, agent-úra, televíz-or, auto-portrét, ski-servis*;
- prevzatá lexéma je motivantom pomenovaní patriacich do kategoriálne produktívnych slovtvorných typov (najmä v transpozičných a modifikačných kategóriách): napr. *kaskadér* → *kaskadér-ka, metaforický* → *metaforick-ost'*,
- utváranie čiastkových slovtvorných hniezd, ktorých členy sa zaraďujú do onomaziologických kategórií všetkých typov: *montovať* – *montáž* – *montér* – *montovňa*;
- za prejav maximálnej slovtvornej adaptácie J. Furdík pokladá voľnú spájateľnosť s domácimi slovtvornými prostriedkami, napr. *biovoda, mimoelitný, nekapotovaný*.

Uvedené prejavy možno zatiaľ vyčleniť rámcovo, pričom hľadanie zákonitostí o väčšej či menšej miere adaptovanosti bude potrebné dokázať na rozsiahlejšom materiáli. V súčasnosti totiž platí, že komplexná analýza spôsobov, akými prebieha slovtvorná adaptácia prevzatých pomenovaní, v slovakistike nateraz absentuje. Furdíkova charakteristika jednotlivých adaptačných úrovní je však pre takýto typ analýzy vhodnou východiskovou pozíciou.

Slovtvorná adaptácia prevzatých lexikálnych jednotiek je prejavom motivačnej kooperácie medzi slovtvornou a interlingválnou (Ološtiak, 2007). Slovtvornú adaptáciu v tomto prístupe zastrešuje pojem/termín **transderivácia**. J. Furdík tento termín bližšie nešpecifikoval, uvažuje konkrétne o jednotlivých prejavoch slovtvornej adaptácie lexikálnych hungarizmov vo východoslovenských nárečiach (Furdík, 1994). Transderivácia (aj keď termín motivačne odkazuje len na deriváciu) zahŕňa všetky slovtvorné procesy, ku ktorým dochádza pri interlingválnom importe a následnej slovtvornej adaptácii cudzej lexémy v L_2 . Ako užitočné sa javí rozlišovať interlingválny a intralingválny aspekt transderivácie.

Interlingválny aspekt sa prejavuje pri porovnávaní slovtvorného statusu slova v L_1 a v L_2 . Z tohto pohľadu transderivácia najčastejšie prebieha ako strata slovtvornej motivovanosti (porov. aj Furdík, 1994, s. 99): vzťah motivant → motivát, ktorý funguje v L_1 , sa pretíha, pretože zvyčajne sa preberá motivát bez motivantu. Napríklad lexémy *weekend, copyright, cowboy, software* sú v angličtine slovtvorne motivované kompozitá, zatiaľ čo po prevzatí sa prehodnotili na slovtvorne nemotivované jednotky, keďže v slovenčine nemajú motivant. Motivačný vzťah fungujúci v L_1 sa v L_2 zachováva za predpokladu, ak dôjde k prevzatiu celého motivačného páru pri zachovaní formálno-obsahovej súvzťažnosti medzi členmi motivačnej dvojice, napr. *rock* → *rocker, punk* → *punker, box* → *boxer* (ale nie *diler, kontajner, bojler*). Špecifické sú dvojice, v ktorých sa motivanty pritvorili sekundárne a následne sa motivačný vzťah remotivoval na základe analógie s existujúcimi slovtvornými

mi vzťahmi (motivanty tohto typu väčšinou majú flektivizačný formant): napr. *skenovat'* → *skener*, *lobovať* → *lobing* (ale nie *kontajner*, *triler*, *body-painting*, *rating*).

Intralingválny aspekt súvisí s integráciou lexémy do slovotvorného systému L_2 , teda s participáciou prevzatej lexikálnej jednotky na slovotvornom „živote“ L_2 , ktorá o. i. zahŕňa také javy, ako motivačná potencia, spájateľnosť s cudzími a domácimi slovotvornými prostriedkami, slovotvorné alternácie, trunkácie, členstvo v slovotvorných útvaroch (porov. vyššie spomínané Furdíkove úrovne). V nasledujúcom výklade budeme demonštrovať chápanie týchto procesov na príklade substantíva *blog*.

3. NOMINAČNÁ ADAPTÁCIA LEXÉMY *BLOG*

3.1 Úvodné poznámky

Lexikálna jednotka *blog* bola prevzatá z angličtiny a pomenúva sa ňou jednoduchá internetová stránka, na ktorej možno rýchlo a bezproblémovo publikovať články prakticky s akýmkoľvek tematickým zameraním (napr. skúsenosti z dovolenky, vyjadrenie názoru na aktuálne politické dianie, úvaha o medziľudských vzťahoch).² Súbor takýchto článkov, ktoré sú zväčša zoradené chronologicky od najnovšieho, vytvára blog toho-ktorého autora. Články zväčša možno hodnotiť a vyjadriť sa k ich kvalite v diskusii. Písanie blogov predstavuje novú formu tzv. občianskej žurnalistiky, ktorej hlavným cieľom je prezentácia píšuceho jednotlivca alebo skupiny na internete. Pôvodne išlo o prezentáciu jednotlivca, v súčasnosti okrem osobných blogov existuje viacero ďalších typov (firemný blog, profesionálny blog, vzdelávací blog a i.).³ V slovenskom prostredí sú nateraz najviac rozšírené osobné blogy. Blogovanie sa v slovenskom prostredí sprvoti sústreďovalo na internetových stránkach printových denníkov či na špecializovaných stránkach. V súčasnosti si možno ľahko založiť a spracovať blog aj na vlastnej doméne. Prvú weblogovú službu na slovenskej doméne založil portál Blog.sk (<http://www.blog.sk/>) v r. 2004. Prvým printovým médiom, ktoré ponúklo na svojej webovej stránke blogovacie fórum, bol denník SME (na konci r. 2004; <<http://blog.sme.sk/>>).⁴ Blogy vo svojich rozličných podobách sú v súčasnosti vo svete aj na Slovensku rozšíreným spôsobom využívania internetu.⁵ Blog a blogovanie možno považovať za výrazný prejav zmeny globálnej

² V 1. zväzku *Slovníka súčasného slovenského jazyka* (Buzássyová – Jarošová, 2006; ďalej SSSJ) sa v hesle **blog** uvádza táto sémantizácia: „internetová stránka, často osobná al. nekomerčného charakteru, ktorá umožňuje rýchle publikovanie textov s rôznou témou; internetový denník“. Okrem toho sa etabluje aj sekundárny, metonymický význam „článok na takejto internetovej stránke“.

³ Porov. napr. <<https://firstsiteguide.com/blogging-types-revealed/>>; <<https://blogit.sk/typ-blogov-tyt-bloggerov/>>.

⁴ Porov. <<https://info.blog.sme.sk/c/23199/Blogsmesk-strucna-a-prekrutena-historia.html>>; <<https://sk.wikipedia.org/wiki/Blog>>. Podľa funkcie Trendy v Slovenskom národnom korpuse je pomenovanie *blog* prvýkrát doložené v r. 2003 (53 výskytov).

⁵ K možnostiam blogovania na Slovensku porov. napr. článok: <<https://zive.aktuality.sk/clanok/29875/blogovanie-na-slovensku-prehľad-najlepsich-moznosti/>>.

komunikačnej paradigmy, podstatou ktorej je významný nárast komunikačnej interakcie vo virtuálnom priestore internetu.

Lexéma *blog* vznikla v angličtine skrátением z pôvodného *weblog* (pís. aj *web log*) s významom „internetový denník“. Výraz *weblog* v tomto význame prvýkrát použil John Barger v roku 1997.⁶ Ide o kompozitum, pričom druhý komponent *log* „denník“ sa pôvodne používal v námorníctve vo význame „lodný denník“.⁷ Podobu *blog* prvýkrát použil v roku 1999 na svojej webovej stránke Peter Merholz, keď slovo *weblog* žartovne rozdelil na *we blog* a uviedol, že ho bude vyslovovať *wee-blog*, resp. skrátene *blog*.⁸ V takejto podobe sa pomenovanie ujalo a používa sa dodnes – z angličtiny sa rozšírilo do mnohých ďalších jazykov vrátane slovenčiny.

Na dosiahnutie cieľov tejto štúdie sme s využitím databázy Slovenského národného korpusu (SNK; verzia prim-9.0-public-all) vytvorili súbor jednoslovných pomenovaní, ktoré možno zaradiť do nominačného hniezda pomenovania *blog*. Ide najmä o slovo tvorené motivovaným pomenovaním utvorené priamo alebo nepriamo od tejto lexémy, v menšej miere jednotky utvorené pôsobením morfolologickej motivácie (prostou zmenou slovného druhu), abreviačnej motivácie (skratky) a syntaktickej motivácie (viacslovné pomenovania s komponentom *blog* a jeho derivátmi).

V prvej fáze sme po zadaní príkazov *.*blog.*|.vlog.*|.flog.** (typ hľadania: lema) získali 44 497 výskytov. Spolu išlo o 717 lem vygenerovaných prostredníctvom funkcie *Frekvencie* → *Atribút: lemma (lowercase)* (lemy bez ohľadu na písanie veľkých/malých písmen). Tento súbor bolo potrebné ručne prefiltrovať a vylúčiť neslovenské jednotky (najmä české a anglické, napr. *blogů*, *blogerem*, *blogs*, *blogosphere*), zjavne chybné zápisy (písanie viacerých slov dovedna) a preklepy (napr. *biznisBlogujúci*, *vlogike*), vlastné mená (*BlogShares*), súčasti internetových adries (*citajblog*, *editorsweblog*) či lemy, ktoré neobsahujú hľadaný výraz (*WebLogic*, *weblogo*). Chybné lematizované jednotky sme zaradili pod správnu lemu (napr. podoby *pseudoblogy*, *pseudoblogoch*, *pseudoblogov* do lemy *pseudoblog*). V niektorých prípadoch boli všetky jednotky lematizované nesprávne (napr. *vlogovaniu* (4), *vlogovania* (1), ale ani raz nebola uvedená korektná lema *vlogovanie*). Pod jednu jednotku sme zlúčili aj rôzne ortografické podoby (*bloger* – *blogér* – *blogger* – *bloggér*). Pravda, pre potreby ďalšej analýzy sme frekvencie jednotlivých variantov nespočítavali. Po takomto odfiltrovaní sme sa dopracovali k 173 leмам, ktoré sme vyhodnotili ako relevantné.

Viacslovné pomenovania sme získali vytvorením kolokačných profilov najfrekventovanejších jednoslovných pomenovaní, substantív *blog*, *bloger* a adjektív

⁶ Porov. <<https://en.wikipedia.org/wiki/Blog>>.

⁷ Pomenovanie *log* v tomto význame medzi námorníkmi vzniklo redukciou kompozita *logbook*, ktoré odkazuje na pôvodný význam *log* „kus dreva“. Odštiepený kúsok dreva navinutý na cievke s viacerými uzlami a plávajúci vo vode používali námorníci na určovanie rýchlosti lode (<<https://en.wikipedia.org/wiki/Logbook>>; <<https://www.etymonline.com/word/log>>).

⁸ „I’ve decided to pronounce the word “weblog” as **wee’-blog**. Or “blog” for short.“ <<https://web.archive.org/web/20160127043559/http://web.archive.org/web/19991013021124/http://peterme.com/index.html>>

blogový, bloggerský, blogovací. Počet viacslavných pomenovaní sme so súhrnného počtu nezapočítali vzhľadom na nejasný status viacerých kolokácií (porov. časť 3.8).

Na úvod ešte pripomínáme, že v existujúcich výkladových slovníkoch – *Krátkom slovníku slovenského jazyka* (Kačala – Pisárčiková – Považaj, 5. vyd. 2020; ďalej KSSJ) a v SSSJ sa uvádzajú tieto pomenovania: v KSSJ *blog* (s prihniezdovaným adjektívom *blogový*), variantné podoby substantív *bloger, blogér* (s prihniezdovaným feminatívom *blogerka, blogérka* a adjektívom *blogerský, blogérsky*) a verbum *blogovať*. SSSJ uvádza rovnaký súbor pomenovaní s tým rozdielom, že adjektíva *blogový* a *blogerský/blogérsky* sú v súlade s koncepciou slovníka spracované v samostatných heslách.

3.2 Nominačná situácia východiskových substantív *weblog* a *blog*

Z materiálu SNK vyplýva, že zvýšená komunikačná potreba pomenovať realie a okolnosti súvisiace s písaním blogov sa prejavila a prejavuje v širokospektrálnej nominačnej aktivite a následnom konštituovaní pomerne rozsiahleho nominačného hniezda s východiskovým motivantmi *weblog* a *blog*.

Nominačným popudom bola interlingválna motivácia, na základe ktorej Lexéma *blog* je prevzatá, t. j. interlingválne motivovaná. Ako bolo spomenuté, ide o pomenovanie, ktoré v angličtine vzniklo reinterpretáciou primárneho *weblog* v nominačnom smere *weblog* → *we blog* → *blog*, pričom ako alternatíva je možná aj synchronná charakteristika prostredníctvom abreviačnej motivácie: *weblog* → *blog*. S ohľadom na túto skutočnosť teda už pri samotnej lexéme *blog* možno uvažovať o nominačnej remotivácii, ktorej následnom vzniká **nominačná polymotivácia**: 1) interlingválna nominácia: $\{blog\}_A \rightarrow \{blog\}_S$, 2) abreviačná nominácia: $\{weblog \rightarrow blog\}_S$.⁹

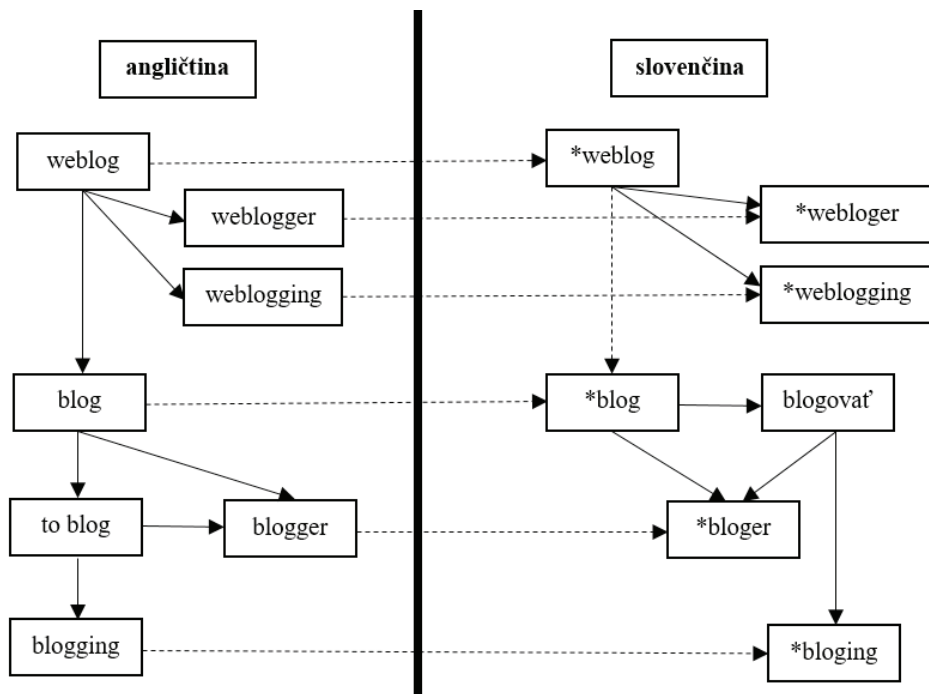
Do slovenčiny bolo prevzatých viacero ďalších pomenovaní, ktoré sa začlenili do nominačného hniezda *weblog, blog* ako slovotvorne motivované, pretože sa prevzali oba členy motivačnej dvojice – motivant aj motivát. V týchto prípadoch možno uvažovať o nominačnej polymotivácii na úrovni interlingválna motivácia – slovo tvorná motivácia, napr. $\{blogger\}_A \rightarrow \{bloger\}_S$ aj $\{blog \rightarrow bloger\}_S$, $\{vlogger\}_A \rightarrow \{vloger\}_S$ aj $\{vlog \rightarrow vloger\}_S$, $\{videoblogger\}_A \rightarrow \{videobloger\}_S$ aj $\{videoblog \rightarrow videobloger\}_S$. Ďalším polymotivačným impulzom môže byť remotivácia pod vplyvom dotvorenia motivantu (*blogovať* → *bloging*) alebo pravá kompozícia a semikompozícia¹⁰ (*fotoblog, videoblog, autoblog, foodblog, mikroblog*).¹¹ Vzťah interlingválnej motivácie a nominačnej situácie v slovenčine zachytáva schéma [1]. Uvádzajú sa v nej len základné prevzaté pomenovania.

⁹ Abreviačný vzťah sa v slovenčine uvedomuje menej výrazne než v angličtine, preto sme ho v schéme [1] naznačili prerušovanou čiarou.

¹⁰ K termínom semikompozitum, semikompozícia porov. Ološtiak – Vojteková – Oriňáková (2018).

¹¹ Takto nominačne polymotivované lexémy vo všetkých nasledujúcich schémach označujeme hviezdíčkou *.

[1] Interlingválna situácia lexémy *blog* a príbuzných pomenovaní



Okolo uvedených prvotne prevzatých pomenovaní sa následne utvorili ďalšie lexémy. Od pomenovania *blog* sú to tieto bezprostredné motiváty (s frekvenciou viac ako 5 výskytov): konateľský názov *bloger*¹² „ten, kto píše blogy“,¹³ adjektívum *blogový* „taký, ktorý sa týka blogu“, verbum *blogovať* „písať blogy“, kompozitá a najmä semikompozitá (*blogosféra*, *blogportál*, *videoblog*, *mikroblog*, *fotoblog*, *infoblog*, *techblog*, *foodblog*, *pseudoblog*, *blogpost*). Zaujímavosťou je pomenovanie *webblog*, ktoré v slovenčine možno chápať ako remotivované kompozitum *web* + *blog*.

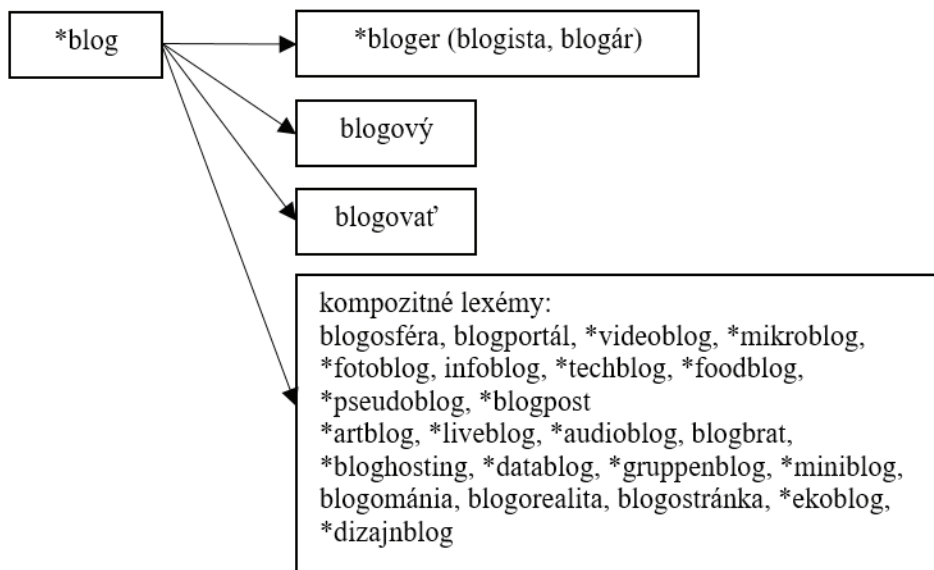
Okrem toho sa v skúmanom súbore nachádza takmer 90 jednotiek s frekvenciou päť a menej výskytov, medzi ktorými dominujú kompozitné lexémy (*artblog*, *liveblog*, *audioblog*, *blogbrat*, *bloghosting*, *datablog*, *gruppenblog*, *miniblog*, *blogománia*, *blogorealita*, *blogostránka*, *ekoblog*, *dizajnblog*). K okazionálnym pomenovaniam porov. časť 3.6.

¹² Vyskytujú sa aj kvantitatívne a ortografické varianty *blogér*, *blogger*, *bloggér*, podobne aj v derivátoch odvodených od tohto substantíva. V ďalších príkladoch budeme kvôli prehľadnosti uvádzať len najfrekvencovanejší variant (*bloger*). V tejto súvislosti možno dodať, že raritne sa vyskytujú aj podoby s inými formantmi: *blogista*, *blogár*.

¹³ Lexému *bloger* možno chápať aj ako činiteľský názov: *blogovať* → *bloger* „ten, kto bloguje“.

Slovotvornú paradigmu (súbor komotívátov) lexémy *blog* zachytáva schéma [2].

[2] Slovtvorná paradigma lexémy *blog*



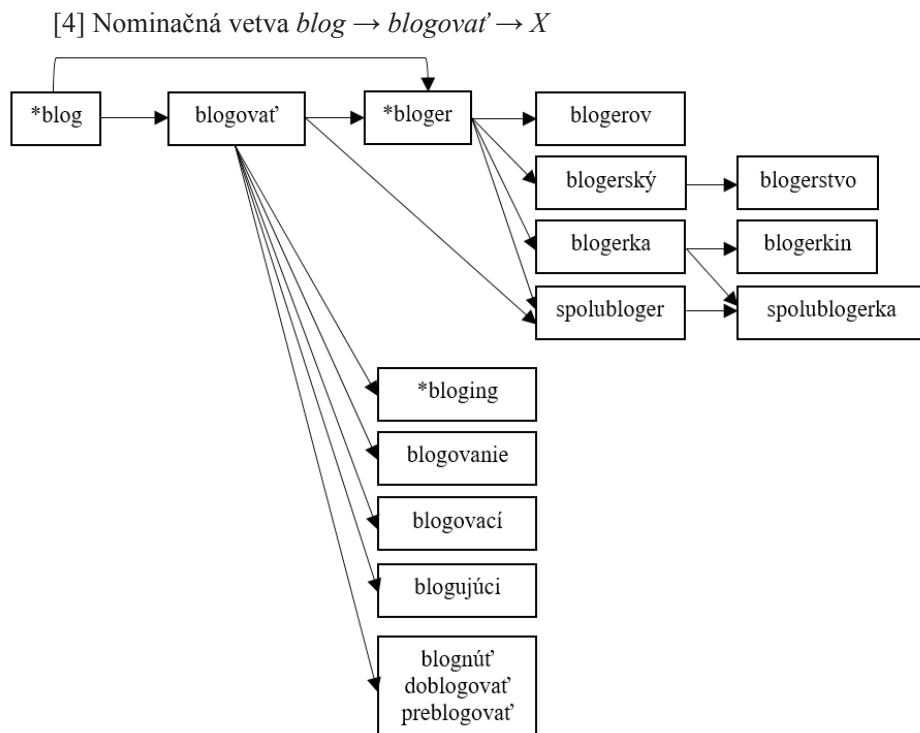
Od lexémy *weblog* sa tvorilo podhniezdo s konateľským názvom *weblogger*, adjektívom *weblogový*, abstraktom *weblogging* (zachytený je len variant s dvomi gg podľa pôvodnej ortografie) a jeho adjektívnym derivátom *webloggingový*. Tieto jednotky sú však okrajové až raritné; porov. tab. [3], ktorá zachytáva frekvenciu súvzťažných jednotiek odvodených od lexém *blog* a *weblog*:

[3] Frekvencia *blog*, *weblog* a súvzťažných derivátov

lexémy	frekvencia
blog : weblog	33 988 : 228
blogger : weblogger	3 942 : 2
blogový : weblogový	388 : 4
bloging : weblogging	11 : 3
blogingový : webloggingový	0 : 1

V nominačnej vetve verba *blogovať* sa nachádzajú tieto motiváty: mutačné pomenovanie činiteľa deja *blogger* „ten, kto bloguje“, transpozičné abstraktá *blogovanie* a *bloging* „to, keď niekto bloguje“, dejové adjektívum *blogovací*, substantivizované

pričastie *blogujúci* (ide o produkt morfolologickej motivácie¹⁴), modifikačné verbá *blognúť*, *preblogovať*, *doblogovať*, mutačné substantívum s významom miesta *blogovisko*. Od substantíva *bloger* sa ďalej utvorilo vzťahové adjektívum *blogerský* (a od neho abstraktum *blogerstvo*), posesívne adjektívum *blogerov* a prechýlené substantívum *blogerka* (od neho posesívne adjektívum *blogerkin*). Pomenovanie *spolublogger* je polymotivované: *blogovať spolu* → *spolublogger*, *bloger spolu* (s iným blogerom) → *spolublogger*. Od tohto substantíva sa utvorilo feminatívum *spolubloggerka*, ktorú možno chápať aj ako motivát lexém *spolu* + *blogerka*. Nominačnú vetvu *blog* → *blogovať* → *X* zachytáva schéma [4].



3.3 Slovtvorná potencia prvostupňových kompozít

Slovtvorne aktívne sú taktiež prvostupňové kompozitá typu *videoblog*, *fotoblog*, *mikroblog*, *foodblog*, od ktorých sa tvoria verbá vo význame „tvoriť S_{mot} “, t. j. „tvoriť to, čo sa pomenúva motivujúcim substantívnym kompozitom“ (*mikroblog-*

¹⁴ Podstatou morfolologickej motivácie je tvorenie nových lexém prostou zmenou slovného druhu bez zmeny morfematickej štruktúry (Furdík, 2008, s. 45 – 48; Ološtiak, 2011, s. 73 – 95).

vať, *videoblogovať*, *vlogovať*), relačné adjektíva (*mikroblogový*, *videoblogový*) a konateľské názvy osôb, ktoré možno chápať ako polymotivované (deverbatíva a desubstantíva) v prípadoch, ak existuje príslušné verbum (*mikroblogger*, *videoblogger*). Ak verbum neexistuje, ide o monomotivované desubstantíva (*ekoblogger*, *foodblogger*, *sexblogger*, *techblogger*). Od druhostupňových verb sa ďalej môžu tvoriť verbálne substantíva a adjektíva (*mikroblogovanie*, *mikrobloging*, *livebloging*, *mikroblogovací*, *liveblogovací*), od pomenovaní mužských osôb sa tvoria feminatíva (*videobloggerka*, *sexbloggerka*, *spolubloggerka*). Zloženie slovotvorných radov s prvostupňovými kompozitnými lexémami (*blog* → kompozitum → X) teda môže obsahovať tieto členy:¹⁵

1) kompozitum → verbum → substantívum – mužská osoba → feminatívum: *videoblog* → *videoblogovať* → **videoblogger* → *videobloggerka*, *sexblog* → **sexblogger* → *sexbloggerka*, *foodblog* → **foodblogger* → *foodbloggerka*, *liveblog* → *liveblogovať* → **liveblogger*, *ekoblog* → **ekoblogger*, *techblog* → *techblogger*, **wineblog* → **wineblogger*;

2) kompozitum → verbum → substantívum – mužská osoba → relačné adjektívum: **mikroblog* → *mikroblogovať* → **mikroblogger* → *mikroblogerský*;

3) kompozitum → verbum → domáce dejové substantívum: *mikroblog* → *mikroblogovať* → *mikroblogovanie*, *videoblog* → *videoblogovať* → *videoblogovanie*;

4) kompozitum → verbum → prevzaté dejové substantívum → relačné adjektívum: **mikroblog* → *mikroblogovať* → **mikrobloging* → *mikroblogingový*, **liveblog* → *liveblogovať* → **livebloging*, **moblog* → **moblogging*;

5) kompozitum → verbum → dejové adjektívum: **mikroblog* → *mikroblogovať* → *mikroblogovací*, **liveblog* → *liveblogovať* → *liveblogovací*;

6) kompozitum → relačné adjektívum: *mikroblog* → *mikroblogový*, *videoblog* → *videoblogový*;

7) kompozitum → substantívum so skráteným prvým komponentom → verbum → substantívum – mužská osoba → feminatívum: *videoblog* → *vlog* → *vlogovať* → **vlogger* → *vloggerka*;

8) kompozitum → substantívum so skráteným prvým komponentom → verbum → substantívum – mužská osoba → relačné adjektívum: **videoblog* → **vlog* → *vlogovať* → **vlogger* → *vlogerský*;

9) kompozitum → substantívum so skráteným prvým komponentom → verbum → domáce verbálne substantívum: *videoblog* → **vlog* → *vlogovať* → *vlogovanie*.

3.4 Polymotivácia

V skúmanom hniezde sa vyskytujú viaceré jednotky, ktoré možno považovať za viacnásobne motivované. Okrem spomínanej nominačnej polymotivácie, pri kto-

¹⁵ Východiskové substantívum *blog* neuvádzame. Niektoré typy pomenovaní sa v radoch nemusia vyskytnúť.

rej sa kombinuje interlingválna so slovotvornou, resp. abreviačnou motiváciou, viacnásobnú motiváciu možno pozorovať aj na úrovni slovotvorby:

a) Pomenovania osôb, ktoré možno chápať ako deverbatívne činiteľské názvy aj ako desubstantívne konateľské názvy v slovotvornej sekvencii typu *blog* → (*blogovať*) → *blogger*: *blogger* ← *blogovať* / *blogger* ← *blog*. Podobné je to na vyšších stupňoch motivovanosti: *mikroblogger* ← *mikroblogovať* / *mikroblogger* ← *mikroblog*, *videoblogger* ← *videoblogovať* / *videoblogger* ← *videoblog*. V prípade, že to umožňuje sémantika, do hry sa môže zapojiť aj kompozitná interpretácia: *videoblogger* „blogger, ktorý prezentuje videá“ ← *video-* + *blogger*, avšak nie *mikroblogger*.

b) Kompozitné pomenovanie osoby, ktoré možno chápať ako deadverbiálno-deverbatívne alebo deadverbiálno-desubstantívne: *spolublogger* ← *blogovať spolu* / *spolublogger* ← *spolu* + *blogger*.

c) Pomenovanie ženskej osoby, ktoré možno chápať ako derivát (feminatívum) alebo ako kompozitum: *spolubloggerka* ← *spolublogger* / *spolubloggerka* ← *spolu* + *bloggerka*.

d) Prevzaté dejové substantíva, ktoré sa môžu interpretovať ako deverbatívne a desubstantívne deriváty a aj ako kompozitá, resp. semikompozitá: *videoblogging* ← *videoblogovať* / *videoblogging* ← *videoblog* / *videoblogging* ← *video-* + *bloging*.

e) Abstraktné substantívum s domácim formantom *-stvo*, ktoré môže byť chápané ako deadjektívum aj ako desubstantívum: *bloggerstvo* ← *blogerský* / *bloggerstvo* ← *blogger*.

f) Pomenovanie mužskej osoby, ktoré môže byť chápané ako derivát aj ako semikompozitum: *foodblogger* ← *foodblog* / *foodblogger* ← *food-* + *blogger* „blogger, ktorý píše o jedle“.

3.5 Analogická slovotvorba

Slovotvorná motivácia je jav založený na analógii, ktorá umožňuje tvoriť nové pomenovania napodobňujúc morfematicko-slovotvornú štruktúru slov patriacich do rovnakého slovotvorného typu aj bez existencie bezprostredného motivantu (Furdík, 1993, s. 55). Napríklad lexémy *audioblogovanie*, *miniblogovací* možno zaradiť medzi deverbatíva napriek neexistencii motivujúcich verb *audioblogovať*, *miniblogovať*, a to na základe analógie so vzťahmi fundácie v motivačných dvojiciach *blogovať* → *blogovanie*, *blogovať* → *blogovací*. Na analógii je často založená aj okaziónálna slovotvorba, napr. *blogofóbia* [nedoložené] → *blogofobický* (porov. nasledujúcu časť).

3.6 Okazionalizmy

Veľa „blogoslov“ možno nateraz zaradiť medzi príležitostné slová a okazionalizmy, ktoré dotvárajú profil skúmaného nominačného hniezda. Zo 173 pomenovaní sa v korpuse ako hapax legomenon vyskytuje 80 lexikálnych jednotiek (46 %). Medzi nimi sa nachádzajú deriváty a kompozitá zaraďujúce sa do existujúcich slovo-

tvorných typov (*antiblogger*, *audioblogovanie*, *bloghostingový*, *ekoblog*, *blogománia*, *blogofúdia*, *blogboom*, *rýchloblog*, *trojblog*, *foodflog*), z ktorých niektoré majú vyššiu potenciú udomáčniť sa vzhľadom na to, že sa zaraďujú do pomerne produktívnych typov, napr. *bloghostingový* (desubstantívne adjektíva s formantom *-ový*), *sex-bloggerka* (feminatíva s formantom *-ka*), *ekoblog*, *elektroblog* (semikompozitá s prvým komponentom *eko-*, *elektro-*).

Na internete možno nájsť aj články založené na okazionálnom tvorení lexém z hniezda *blog*; napr. text *Kde bloglo, tam bloglo* od T. Batika na portáli denníka SME.¹⁶ Základnou stratégiou autora v tomto texte je tvorenie okazionalizmov na báze paronymického vzťahu s existujúcimi uzuálnymi lexémami, resp. lexikalizovanými i nelexikalizovanými kolokáciami; porov. už názov *Kde bloglo, tam bloglo* (podľa iniciálovej formulácie v rozprávkach *Kde bolo, tam bolo...*). Na ploche tohto krátkeho textu sa rozvíja mikropříbeh o mladom mužovi, ktorý našiel záľubu v písaní článkov do blogu: *celý deň chodí ako zblogovaný* [zdrogovaný]; *predavačka rad radom bloguje všetko, čo kúpil* [blokuje]; *blogovský nápad* [bohovský]; *blogurt* a *oblogeny chlebiček* [jogurt, obložený]; *blogček* [bloček], *poriadne si blogne* [logne]; *blogodárna tekutina* [blahodarná]; *dvere sú nejako zblogované, nedajú sa otvoriť* [zablokované]; *Kopne do nich botaskami Reeblog* [Reebok]; *Chválablogu!* [Chválabohu!]; *Na obloge niet ani mráčika* [oblohe]; *nevedel vyslovovať R a musel chodiť k blogopedičke* [logopedičke]; *o toľko prepieranej blogalizácii* [globalizácii]; *venovať článok deblogácii ruského dlhu* [deblogácii]; *o novej Dacii bLogan* [Logan]; *je to oveľa blogickejšie* [logickejšie]; *môže ísť rovno na blogotómiu* [lobotómiu]. Takúto stratégiu pri tvorení okazionalizmov možno pozorovať aj v iných textoch, napr. *Rada si Vás čítam, mlčím pri tom, premýšľam a teším sa na ďalšie blízke cesty po zemeBLOGuli.*; *Tisíce ľudí zo 100 organizácií bolo zaneprázdnených písaním pri účasti na celosvetovom „blogatone“, čiže maratone v písaní internetových blogov.*

V niektorých prípadoch sa príležitostné pomenovanie stáva súčasťou frazémy, ktorá vzniká podľa existujúceho modelu (hovorí sa o syntaktickej frazeológii, resp. o frazeologizovaných konštrukciách; Mlacek, 2007): *S hrôzou zisťujem, že kým som písal tento článok pre tento blog-neblog, v kúpeľni kvapkal kohútik.*

3.7 Adaptačná funkcia slovtvorby v nominačnom hniezde

Keď sa na slovtvornú adaptáciu pomenovania *blog* pozrieme cez prizmu výkladu o adaptačnej funkcii slovtvornej motivácie (porov. vyššie), môžeme konštatovať niekoľko faktov.

- Morfológická adaptácia pomocou flektivizačných formantov sa neuskutočnila, pretože to nebolo potrebné, východiskové substantívum *blog* je zakončené na konsonant a bezproblémovo sa skloňuje podľa klasického deklinačného typu dub, resp. podľa typu vzťah (deklinačný systém M. Sokolovej, 2007, s. 147, 150, 157 – 160).

¹⁶ <<https://batik.blog.sme.sk/diskusie/397470/Kde-bloglo-tam-bloglo.html>>.

- K slovotvornej remotivácii došlo pri jednotkách, ktoré sa chápu ako nominačne polymotivované, jednak ako prevzaté (interlingválne motivované), jednak ako slovotvorne remotivované, začlenené do slovotvorného systému slovenčiny. Niektoré z nich sú navyše aj slovotvorne polymotivované (s dvomi slovotvornými motivantmi): napr. *bloger* ← *blog* / *blogovať*, *mikrobloger* ← *mikroblog* / *mikroblogovať*, *videobloger* ← *videoblog* / *videoblogovať*, *bloging* ← *blogovať*, *fotoblog* ← *foto-* + *blog*, *videoblog* ← *video-* + *blog*, *videoblogging* ← *video-* + *bloging* / *videoblog*, *foodblog* ← **food-* + *blog*, *foodblogger* ← **food-* + *bloger*, *foodblog*.

- Substantívum *blog* je motivantom pomenovaní s homogénnymi zložkami slovotvornej štruktúry, t. j. prevzatý základ + prevzatý formant (*blog-er*, *blog-ing*), prevzatý základ + prevzatý základ (*audio-blog*, *mikro-blog*, *food-blogger*, *blog-o-sféra*).

- Substantívum *blog* a ďalšie lexémy z jeho nominačného hniezda sú motivantmi pomenovaní patriacich do produktívnych a kategoriálne produktívnych slovotvorných typov: *bloger* → *bloger-ka*, *spolublogger* → *spolublogger-ka* (feminatíva s formantom *-ka*), *bloger* → *bloger-ov*, *blogerka* → *blogerk-in* (individuálne prívlastňovacie adjektíva s formantmi *-ov/-in*).

- Pri nominácii dochádza aj k voľnej spájateľnosti s domácimi slovotvornými prostriedkami, napr. *blog-ovať*, *blog-ový*, *bloger-ský*, *bloger-ka*, *cest-o-blog*.

3.8 Viacslovné pomenovania

Nominačné portfólio dotvárajú aj viacslovné pomenovania (VP), ktoré sú spoluvytvárané komponentmi obsahujúce radix *blog*. Ide najmä o pomenovania rôznych typov blogov (*politický blog*, *technologický blog*, *osobný blog*, *súkromný blog*, *redakčný blog*, *cestovateľský blog*, *ekonomický blog*, *spravodajský blog*, *knižný blog*, *fashion blog*), typov blogerov (*politický bloger*, *technologický bloger*, *finančný bloger*, *investičný bloger*). Medzi kategóriami „typ blogu“ a „typ blogera“ sa realizuje slovotvorno-nominačný vzťah. Tvorenie VP pomenúvajúcich typy blogerov sú utvorené od VP pomenúvajúcich typy blogov na základe slovotvornej motivácie, napr. *politický blog* → *politický bloger*, *finančný blog* → *finančný bloger*. Tento typ VP je onomaziologicky ekvivalentný s kompozitnými lexémami typu *foodblog*; porov. *foodblog* „blog (onomaziologická báza) o jedle (onomaziologický príznak)“ : *finančný blog* „blog (báza) + finančný (príznak)“. Ojedinele si kompozitné a viacslovné pomenovania konkurujú (*techblog* – *technologický blog*).

Ďalšie pomenovania vystupujú ako komponenty VP zriedkavo, napr. adjektíva *blogový* (*blogový portál*, *blogová sekcia*, *blogový server*, *blogová platforma*, *blogová stránka*), *blogerský* (*blogerský kódex*), *blogovací* (*blogovacia platforma*, *blogovacia služba*, *blogovací portál*).

Viaceré kolokácie možno zaradiť do kategórie „čakateľov lexikalizácie“ (Ološtiak – Ivanová, 2015, s. 28). Ustálenosť takýchto pomenovaní nie je jednoznačná aj

vzhľadom na nízku frekvenciu¹⁷ (*náboženský blog, športový blog, klubový blog, zdravotnícky blog*) a čas ukáže, či sa tieto kolokácie vyprofilujú ako pomenovania špecifických typov denotátov. O nižšom stupni lexikalizovanosti svedčí aj varírovanie na úrovni adjektívneho komponentu, napr. *blogová/blogovacia platforma, blogový/blogovací server, blogový/blogovací portál*.

4. ZÁVERY

Nominačné hniezdo prevzatých lexém *weblog* a *blog* je rozsiahle (po spočítaní jednoslovných aj viacslovných jednotiek je to viac ako 200 pomenovaní). Obe východiskové lexémy sú interlingválne motivované (prevzaté z angličtiny), pričom nominačný vzťah medzi nimi (abreviácia) sa z L_1 preniesol aj do L_2 . Lexéma *blog* je nominačne polymotivovaná – jej vznik možno vysvetliť dvomi alternatívnymi spôsobmi: ako prevzatie z cudzieho jazyka (interlingválna motivácia), ako skrátenie existujúceho pomenovania (abreviačná motivácia). Do L_2 bolo prevzatých viacero ďalších pomenovaní, ktoré sa do skúmaného nominačného hniezda začlenili ako slovotvorne motivované (*blogger, blogging, foodblog, foodbloging* a i.). Tieto jednotky možno chápať ako interlingválne aj slovotvorne motivované. Slovotvorná aktivita je badateľná predovšetkým vo vetve substantíva *blog*, v rámci ktorej sa utvorilo a funguje viacero typov slovotvorne motivovaných slov (názvy mužských a ženských osôb, abstraktá, verbá, relačné a privlastňovacie adjektíva). Výraznú skupinu tu predstavujú kompozitné lexémy typu *videoblog, foodblog, mikroblog, fotoblog*, ktoré sú východiskami ďalších nominačných vetiev.

Okrem nominačnej polymotivácie na úrovni interlingválna motivácia – slovotvorná motivácia možno viaceré pomenovania považovať za slovotvorne polymotivované, t. j. majúce viac ako jeden slovotvorný motivant (napr. *videoblogger* ← *videoblogovať* / *videoblog*). Okrem toho niektoré lexémy sa vytvorili pôsobením analógie v tom zmysle, že hoci aktuálne neexistuje ich štruktúrny motivant, pomenovania sa utvorili na základe príslušnosti do slovotvorného typu, napr. *blogofóbia* [nedoložené] → *blogofobický*.

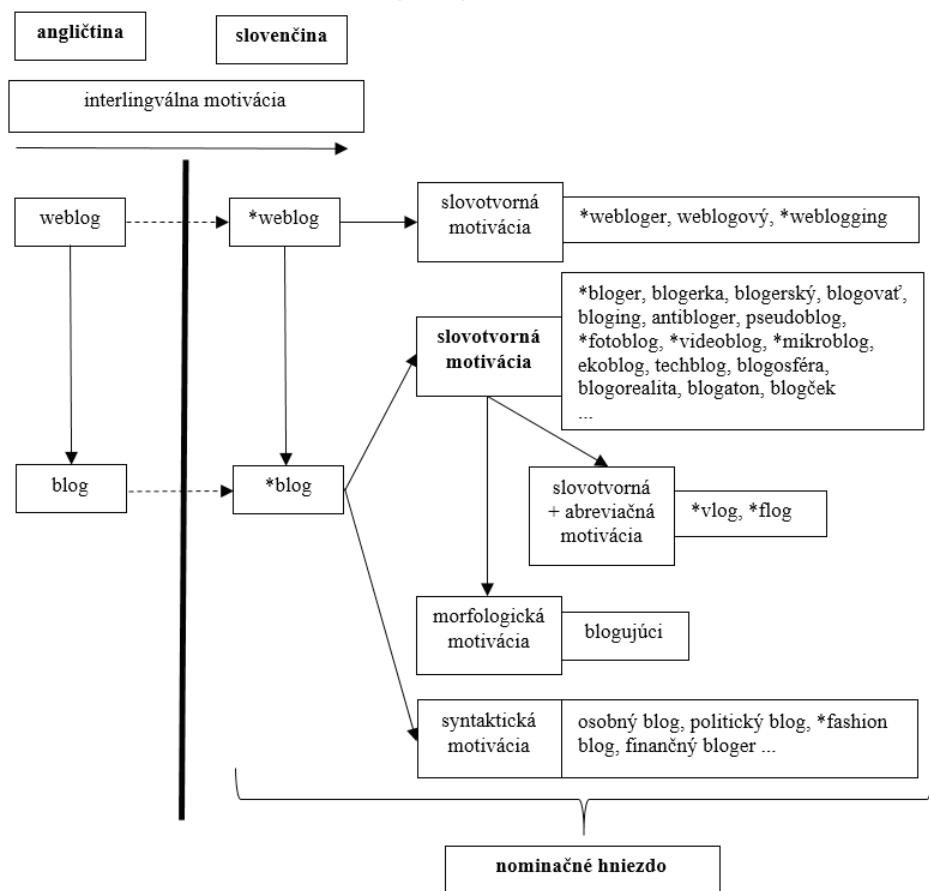
Aj keď takmer polovicu derivátov a kompozít možno zaradiť medzi rečové jednotky (príležitostné slová a okazionalizmy), príležitostná a okazionálna slovotvorba v sebe čiastočne skrýva languový fundament. Je závažným prejavom systemizačnej, integračnej, kondenzačnej, ako aj adaptačnej funkcie SM, a teda prejavom centrálnejšieho postavenia tohto druhu slovotvorby, než by sa na prvý pohľad mohlo zdať (napr. Buzássyová, 1990, s. 64). Existencia tohto typu pomenovaní akoby „z druhej strany“ potvrdzovala nominačný potenciál a silu pomenovacích aktov. Tvorenie príležitost-

¹⁷ Ani na prvý pohľad „uspokojivá“ frekvencia nemusí byť zárukou lexikalizovanosti. Napr. kolokácia *piesňový blog* má 18 výskytov, no všetky sa týkajú jednej udalosti – vydania albumu Jaromíra Nohavicu. Porov. Nohavica zhudobnil svoj *piesňový blog*. Na novom albume *Virtuálky* vydá dvadsaťjeden spievaných komentárov zo svojho blogu.

ných slov (podľa existujúcich, viac alebo menej produktívnych slovotvorných typov) i tvorenie okazionalizmov je taktiež dôkazom nominačnej flexibility, t. j. schopnosti jazyka uspokojiť akúkoľvek, aj ad hoc dotovanú pomenovaciu potrebu používateľa.

Nakoniec, ale nie na poslednom mieste dôležité postavenie v nominačnom hniezde majú viacslovné pomenovania, ktoré sú onomaziologicky ekvivalentné s kompozitnými pomenovaniami, no konkurencia medzi týmito dvomi typmi lexém sa vyskytuje ojedinele, porov. *techblog* – *technologický blog*, ale len *foodblog*, *mikroblog* alebo *finančný blog*, *knižný blog*. Náčrt nominačného hniezda *weblog*, *blog* je zachytený v schéme [5].

[5] Nominačné hniezdo *weblog*, *blog*



Rozsah nominačného hniezda *weblog/blog* bude narastať. Je otázkou času, keď sa v slovenských textoch objavia (a je možné, že sa už aj objavili) ďalšie nové pome-

novania, napr. *b-blog* (business blog), *edublog*, *klog* (knowledge blog).¹⁸ Okrem toho je prirodzené, že skúmaná vzorka zo SNK, nech je akokoľvek reprezentatívna, nemôže byť úplná; chýbajú v nej napr. pomenovania *metablogovanie*, *travel blog* (avšak *travel blogger* je doložené), *fitnes(s) blog*.

Z predchádzajúceho prehľadu zreteľne vyplýva, že lexéma *blog* za približne 18 rokov existencie v slovenčine¹⁹ urobila pomerne slušnú „lexikálnu kariéru“, ktorá sa viditeľne prejavuje na úrovni nominácie, tvorenia jednoslovných i viacslovných pomenovaní. Je preto zrejmé, že nominačná adaptácia je jedným z najvýraznejších prejavov adaptácie neologických prevzatí do lexiky slovenského jazyka. Aj nominačné hniezdo *weblog/blog* ukazuje, ako jazyk dokáže plnohodnotne reagovať na nové pomenovacie potreby príslušného jazykového spoločenstva.

Bibliografia

BUZÁSSYOVÁ, Klára: Okazionálna slovotvorba ako indikátor synchronnej a diachrónnej dynamiky. In: Metódy výskumu a opisu lexiky slovanských jazykov. Materiály zo sympózia konaného v rámci 7. zasadnutia Lexikologicko-lexikografickej komisie pri Medzinárodnom komitáte slavistov (Nové Vozokany 24. – 26. apríla 1989). Eds. V. Blanár et al.: Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1990, s. 63 – 73.

BUZÁSSYOVÁ, Klára – JAROŠOVÁ, Alexandra (eds.): Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G. [1. zv.] Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 2006. 1134 s.

FILIPOVIĆ, Rudolf: Teorija jezika u kontaktu. Uvod u lingvistiku jezičnih dodira. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti – Školska knjiga 1986. 322 s.

FURDÍK, Juraj: Slovtovorná motivácia a jej jazykové funkcie. Levoča: Modrý Peter 1993. 199 s.

FURDÍK, Juraj: Integračné procesy pri lexikálnych prevzatiach. In: Jazykovedný časopis, 1994, roč. 45, č. 2, s. 95 – 102.

FURDÍK, Juraj: Slovenská slovtovorba (teória, opis, cvičenia). Ed. M. Ološtiak. Prešov: Náuka 2004. 200 s.

FURDÍK, Juraj: Teória motivácie v lexikálnej zásobe. Ed. M. Ološtiak. Košice: Vydavateľstvo LG 2008. 95 s.

KAČALA, Ján – PISÁRČIKOVÁ, Mária – POVAŽAJ, Matej (eds.): Krátky slovník slovenského jazyka. 5., doplnené a upravené vydanie. Martin: vydavateľstvo Matice slovenskej, s. r. o., 2020. 960 s.

MLACEK, Jozef: Tvary a tváre frazém v slovenčine. 2., upravené vydanie. Bratislava: Stimul 2007. 160 s.

OLOŠTIAK, Martin: Interlingválna a slovtovorná motivácia. In: Jazykovedný časopis, 2007, roč. 58, č. 2, s. 103 – 112.

OLOŠTIAK, Martin: Aspekty teórie lexikálnej motivácie. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2011. 339 s.

¹⁸ <<https://www.webopedia.com/reference/history-of-blogging/>>.

¹⁹ Podľa funkcie Trendy v SNK sa lexéma *blog* v korpuse objavila prvýkrát v roku 2003 (51 výskytov).

OLOŠTIAK, Martin: Poznámky ku konceptu interlingválnej demotivácie. In: Jazykoveda v pohybe. Ed. A. Bohunická. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava 2012, s. 148 – 157.

OLOŠTIAK, Martin – IVANOVÁ, Martina: Teoreticko-metodologické, nominačné a typologické otázky viacslovných pomenovaní. In: Viacslovné pomenovania v slovenčine. Ed. M. Ološtiak. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2015, s. 129 – 213.

OLOŠTIAK, Martin – GIANITSOVÁ-OLOŠTIAKOVÁ, Lucia: Formálno-procesuálne aspekty slovtvornej motivácie. In: Kvalitatívne a kvantitatívne aspekty tvorenia slov v slovenčine. Ed. M. Ološtiak. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2015, s. 207 – 308.

OLOŠTIAK, Martin – GIANITSOVÁ-OLOŠTIAKOVÁ, Lucia: Spôsoby tvorenia pomenovaní a lexikálna motivácia. In: Propria a apelativa – aktuální otázky. Ed. L. Janovec. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta 2019, s. 73 – 85.

OLOŠTIAK, Martin – GOGOVÁ, Eva – GENČI, Ján: Lexikálnoparadigmatické aspekty slovtvornej motivácie. In: Kvalitatívne a kvantitatívne aspekty tvorenia slov v slovenčine. Ed. M. Ološtiak. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2015, s. 407 – 480.

OLOŠTIAK, Martin – VOJTEKOVÁ, Marta – ORIŇÁKOVÁ, Slávka: Slovtvorná adaptácia a kompozitnosť v slovenčine. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2018. 249 s.

Slovenský národný korpus. Verzia prim-9.0-public-all. Bratislava: Jazykovedný ústav E. Štúra SAV 2018. Dostupný na: <http://korpus.juls.savba.sk>. [cit. 15. 10. 2020 – 13. 04. 2021].

SOKOLOVÁ, Miloslava: Nový deklinačný systém slovenských substantív. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2007. 338 s.

Internetové zdroje

<<http://blog.sme.sk/>> [cit. 09. 04. 2021]

<<http://www.blog.sk/>> [cit. 09. 04. 2021]

<<https://info.blog.sme.sk/c/23199/Blogsmesk-strucna-a-prekrutena-historia.html>> [cit. 09. 04. 2021]

<<https://sk.wikipedia.org/wiki/Blog>> [cit. 09. 04. 2021]

<<https://zive.aktuality.sk/clanok/29875/blogovanie-na-slovensku-prehľad-najlepsich-moznosti/>> [cit. 09. 04. 2021]

<<https://en.wikipedia.org/wiki/Blog>> [cit. 09. 04. 2021]

<<https://en.wikipedia.org/wiki/Logbook>> [cit. 09. 04. 2021]

<<https://www.etymonline.com/word/log>> [cit. 09. 04. 2021]

<<https://firstsiteguide.com/blogging-types-revealed/>> [cit. 09. 04. 2021]

<<https://blogit.sk/typ-blogov-typ-bloggerov/>> [cit. 09. 04. 2021]

<<https://web.archive.org/web/20160127043559/http://web.archive.org/web/19991013021124/http://peterme.com/index.html>> [cit. 09. 04. 2021]

<<https://www.webopedia.com/reference/history-of-blogging/>> [cit. 09. 04. 2021]

DISKUSIE

К ПРОБЛЕМЕ НАЦИОЛЕКТА И ЕГО ВЛИЯНИЯ НА СПЕЦИФИКУ ТЕРМИНОЛОГИИ И ОСОБЕННОСТИ ЕЁ ПЕРЕВОДА

НАТАЛЬЯ КОРИНА

Institut für Slawistik der Universität Wien, Österreich

ОЛЬГА ВРЕДЕ

Katedra germanistiky Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre,
Slovensko

РАДИФ ЗАМАЛЕТДИНОВ

Институт филологии и межкультурной коммуникации Казанского федерального
университета, Казань, Россия

KORINA, Natalia – WREDE, Oľga – ZAMALETDINOV, Radif: The Problem of Natiolect in Connection with the Language Interference and the Specifics of Terminology Translation. *Journal of Linguistics*, 2021, Vol. 72, No X, pp. 787 – 808.

Abstract: This paper is devoted to the explored aspects of the functioning of the different varieties of modern standard languages (here German in Austria and Russian in Belarus) as well as to the rather distinct terminology in this area. In this connection authors consider the terms “natiolect” and “regiolect” in comparison with the pluricentric languages theory. A special attention is paid to the problems of the translation specifics occurred in natiolect, especially to the problem of terminology and culture concepts translation. The problem of interlingual interference has also been taken into account. Authors emphasize the need to include these issues in the curriculum of translation and interpreting studies.

Key words: natiolect, regiolect, diatopic variant, pluricentric languages, translation, interference, terminology, German, Slovak, Russian

ВВЕДЕНИЕ

Конвергентные и дивергентные тенденции, действующие в ходе развития естественных языков, находятся под влиянием различных экстралингвистических факторов, в частности, геополитической ситуации. Её изменение усиливает такие дивергентные процессы, как формирование новых региональных вариантов национальных литературных языков и углубление различий между ними. Таким образом, всё большее распространение приобретает формула «один идиом (язык) – разные социумы» (ЛЭС, с. 326). Этот идиом может модифицироваться и в пределах разных социумов выступать в разных вариантах. В целях терминологического различения мы будем далее именовать «материнский» идиом – язык,

исторически сформировавшийся на давней ему название этнической территории, – *исходным идиомом*, а его разновидности, сложившиеся позднее в пределах социумов, не тождественных исходному идиому, – *экстратерриториальными вариантами*¹, среди которых будем различать *нациолекты* и *региолекты*.²

Одной из причин изменения современной политической карты мира стал распад СССР, в результате чего возникла проблема статуса русского языка и определения его экстратерриториальных вариантов в странах постсоветского пространства. В отличие, например, от английского языка Великобритании, США и Австралии или немецкого языка Германии, Австрии и Швейцарии, попытки классификации которых делались уже в 1980-е годы (см. 1.2), специфике русского языка России, Беларуси, Казахстана и других бывших союзных республик внимание стало уделяться гораздо позже (Naarmann, 1999; Дуличенко, 2002; 2004; Del Gaudio, 2013; Muhr – Fonyuy – Ibrāhīm – Miller, 2016³ и др.). Не устоялась пока и терминология – подобные языковые разновидности называют региолектами, нациолектами, диатопическими вариантами и т. д. Очевидно одно: эти экстратерриториальные варианты, являясь нормативными, имеют специфику, не свойственную норме исходного идиома. Кроме того, независимо от научной классификации данных языковых разновидностей в коммуникации возникают проблемы прагматического характера – в частности, при переводе официальной документации и преподавании таких языков как иностранных.

В данной статье мы затронем проблему классификации экстратерриториальных вариантов литературного языка с акцентом на проблему нациолекта и рассмотрим, каким образом нациолект влияет на процесс перевода и его результаты, на примере немецкого и русского языков. Поскольку наш обзор предназначен для словацкой научной среды, при рассмотрении специфики перевода будет привлекаться также словацкий язык в парах с русским и немецким, австрийский нациолект которого исторически находился в тесной взаимосвязи со словацким языком и оказывал на него влияние (см. ниже).

1. ПРОБЛЕМА НАЦИОЛЕКТА

1.1 Терминологические коллизии

Разнообразие и стабильность терминологии в области наименования и классификации вариантов литературных языков, функционирующих на тер-

¹ Данный термин применяет, в частности, А. Д. Дуличенко (Дуличенко, 2004). Следует сделать оговорку, что имеется в виду экстратерриториальность с исторической точки зрения: все миграционные и колонизационные процессы, приведшие к формированию современной языковой карты мира, происходили с участием уже сформированных идиомов, иначе возникли бы и другие лингвонимы.

² Обоснование и обзор терминологии см. в 1.1.

³ Имеются в виду систематические исследования; единично тема намечалась уже в 1980-е гг. (см. ниже).

риториях вне исходного идиома, зависит от степени разработанности данной проблематики в отдельных странах. Поскольку общественные запросы на её исследование формировались в разное время, практически в каждом языке, имеющем подобные варианты, сложился свой понятийный аппарат. К наиболее разветвлённым принадлежит теория плюрицентричности, активно разрабатываемая, в частности, в немецкоязычной лингвистике (см. 1.2).

Русский язык, хотя и был единственным официально установленным средством межнационального общения многонационального СССР⁴, не рассматривался в советскую эпоху с точки зрения его трансформаций на инациональной почве, поскольку он трактовался не столько как национальный язык русского народа, сколько в первую очередь как единый «всесоюзный язык», который используется в пределах СССР и не является государственным языком в других государствах (ср. Naarmann, 1999, с. 817; Comrie, 1999, с. 844). Статус государственного/официального языка за пределами России (в Беларуси, Казахстане и Киргизии) он приобрёл только после распада СССР начиная с 1991 г. Однако экстратерриториальные варианты литературного русского языка в бывших союзных республиках, хотя предпосылки к их формированию были заложены раньше, также начали полноценно формироваться только с обретением этими республиками государственного суверенитета. Это касается прежде всего стран, где русский язык имеет статус государственного (Беларусь), официального (Казахстан, Киргизия)⁵ или регионального (Молдова, Украина – до недавнего времени⁶). В этой области ещё не установлен понятийный аппарат и, как следствие, пока не сформировалась единая терминология. В данной статье мы предлагаем использовать терминологию, которая могла бы быть приемлемой для характеристики экстратерриториальных вариантов литературных языков, традиционно рассматриваемых в пределах разных терминологических систем.

Для обозначения территориальных разновидностей литературных языков в западноевропейской, российской и белорусской лингвистике применяется термин *нациолект*, однако его дефиниции различаются. Понятие нациолекта связано с понятием т. н. плюрицентрических (плюрицентричных, полицентри-

⁴ В союзных республиках допускалось официальное использование национальных языков, однако оно носило внутренний, а не общегосударственный характер (ср. Comrie, 1999).

⁵ Статья 7 п. 2 Конституции Республики Казахстан (Раздел I) гласит: «В государственных организациях и органах местного самоуправления наравне с казахским официально употребляется русский язык» (<http://www.constitution.kz/razdel1/>). В Киргизской Республике официальное использование русского языка было закреплено Конституцией 2010 г. (<http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/202913>).

⁶ Новейшие изменения украинского законодательства лишили русский язык статуса регионального (закон № 2704-VIII от 25.04.2019 г. «Об обеспечении функционирования украинского языка как государственного»). Обзор изменений в статусе русского языка на постсоветском пространстве см. (Del Gaudio, 2013).

ческих) языков (Clyne, 1992; Мячкоўская, 2008; см. также 1.2) и используется в Бельгии, Голландии, Скандинавии (Laureys, 1997; Martin, 2001; Van Keulemen, 2018), частично в Германии (Hentschel et al., 2014) и Беларуси (Михневич, 1985; Норман, 2014). Как нациолекты разными учёными определяются: 1) варианты литературного языка, функционирующие на территориях вне исходного идиома (Мечковская, 2006; Вахтин – Мустайоки – Протасова, 2010 и др.); 2) системно развитые (внутри)языковые варианты, ограниченные территорией конкретного государства (Laureys, 1997). Первое определение соответствует термину *диатопический вариант* в немецкой терминологии⁷ (ср. Ammon, 1992; Martin, 2001; Kappel, 2007 и др.). Термин «нациолект» и в первом, и во втором определении имеет целый ряд эквивалентов (*национальный диалект, региолект, этнолект* и др. – обзор см.: Мячкоўская, 2008), который значительно расширяет европейская научная литература на английском языке: в ней, в частности, для различения исходного идиома и его вариантов также используются термины *доминантная* и *недоминантная разновидность* – англ. *dominant / non-dominant variety* (Del Gaudio, 2013⁸; Muhr – Fonyuy – Ibrāhīm – Miller, 2016).

Вышеупомянутые термины, особенно *нациолект* и *региолект*, часто взаимозаменяются, между ними сложно провести чёткую границу. Однако сами экстратерриториальные варианты литературных языков имеют вполне ощутимые различия как в официальном статусе, так и в функционально-стилистическом и коммуникативном планах, которые необходимо терминологически маркировать. Поэтому мы предлагаем *нациолектами* именовать полнофункциональные разновидности литературного языка, имеющего на территории вне исходного идиома статус государственного или официального языка и обладающего системой языковых норм, закреплённых в соответствующих академических изданиях и/или законодательных актах, а *региолектами* – функционально ограниченные разновидности литературного языка, не имеющие официального статуса.

Объектом нашего рассмотрения будут два нациолекта – немецкий язык Австрии и русский язык Беларуси, описания и попытки классификации которых мы попробуем сопоставить.

1.2 Немецкий язык: к истории классификации территориальных вариантов

Ещё в 70-е годы XX века считалось, что тот вариант литературного немецкого языка, которым пользуются в Федеративной Республике Германии (ФРГ),

⁷ Подробнее см. 1.2.

⁸ В указанной статье С. Дель Гауди также приводит обзор новейших российских и украинских исследований по данной проблематике, подчёркивая резкое возрастание интереса к ней в последнее время.

так называемый *Hochdeutsch*, на основании геополитического и демографического лидерства Германии в немецкоязычном мире является нормой, обязательной для всех немецкоязычных стран (Wiesinger, 1995, с. 60). Другие варианты, которые в немецкоязычной лингвистике принято называть *диатопическими* (там же), а именно варианты Австрии, Швейцарии, Южного Тироля (Италия), Бельгии, Лихтенштейна, а также варианты внутри самой ФРГ, считались, скорее, определёнными отклонениями или особенностями немецкого языка ФРГ как языка немецкого стандарта (т. н. *Binnendeutsch*, *Bundesdeutsch*). Некоторые учёные говорили в этой связи о *маргинальном* немецком языке (*Randdeutsch*) (Markhardt, 2006, с. 9). Подобный подход принято называть *языковым моноцентризмом* (Wiesinger, 1995, с. 60; Schrodt, 1997, с. 13).

Начиная с 1980-х годов в научном обиходе закрепляется теория языковой плюрицентричности, согласно которой немецкий язык выступает в четырёх самостоятельных диатопических вариантах: ФРГ, Австрии, Швейцарии и Лихтенштейна (Clyne, 1984; von Polenz, 1987; 1988; Ammon, 1992; 1995; Muhr, 1995; 1997; 2009; Schrodt, 1997, с. 13 и др.).

Согласно данной теории, плюрицентрическим язык является в случае, если им в качестве официального национального или регионального языка пользуется население более чем одного государства, несмотря на постепенное приобретение данным языком отличий в литературной (стандартной) форме (Ammon et al., 2004, с. XXXI). Плюрицентрическими по данной теории являются английский, немецкий, французский, испанский, португальский, арабский, китайский, армянский, русский и другие языки.

Язык определяется как плюрицентрический, если он образует *языковой центр* (*Sprachzentrum*) и функционирует а) как единственный государственный язык (*Amtssprache*), б) как официальный язык, используемый параллельно с другим официальным языком/языками (*Co-Amtssprache*), либо в) как региональный язык (*Regionalsprache*). Данное определение исходит из современной языковой ситуации и не учитывает исторические условия, а именно то, каким образом и в результате каких процессов рассматриваемый идиом закрепился на данной территории. Ульрих Аммон подчёркивает, что не все народы, использующие определённый язык, являются одновременно носителями языковых центров (Ammon, 1995, с. 113), что позволяет относить к плюрицентрическим языкам и русский (см. выше). По отношению к немецкому языку У. Аммон полагает, что его т. н. *главными национальными центрами* (*nationale Vollzentren*) можно считать только Австрию, Германию и немецкоязычную часть Швейцарии (там же). Главные национальные центры должны иметь определённые учреждения, кодифицированные грамматики и авторитетные органы, регулирующие использование данного языка в его стандартном (кодифицированном) варианте. К ним относятся языковые кодексы (словари, грамматики), нормативные авторитеты (преподаватели), лингвисты-эксперты и так называемые

образцовые пользователи языка (напр., дикторы радио и телевидения) (Ammon, 1995, с. 113–114). Существование данных учреждений является решающим фактором конституирования главного национального языкового центра (Ammon et al., 2004, с. XXXI). Плюрицентрический язык в такой трактовке соответствует избранному нами понятию *нациолекта*.

Остальные страны, использующие собственные варианты немецкого языка, Аммон называет *второстепенными национальными центрами* (Halbzentren). К ним он относит Лихтенштейн, итальянскую провинцию Больцано в Южном Тироле, немецкоязычное сообщество восточной Бельгии и Люксембург, поскольку здесь немецкий язык либо по статусу ограничен на региональном уровне, либо не имеет вышеуказанных нормативных учреждений, в частности, кодексов, регулирующих пользование языком как литературным (Ammon et al., 2004, с. XXXI). По принятой нами терминологии в таких случаях можно говорить о *региолектах*.

Благодаря плюрицентрической концепции, которая заняла прочное место в немецкой лингвистике в 1980-е годы, сегодня отдельные варианты немецкого языка считаются самостоятельными и равноценными. Отличия уже воспринимаются не как отклонения от сверхнационального стандарта (Binnendeutsch) или как аномалии, а как австрийский немецкий, швейцарский немецкий и немецкий язык Германии (имеется в виду литературный язык!), которые понимаются как самостоятельные, сосуществующие параллельно диатопические варианты немецкого языка (там же, с. XXXII) – *нациолекты* в нашем рассмотрении.

В этой связи рассмотрим более подробно австрийский немецкий, его социально-политический статус и учёт его особенностей при переводе.

1.3 Австрийский немецкий и его место в системе вариантов немецкого языка

Отдельные нациолекты немецкого языка идентифицируются в коммуникации по лексике и особенностям произношения и интонации и отличаются не только на системном, но и на прагматическом уровне (Ebner, 2008; Weiss – Weiss – Spechtler, 2007; Wissik, 2014). Именно эти различия считаются показателями национальной идентичности, укрепляющими национальное самосознание носителя соответствующего нациолекта.

Благодаря тому, что австрийский немецкий завоевал право называться нациолектом (диатопическим вариантом) немецкого языка, произошло неординарное событие: в 1994 году в ходе переговоров о вступлении Австрии в Евросоюз австрийское правительство настояло на том, чтобы в знаменитый Протокол № 10⁹ были включены 23 типичных наименования из австрийского немец-

⁹ Protokoll Nr. 10 über die Verwendung spezifisch österreichischer Ausdrücke der deutschen Sprache im Rahmen der Europäischen Union (Протокол № 10 «Об употреблении специфически-

кого (т. н. *австризмов* – см. ниже) из области гастрономии, которые в официальных документах ЕС имеют равную юридическую силу с их эквивалентами в немецком языке Германии (Binnendeutsch). Эти избранные австрийские наименования помещаются в юридических документах Евросоюза за немецкими, отделяются от них косой чертой и обозначаются звёздочкой: «*Bohnen/Fisolen*^(*) sind in Anhang I der Verordnung (EG) Nr. 2200/96 als eines der Erzeugnisse aufgeführt, für die Normen festzulegen sind». При первом использовании в тексте в подстрочном примечании указывается: «^(*)Австрийское наименование согласно Протоколу № 10 Договора о присоединении 1994 г.». Таким образом, австрийский немецкий получил в ЕС особое положение – другие националекты пока не удостоились подобного исключения (Schreiber, 2002, с. 151). Такой языковой «триумф» на предварительных переговорах обеспечил беспрепятственное проведение референдума о вступлении Австрии в Евросоюз. Это пока единственный в истории пример того, как государство ЕС с помощью языкового вопроса успешно укрепило собственное национальное самосознание, причём в период, когда вопросы сохранения национальной идентичности стали особенно актуальными в объединяющейся Европе.

Как уже указывалось, националекты немецкого языка можно идентифицировать по уникальной для них лексике. По отношению к австрийскому немецкому принято говорить об *австризмах* (*Schlagobers, Melanzane, Gelse*), швейцарскому – *гельветизмах* (*Führerausweis, Rösti, Schulthek*), а к немецкому языку Германии – о *тевтонизмах* (*Abitur, Personenstandsregister, Bürgersteig*).¹⁰

Хайдемари Маркхардт, переводчик с большим опытом работы в институтах Евросоюза, провела анкетирование среди германистов-переводчиков ЕС неавстрийского происхождения. Среди вопросов анкеты были такие: насколько сложным они считают перевод австрийских текстов, как воспринимают языковые особенности австрийского немецкого, известны ли им избранные австризмы и в какой степени они активно пользуются специфически австрийскими словами в своей работе. 53 % респондентов сочли, что австрийские тексты переводить сложнее, причём 31 % из них отметили, что по сложности австрийские тексты сравнимы с немецкими, 3 % – что они «проще», а 13 % затруднились ответить. Респонденты исходили из сложности произношения, термино-

австрийских выражений немецкого языка в рамках Европейского Союза»). Этот протокол стал легендарным как единственный официальный акт международного признания различий в немецком языке Австрии и Германии (см. Protokoll..., 1995).

¹⁰ Термин *тевтонизм*, предложенный У. Аммоном (Ammon, 1995, с. 330), был подвергнут критике (von Polenz, 1996), поскольку его коннотации имеют насмешливый характер, что приводит к возможной пренебрежительной или иронической окраске (в значении ‘нечто типично немецкое’). Однако другие альтернативные наименования типично немецких слов (*Deutschlandismus, Bundesgermanismus, Germanismus*) в терминологии не закрепились (см. Schneider-Wiejowski – Ammon, 2013).

логии, синтаксических структур и способов выражения мысли. В качестве 10 самых непонятных терминов, которые были представлены в коротком тексте, респонденты указали следующие: *AHSler*, *Schubhäftling*, *Geburung*, *Abgängigkeitsanzeige*, *Unterstandsloser*, *Journalbeamter*, *Drucksorte*, *Abgängiger*, *Wachstube* и *unterfertigen* (Markhardt, 2004).

Таким образом, проблема использования националекта напрямую связана с проблемами перевода, которые мы рассмотрим ниже.

1.4 Русский язык Беларуси

Республика Беларусь – единственная из постсоветских республик, в которой русский язык, по многим причинам сохранивший высокий социальный престиж, вместе с белорусским закреплён Конституцией в качестве государственного языка (Беларуская мова, 1998; Naarmann, 1999). С одной стороны, это позволило ему сохранить дискурсивную и стилистическую полнофункциональность на территории вне исходного идиома, а с другой стороны, вкуче с оттоком сельского населения в города привело к более активному смешению с близкородственным белорусским языком и образованию гибридного (креолизованного) варианта, получившего неофициальное название «трасянка» (Цыхун, 1998; Плотнікаў – Антанюк, 2003, с. 16–17; Hentschel – Zeller, 2012; Рамза, 2014 и др.), что дало учёным повод для рассуждений о триязычии белорусского населения (Цыхун, 1998; Hentschel – Kittel, 2011). В результате развития в таких условиях русский язык Беларуси, оставаясь полнофункциональным литературным языком, приобрёл специфические черты, которые дают основание считать его отдельным вариантом (националектом) русского языка. Арнольд Михневич назвал его *белорусским националектом русского языка* ещё в 1980-е гг., когда в немецкоязычной лингвистике только устанавливалась теория плюрицентричности, а в СССР вообще не велись систематические исследования в данном направлении (Михневич, 1985, с. 12). Степень развития самого явления и его изученности в начале XXI века позволяет утверждать, что русский язык является плюрицентричным языком, а в Беларуси функционирует один из его экстратерриториальных вариантов (ср. Ammon et al., 2004; Мечковская, 2006; Elspaß, 2010; Вахтин – Мустайоки – Протасова, 2010; Woolhiser, 2011 и др.).

Специфика русского языка Беларуси заметна прежде всего на лексическом и грамматическом уровнях (подробнее см.: Мячкоўская, 2008, с. 188–190), причём в сфере лексики наиболее показательны две области – терминология и культурно-маркированная лексика. В этом проявляется основная характерная черта националекта, отличающая его от гибридных образований¹¹, – сохранение

¹¹ Среди гибридных образований, одним из компонентов которых является русский язык, особую специфику имеют белорусская «трасянка» и украинский «суржик», дополнительно осложнённые близкородственностью смешиваемых языков (Цыхун, 1998; Мечковская, 2006; Рамза,

языковой среды исходного идиома при одновременном присутствии культурно-маркированных элементов принимающей лингвокультурной среды. Наличие маркеров принимающей культуры является национально-специфичной характеристикой, отличающей диалект от исходного идиома (Корина, 2016). Именно эта часть лексикона создаёт дополнительные трудности при переводе.

2. ЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ СПЕЦИФИКА ПЕРЕВОДА И ПРОБЛЕМА ИНТЕРФЕРЕНЦИИ

Перевод является особым видом речевой деятельности, лингвистическая специфика которого «определяется тем фактом, что при межъязыковом общении в качестве коммуникативно равноценных оказываются сообщения (тексты) на разных языках» (Комиссаров, 2007, с. 29). Поэтому проблему эквивалентности перевода можно рассматривать как проблему создания коммуникативно равноценного текста.

Как обеспечивается эта равноценность? Перевод как вид межъязыковой коммуникации имеет ещё одну важную особенность – «наличие дополнительного звена – переводчика, который обеспечивает переход от одной языковой системы к другой» (там же, с. 30). Роль личности переводчика по-разному оценивается в разных переводческих школах, однако любой переводчик – носитель определённого языка и оперирует автоматизированными в его сознании структурами данного языка, носящими в значительной степени ассоциативный характер. Автоматизированное употребление языковых структур родного языка неизбежно приводит к интерференции при переводе, степень которой зависит преимущественно от субъективных факторов (профессионального опыта переводчика, языковой среды его общения, состояния здоровья и т. д.).

Языковая интерференция – явление многоуровневое и пока недостаточно изученное, как и сами человеческое мышление и сознание. Теория перевода изучает интерференцию в основном в контексте билингвизма, определяя её как «нарушение билингвом правил соотношения контактирующих языков, которое проявляется в его речи в отклонении от нормы» (Розенцвейг, 1972, с. 28). Однозначного определения интерференции не существует потому, что крайне сложно разделить лингвистический и психологический аспекты её функционирования. В этом смысле удачным представляется определение, приводимое Зариной Сидешовой на основании анализа различных существующих дефиниций: интерференция – это «скрытый внутренний механизм взаимодействия языков, находящихся в контакте: этот процесс может давать как отрицательный, так и по-

2013; Hentschel, 2008; Hentschel et al., 2014; Hentschel – Taranenko, 2015 и др.). Данные феномены не являются предметом нашего рассмотрения, хотя заслуживают отдельного внимания и активно изучаются (см. выше).

ложительный результат при овладении вторичной языковой системой» (Сидешова, 2011, с. 5).

Переводческая интерференция понимается в основном как негативный перенос особенностей родного языка в иностранный (Gasek, 2012). Чем более типологически близкими оказываются язык-источник и переводящий язык, тем ниже способность переводчика идентифицировать их отличия. А если языки близки ещё и генетически, то, кроме грамматической интерференции, возрастает проблема «ложных друзей переводчика», поскольку, кроме омонимов и паронимов, в действие вступают различные доминантные семы у аналогичных полисемантов, а также значительно расходящиеся коннотации и различная стилистическая окрашенность одних и тех же лексем. Особую роль играют в этом процессе метафорические структуры, которые встречаются во всех типах текстов и часто ложатся в основу терминов (ср. Zabavnova – Zamaletdinov, 2016). Совершенно иной стороной оборачивается интерференция в случае сознательного выбора переводчиком конкретного диалекта.

2.1 Националект как переводческая проблема: австрийский немецкий

Как уже упоминалось, австрийский немецкий обладает специфическими чертами на всех языковых уровнях. Эти отличия заметны не только в общепотребительной сфере, но и в узкоспециальных текстах. И хотя немецкий язык на современном этапе рассматривается в свете теории плюрицентризма, вопрос его вариантов применительно к языку для специальных целей остаётся практически неисследованным (Wissik, 2014, с. 1).

Для определённых сфер коммуникации характерна терминология, которая отличается в разных диалектах немецкого языка. Данные отличия чаще всего возникают либо в результате различной номинации одного и того же денотата, либо в результате различного толкования понятия. Такая специфика характерна, в частности, для юридических и экономических текстов. Различия понятий зачастую являются следствием их включения в правовую систему, которая, несмотря на общий (немецкий) язык, получила определённое историческое развитие в каждом государстве (Markhardt, 2004; Muhr, 2009 и др.). Не случайно перевод юридических текстов считается одним из сложнейших видов перевода вообще: не существует единой и всеобщей юридической науки – самостоятельных и независимых друг от друга юридических наук столько же, сколько правовых систем (Arntz – Picht – Mayer, 2009, с. 170).

Научной литературы по проблемам отличий диалектов немецкого языка в сферах экономики и права не так уж много (Brambilla – Gerdes – Messina, 2013; Wissik, 2014; Messina, 2015), однако конкретные терминологические отличия закреплены в толковых словарях юридических терминов (Markhardt, 2006; Muhr – Peinhof, 2015).

Йо Комбюхен (Combüchen, 2006, с. 10) подчёркивает, что немецкий язык «живёт» в различных правовых системах, и кажущееся тождество на уровне наименования может иногда не только оказаться проблематичным, но и привести к недоразумениям или неверным интерпретациям. Поэтому очень важно указывать на различия национальных диалектов в профессиональной подготовке переводчиков. Так, в Университете им. Константина Философа в Нитре (Словакия) студентов-переводчиков обучают на текстах разнообразной тематики, отражающих особенности национальных диалектов, – различных типах договоров, предпринимательских лицензий, решений судов, приговоров, справок, свидетельств, дипломов, годовых отчётов – и других текстах, отражающих реальные нужды рынка.

Приведём примеры того, до какой степени различие в национальных диалектах немецкого языка может влиять на интерпретацию оригинала и, как следствие, на качество перевода, из практики подготовки переводчиков немецкого языка в Словакии (материалы предоставлены Ольгой Вреде).

В австрийских официальных документах часто приводятся названия учреждений, напр., *Bezirksgericht*. Студенты при переводе на словацкий часто действуют интуитивно и выбирают один из эквивалентов *obvodný súd – okresný súd – krajský súd*.¹² Однако в австрийской судебной системе *Bezirksgericht* обозначает судебную инстанцию, которая занимается решением гражданско-правовых споров по суммам не более 10 000 евро (семейные, арендные, имущественные дела и т. п.), семейных дел (опекунство, взыскание алиментов и т. д.), а также решением споров между арендаторами и арендодателями недвижимости, исполнительным производством и правонарушениями, за которые полагается денежный штраф или лишение свободы на срок не более одного года. Таким образом, *Bezirksgericht* – это суд первой инстанции, в компетенции которого входит решение гражданско-правовых и уголовных вопросов. В немецком языке Германии ему соответствует наименование *Amtsgericht*, а в словацком – *okresný súd* либо *prvostupňový súd / súd prvého stupňa* (букв. «суд первой ступени»). Однако при обратном переводе данных терминов на немецкий язык возникает проблема. Если мы воспользуемся существующими словарями, при наименовании *okresný súd* в словаре *Fachwörterbuch Recht – Wirtschaft* (Krenčeyová – Krenčey, 2002) найдём: «1. *Amtsgericht (súd prvého stupňa)*; 2. *Kreisgericht (SRN)*; 3. *Bezirksgericht (rak.)*», где значение 2 отсылает к терминологии ФРГ, а значение 3 – Австрии. В словаре *Slovensko-nemecký ekonomický slovník* (Ondrčková – Lišková – Pospíšilová, 2005) указаны только две альтернативы: «1. *Amtsgericht*; 2. *Kreisgericht (rak.)*», причём наименованием *Kreisgericht* в Австрии обозначались до 1993 г. только местные суды, находившиеся не в столице данной федеральной земли.

¹² Согласно административно-территориальному делению Словакии *obvod* соответствует району города, *okres* – району государства с центром в каком-либо городе, *kraj* – области (прим. авторов).

В связи с возможностями трудоустройства в ЕС, которые открылись словацким гражданам после вступления Словакии в Евросоюз, работодатели требуют от своих сотрудников справку о несудимости – *výpis z registra trestov*. В Германии этот документ называется *Führungszeugnis*, в Австрии – *Strafregisterbescheinigung* (ранее также *Leumunds-* или *Sittenzeugnis*), а в Швейцарии – *Strafregisterauszug*. Нет единого наименования и для свидетельства о гражданстве – *osvedčenie o štátnom občianstve*: в Германии это *Staatsangehörigkeitsausweis*, а в Австрии – *Staatsbürgerschaftsnachweis*.¹³

Различия в юридическом языке Германии и Австрии во многом базируются на понятийном аппарате (Muhr, 2009). Хороший пример – понятие *Exekution*. В немецком праве под *Exekution* понимается в первую очередь исполнение смертного приговора через казнь (смертная казнь в Германии отменена, но юридический термин остался). В Австрии значение совершенно иное: *Exekution* – это конфискация и другие виды ареста имущества, то есть исполнительное производство, регулируемое соответствующим законом (*Gesetz über das Exekutions- und Sicherungsverfahren – Exekutionsordnung*, последняя редакция 2005 г.). В немецком праве данным действиям соответствует термин *Zwangsvollstreckung*, а в российском это институт *судебных приставов*.

Особенности австрийского немецкого в сравнении с языком Германии, с которыми сталкиваются переводчики австрийских юридических и экономических текстов, проявляются чаще всего на лексико-словообразовательном уровне – ср. (DE – Германия, AT – Австрия):

- *Geld vom Konto abheben* (DE) – *Geld vom Konto beheben* (AT);
- *Dokumente sind eingetroffen* (DE) – *Dokumente sind eingelangt* (AT);
- *Klagen einreichen und abweisen* (DE) – *Klagen einbringen und zurückweisen* (AT);
- *einen Ehevertrag schließen* (DE) – *einen Ehepakt schließen* (AT);
- *eine Privatklage erheben* (DE) – *eine Privatanklage erheben* (AT);
- *(r) Nachlass/(e) Erbschaft* (DE) – *(e) Verlassenschaft* (AT);
- *den Vergleich anmelden* (DE) – *den Ausgleich anmelden* (AT);
- *etw. aushändigen* (DE) – *etw. ausfolgen* (AT);
- *eine Verwaltungsabgabe zahlen/entrichten* (DE) – *vergebühren* (AT) и др. (Wrede – Borsuková, 2008).

Отдельную группу образуют австрийские термины, которые, в отличие от их «германских» эквивалентов, по форме близки словацким и частично совпадают с ними по содержанию. Это наследие Австро-Венгрии – исторического

¹³ Для сравнения: в Швейцарии это *Staatsangehörigkeitsnachweis*, а в юридической и административной практике России вообще нет подобного документа (см. Указ Президента РФ от 03.11.2006 г. № 1226), поэтому мы при переводе этого термина на русский язык воспользовались калькой со словацкого.

периода, когда славянские языки империи активно заимствовали официальную немецкую терминологию. Некоторые примеры (DE – Германия, AT – Австрия, SK – Словакия):

- *Rechnung* (DE) – *Faktura* (AT) – *faktúra* (SK);
- *auf eine Entscheidung drängen* (DE) – *etw. urgieren* (AT) – *urgovať/posúrit'* (SK);
- *etw. erfassen* (DE) – *etw. in Evidenz ziehen* (AT) – *evidovať* (SK);
- *Personenstandsregister* (DE) – *Matrikel/Matrikenbuch* (AT) – *matrika* (SK);
- *Rentner/Rente* (DE) – *Pension/Pensionist* (AT) – *dôchodok/dôchodca* (в разговорном языке *penzia/penzista*) (SK) и др.

2.2 Переводческая специфика нациолектов русского языка: Республика Беларусь

После распада СССР нациолекты русского языка получили новый импульс для развития, поскольку с приходом новых реалий в каждом из них возникли новые наименования (понятия), которые, будучи русскими по языковой принадлежности, не являются тождественными в разных постсоветских республиках. Особенно показательна в этом плане юридическая и экономическая терминология – как и в случае немецкого языка Австрии, в русском языке Республики Беларусь (РБ) выработаны собственные наименования, отличные от русского языка Российской Федерации (РФ). К наиболее типичным можно отнести экономические термины, которые являются неотъемлемой частью коммерческой документации и связаны с идентификацией и категоризацией предприятий и организаций (их аббревиатуры являются обязательными реквизитами документов), наименования отдельных экономических показателей, а также наименования государственных структур. В следующей таблице приведены примеры некоторых терминов РФ (RU) и РБ (BY), вызывающих трудности при переводе с русского на словацкий язык (SK).

Таблица 1. Различия в русской терминологии РФ и РБ и их словацкие эквиваленты

RU	BY	SK
ИНН, индивидуальный номер налогоплательщика	УНП, учётный номер (налого)плательщика	DIČ, daňové identifikačné číslo
ЕГРЮЛ, Единый государственный реестр юридических лиц и ЕГРИП, Единый государственный реестр ¹⁴ индивидуальных предпринимателей (два отдельных реестра)	ЕГР, Единый государственный реестр юридических лиц и индивидуальных предпринимателей (один общий реестр)	точного институционального эквивалента нет, примерно соответствует словацкому Торговому реестру (OR, Obchodný register)

¹⁴ Жирным шрифтом в примерах выделены различные наименования единиц одного типа, которые в аббревиатурах одинаковы из-за тождественности первых букв.

ОКПО, Общероссийский классификатор предприятий и организаций	ОКРБ, Общегосударственный классификатор Республики Беларусь (все классификаторы вместе), а также ОКЮЛП, Общегосударственный классификатор юридических лиц и индивидуальных предпринимателей	точного институционального эквивалента нет, при переводе калькируется
ОГРН, основной государственный регистрационный номер	регистрационный номер по ЕГР (см. выше), отдельной аббревиатуры нет	IČO, identifikačné číslo organizácie
ПАО, публичное акционерное общество	ОАО, открытое акционерное общество	a. s., (verejná) akciová spoločnosť ¹⁵
АО, непубличное акционерное общество	ЗАО, закрытое акционерное общество	a. s., (súkromná) akciová spoločnosť ¹²
МРОТ, минимальный размер оплаты труда	МЗП, минимальная заработная плата	minimálna mzda
полиция	милиция	polícia
ГИБДД, Государственная инспекция безопасности дорожного движения	ГАИ, Государственная авто(мобильная) инспекция	DP, dopravná polícia
судебный пристав	судебный исполнитель	exekútor
мэрия	горисполком, городской исполнительный комитет	mestský úrad
УК, управляющая компания (в ЖКХ ¹⁶)	ЖЭС, жилищно-эксплуатационная служба ¹⁴	sprievcovská spoločnosť (správa bytov)

После распада СССР появились отличия в административной и юридической терминологии вследствие изменения административно-территориального деления и структуры органов госуправления и местного самоуправления в РФ и РБ, а также с изменениями правовой базы: название правоохранительного ведомства *полиция* в РФ и *милиция* в РБ, название органа местной городской исполнительной власти *мэрия* в РФ и *горисполком* в РБ и др. (см. Таб. 1). В целом в указанных сферах в Беларуси наблюдается тенденция сохранения наименований, использовавшихся в СССР, в то время как в России они в основном изменились и часто соответствуют западноевропейским.

Подобные отличия в терминологии националекта создают проблемы при переводе и требуют от переводчика знания не только самой терминологии, но

¹⁵ Тип акционерного общества в его наименовании не присутствует; отличия указаны в скобках.

¹⁶ Наименования органа управления многоквартирным домом в сфере жилищно-коммунального хозяйства (ЖКХ) не полностью эквивалентны, т. к. сами механизмы управления различаются, что связано с разными формами собственности и организационными схемами в РФ и РБ. Понятие управляющей компании существует и в РБ, но его наполнение отличается от российского.

и особенностей её применения. Кроме того, переводчик может оказаться носителем нациолекта и под влиянием интерференции употребить тот термин, который присутствует в его наборе автоматизированных языковых структур, а заказчик – носителем исходного идиома, где этого термина нет. Возможно и обратное.

Отдельную проблему, как уже упоминалось, представляет культурно-маркированная лексика, поскольку для понимания связанных с ней контекстов необходимо знание того культурного фона, на котором она сформировалась – иными словами, того комплекса устойчивых ассоциаций, который срабатывает у носителя данной лингвокультуры и благодаря которому слова «обрастают» множеством специфических коннотаций. При переводе такие контексты требуют комментария, что не всегда позволяет характер коммуникации. Часто на культурно-маркированной лексике бывает основана языковая игра, которая встречается в текстах самых разных стилей, включая научный. Характерный пример, уже приводившийся одним из авторов в другой публикации, – попытка австрийских магистрантов-русистов перевести заголовок одного из подразделов книги М. А. Кронгауза «Русский язык на грани нервного срыва» (2011) – «Курс молодого словца»¹⁷ (Корина, 2017). Объяснение понятия *курс молодого бойца*, лежащего в основе языковой игры, не дало результата, поскольку в арсенале немецкого языка не нашлось адекватных средств для передачи всех смысловых нюансов с учётом контекста – как в силу различия реалий и связанных с ними ассоциаций¹⁸, так и в силу особенностей грамматической структуры русского и немецкого языков. Указанная культурная особенность унаследована из СССР и присутствует во всех разновидностях русского языка, но для иностранца она представляет определённую трудность. В случае же культурно-маркированных лексем, типичных для нациолекта, задача усложняется ещё более. Особенно если, как в Беларуси, нациолект является близкородственным второму государственному языку. Характерным примером является прозвище белорусского президента Александра Лукашенко *Батька*, обладающее специфическими только для белорусской культурной среды коннотациями, хотя в русском языке имеется формально тождественная лексема, а само прозвище стало международно известным. Не в последнюю очередь это связано с тем, что аналогичная «российская» лексема является просторечной (стилистически сниженной) и имеет коннотации от фамильярных до насмешливых, в то время как в русском языке Беларуси она прочно ассоциируется с общеупотребительной лексемой белорусского языка *бацька* ‘отец’, которая является стилистиче-

¹⁷ Перевод избранных глав указанной книги производился в рамках магистерского семинара в Институте славистики Венского университета в 2015–2016 гг., в нём участвовало 30 студентов, из которых у 22 родным языком был немецкий.

¹⁸ Хотя в армиях других стран существовала и продолжает существовать аналогичная система, она реализуется другими способами, прежде всего по идеологическим причинам. Кроме того, это происходит в иной культурной среде, а потому вызывает иные ассоциации.

ски нейтральной, литературной и имеет одобрительно-уважительные коннотации. Это можно проследить на материалах «Белорусского N-корпуса» – национального корпуса белорусского языка (<https://bnkorus.info/korus.html>).¹⁹

Кроме учёта специфики нациолекта, переводчик должен быть особенно бдительным при переводе с/на близкородственный язык, поскольку опасность интерференции и нераспознавания отличий языка-источника от переводящего языка гораздо выше, чем у языков более отдалённых.

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Авторы не ставили своей целью разрешить существующие терминологические споры, однако считают необходимым обратить внимание на те проблемы, которые напрямую связаны с особенностями развития и функционирования национальных языков на современном этапе, и в первую очередь с проблемой нациолектов и их спецификой при переводе. Рассмотренные особенности относятся к наименее изученным и несомненно заслуживают внимания исследователей, поэтому наши выводы и замечания носят лишь предварительный характер и, возможно, в будущем подвергнутся полному пересмотру. В настоящий момент их можно свести к следующему.

1. Среди экстраэриториальных вариантов литературных языков следует различать *нациолекты* – полнофункциональные и дискурсивно не ограниченные разновидности, имеющие статус государственного или официального языка, и *региолекты* – функционально и дискурсивно ограниченные разновидности, не имеющие официального статуса.

2. Русский язык Беларуси является нациолектом русского языка, поскольку он стилистически полнофункционален в белорусской среде, имеет нормативные словари и грамматики и одновременно содержит целый ряд специфических особенностей на разных языковых уровнях, отличающих его от русского языка РФ. Наиболее ярко они проявляются в области культурно-маркированной лексики и терминологии.

3. Нациолект составляет конкуренцию исходному идиому в области перевода документации и научно-технической литературы, поскольку требует от переводчика владения спецификой нациолекта.

4. Для нациолектов любого языка характерно развитие лексических отличий от исходного идиома, в том числе в терминологии, что необходимо учитывать при переводе.

5. Особенности нациолектов должны учитываться в профессиональной подготовке переводчиков. В свете вышесказанного профессиональный пере-

¹⁹ Результаты соответствующего исследования пока не опубликованы, поэтому отсылаем к корпусу, из которого был почерпнут материал.

водчик русского языка должен знать не только русский язык России, но и специфику его диалектов на постсоветском пространстве – точно так же, как переводчик немецкого обязан различать немецкий язык Германии и его экстра-территориальные варианты.

Литература

Беларуская мова. (Najnowsze dzieje języków słowiańskich.) Eds. A. Lukašaneč et al. Opole: Uniwersytet Opolski, Instytut Filologii Polskiej 1998. 337 p.

ВАХТИН, Николай Борисович – МУСТАЙОКИ, Арто – ПРОТАСОВА, Екатерина Юрьевна: Русские языки. In: Instrumentarium of Linguistics: Sociolinguistic Approaches to Non-Standard Russian. Eds. A. Mustajoki – E. Protassova – N. Vakhtin. Helsinki 2010, pp. 5–16.

ДУЛИЧЕНКО, Александр Дмитриевич: О формах существования (страхах) русского языка в Эстонии: некоторые проблемы изучения. In: Русский язык в диаспоре: проблемы сохранения и преподавания. Сборник статей. Москва: Наука – Флинта 2002, с. 77–84.

ДУЛИЧЕНКО, Александр Дмитриевич: Об одном перспективном направлении в русистике: экстра-территориальные варианты русского литературного языка. In: Русский язык: исторические судьбы и современность. Труды и материалы Международного конгресса исследователей русского языка. Москва: МГУ 2004, с. 358–359.

КОМИССАРОВ, Вилен Наумович: Лингвистика перевода. Изд. 2-е, доп. Москва: Р. Валент 2007. 176 с.

КОРИНА, Наталья Борисовна: К вопросу о современном состоянии русского языка и диалектах русского языка. In: Historický a sociolingvistický kontext kodifikácií slovanských jazykov. Ed. J. Glovňa. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 2016, s. 119–131.

КОРИНА, Наталья Борисовна: Культурный фон текста как переводческая проблема (русско-словацкий аспект). In: Текст в языке, речи, культуре. Сборник научных трудов. Ред. А. А. Кожина – Е. Н. Руденко. Минск: Белорусский государственный университет 2017, с. 110–122.

ЛЭС = Лингвистический энциклопедический словарь. Гл. ред. В. Н. Ярцева. Москва: Советская энциклопедия 1990. 685 с.

МЕЧКОВСКАЯ, Нина Борисовна: Белорусская трясанка и украинский суржик: суррогаты этнического субстандарта в их отношениях к массовой культуре и литературным языкам. In: Проблеми зіставної семантики 7. Київ 2006, с. 109–115.

МИХНЕВИЧ, Арнольд Ефимович: Основные аспекты проблемы. In: Русский язык в Белоруссии. Ред. А. Е. Михневич. Минск: Наука и техника 1985, с. 3–12.

МЯЧКОЎСКАЯ, Ніна Барысаўна: Мовы і культура Беларусі. Нарысы. Мінск: ВТАА «Права і эканоміка» 2008. 347 с.

НОРМАН, Борис Юстинович: Билингвизм и многоречие в Республике Беларусь. In: Русский язык в многоречном социокультурном пространстве. Ред. Б. М. Гаспаров – Н. А. Купина. Екатеринбург: УФУ 2014, с. 267–286.

ПЛОТНИКАЎ, Браніслаў Аляксандравіч – АНТАНЮК, Любоў Адамаўна: Беларуская мова: Лінгвістычны кампендыум. Мінск: Інтэрпрэссэрвіс – Кніжны Дом 2003. 672 с.

РАМЗА, Тацяна Расціславаўна: Гутарковае беларускае маўленне ў супастаўленні з формамі штодзённага камунікавання ў заходне- і ўсходнеславянскіх літаратурных мовах. In: Мовазнаўства. Літаратуразнаўства. Фалькларыстыка: XV Міжнародны з'езд славістаў (Мінск, 20–27 жніўня 2013): даклады беларускай дэлегацыі. Рэд. А. А. Лукашанец. Мінск: Беларуская навука 2013, с. 147–162.

РАМЗА, Тацяна Расціславаўна: Беларуская гутарковае маўленне ў славянскім кантэксце. Мінск: Выдавецкі цэнтр БДУ 2014. 256 с.

РОЗЕНЦВЕЙГ, Виктор Юльевич: Языковые контакты. Ленинград: Наука 1972. 80 с.

СИДЕШОВА, Зарина Галиевна: О лингвистической интерференции. In: Вестник Актюбинского университета им. С. Баишева 2011. Доступно на: <https://articlekz.com/article/12307> [дата обращения 29.08.2019].

ЦЫХУН, Генадзь Апанасавіч: «Трасянка» як аб'ект лінгвістычнага даследавання. In: Беларуская мова ў другой палове 20-га стагоддзя. Мінск: БДУ 1998, с. 83–89.

AMMON, Ulrich: Varietäten des Deutschen. In: Offene Fragen – offene Antworten in der Sprachgermanistik. Eds. V. Ágel – R. Hessky. Tübingen: Niemeyer 1992, pp. 203–223.

AMMON, Ulrich: Die deutsche Sprache in Deutschland, Österreich und der Schweiz. Das Problem der nationalen Varietäten. Berlin: Walter de Gruyter 1995. 575 p.

AMMON, Ulrich – BICKEL, Hans – EBNER, Jakob (eds.): Variantenwörterbuch des Deutschen. Die Standardsprache in Österreich, der Schweiz und Deutschland sowie in Liechtenstein, Luxemburg, Ostbelgien und Südtirol. Berlin: Walter de Gruyter 2004. 954 p.

ARNTZ, Reiner – PICHT, Heribert – MAYER, Felix: Einführung in die Terminologearbeit. 6., verbesserte Aufl. mit Abbildungen. Hildesheim: Olms 2009. 351 p.

BRAMBILLA, Marina – GERDES, Joachim – MESSINA, Chiara (eds.): Diatopische Variation in der deutschen Rechtssprache. Berlin: Frank & Timme 2013. 377 p.

CLYNE, Michael G.: Language and Society in the German-Speaking Countries. Cambridge – New York: Cambridge University Press 1984. 269 p.

CLYNE, Michael (ed.): Pluricentric Languages: Different Norms in Different Nations. Berlin: De Gruyter 1992. 481 p.

COMBÜCHEN, Jo: Äquivalenz und Systemgebundenheit juristischer Termini anhand von Übersetzungsbeispielen (AT, BE, CH, DE, FR). In: eDITION, 2006, No 2, pp. 10–15.

COMRIE, Bernard: Sowjetische und russische Sprachenpolitik. In: Handbuch der sprachwissenschaftlichen Russistik und ihrer Grenzdisziplinen. Hrsg. H. Jachnow. Wiesbaden: Harrassowitz 1999, pp. 817–842.

DEL GAUDIO, Salvatore: Russian as a non-dominant variety in post-Soviet states: a comparison. In: Exploring Linguistic Standards in Non-Dominant Varieties of Pluricentric Languages / Explorando estándares lingüísticos en variedades no dominantes de lenguas pluricéntricas. Eds. R. Muhr et al. Wien et al.: Peter Lang 2013, pp. 343–362.

EBNER, Jakob: Österreichisches Deutsch. Mannheim u. a.: Duden 2008. 52 p.

ELSPAß, Stephan: Regional Standard Variation in and out of Grammarians' Focus. In: Grammar between Norm and Variation. Eds. A. N. Lenz – A. Plewnia. Frankfurt am Main: Peter Lang 2010, pp. 127–144.

GASEK, Wogumił: Лексико-семантическая интерференция в процессе перевода (на материале русского и польского языков). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego 2012. 201 p.

HAARMANN, Harald: Aspekte des Multilingualismus in der Sowjetunion und ihren Nachfolgestaaten. In: Handbuch der sprachwissenschaftlichen Russistik und ihrer Grenzdisziplinen. Hrsg. H. Jachnow. Wiesbaden: Harrassowitz 1999, pp. 843–870.

HENTSCHEL, Gerd: Zur weißrussisch-russischen Hybridität in der weißrussischen „Trasjanka“. In: Slavistische Linguistik 2006/2007. Referate des XXXII. und XXXIII. Konstanzer Slavistischen Arbeitstreffens. Hrsg. P. Kosta – D. Weiss. München: Verlag Otto Sagner 2008, pp. 169–219.

HENTSCHEL, Gerd et al. (eds.): Trasjanka und Suržyk – gemischte weißrussisch-russische und ukrainisch-russische Rede. Sprachlicher Inzest in Weißrussland und der Ukraine? Frankfurt am Main: Peter Lang 2014. 394 p.

HENTSCHEL, Gerd – KITTEL, Bernhard: Weißrussische Dreisprachigkeit? Zur sprachlichen Situation in Weißrussland auf der Basis von Urteilen von Weißrussen über die Verbreitung „ihrer Sprachen“ im Lande. In: Wiener Slawistischer Almanach, 2011, Vol. 67, pp. 107–135.

HENTSCHEL, Gerd – TARANENKO, Oleksandr O.: Die Sprachenlandschaft der Zentralen Ukraine: Ukrainisch, Russisch, Suržyk: Verwendung – Kompetenz – nationale Positionierung. In: Die Welt der Slaven, 2015, Vol. LX, pp. 248–275.

HENTSCHEL, Gerd – ZELLER, Jan-Patrick: Gemischte Rede, gemischter Diskurs, Sprechertypen: Weißrussisch, Russisch und gemischte Rede in der Kommunikation weißrussischer Familien. In: Wiener Slawistischer Almanach, 2012, Vol. 70, pp. 127–155.

KAPPEL, Péter: Überlegungen zur diatopischen Variation in der gesprochenen Sprache. In: Zugänge zur Grammatik der gesprochenen Sprache. (Germanistische Linguistik. 269.) Eds. V.  gel – M. Hennig. Tübingen: Niemeyer 2007, pp. 215–244.

KREN EYOV , Anna – KREN EY, Ivan: Nemecko-slovensk  a slovensko-nemeck  prekladatel'sk  slovn k. Pr vo – ekonomika. Fachwörterbuch Recht – Wirtschaft. Bratislava: Vydavatel'stvo Kren ey 2002. 1000 p.

LAUREYS, Godelieve: Den svensk-nederl ndska/nederl ndsk-svenska ordboken. En bidirektionell ordbok i ett dubbelt binationellt perspektiv. In: Nordiska Studier i Lexikografi 4, 1997, pp. 249–255.

MARKHARDT, Heidemarie: Das  sterreichische Deutsch im Rahmen der Europäischen Union. In: Lebende Sprachen. Zeitschrift für fremde Sprachen in Wissenschaft und Praxis, 2004, 49, No. 1, pp. 15–22.

MARKHARDT, Heidemarie: Wörterbuch der  sterreichischen Rechts-, Wirtschafts- und Verwaltungsterminologie. Frankfurt am Main: Peter Lang 2006. 134 p.

MARTIN, Willy: Natiolectismen in het Nederlands en hun lexicografische beschrijving. In: Revue belge de Philologie et d'Histoire, 2001, Vol. 79, No 3, pp. 709–736.

MESSINA, Chiara: Die  sterreichischen Wirtschaftssprachen: Terminologie und diatopische Variation. Berlin: Frank & Timme 2015. 378 p.

MUHR, Rudolf: Zur Sprachsituation in Österreich und zum Begriff „Standardsprache“ in plurizentrischen Sprachen. Sprache und Identität in Österreich. In:  sterreichisches Deutsch. Linguistische, sozialpsychologische und sprachpolitische Aspekte einer nationalen Variante des Deutschen. Eds. R. Muhr – R. Schrodtr – P. Wiesinger. Wien: Hölder-Pichler-Tempsky 1995, pp. 75–110.

MUHR, Rudolf: Norm und Sprachvariation im Deutschen. Das Konzept „Deutsch als plurizentrische Sprache“ und seine Auswirkungen auf Sprachbeschreibung und Sprachunterricht

DaF. In: Studien zu Deutsch als Fremdsprache IV. (Germanistische Linguistik. 137–138.) Hildesheim – Zürich – New York: Georg Olms 1997, s. 179–201.

MUHR, Rudolf: Die Unterschiede in der Rechtsterminologie Österreichs und Deutschlands und die Folgen für die Rechtssprache Deutsch im Rahmen der Europäischen Union. In: Muttersprache, 2009, Vol. 119, No 3, pp. 199–216.

MUHR, Rudolf – FONYUY, Kelen Ernesta – IBRĀHĪM, Zaynab – MILLER, Corey (eds.): Pluricentric languages and non-dominant varieties worldwide. Part I: Pluricentric languages across continents: features and usage. Frankfurt am Main – New York: Peter Lang 2016. 286 p.

MUHR, Rudolf – PEINHOF, Marlene: Wörterbuch rechtsterminologischer Unterschiede Österreich–Deutschland. Frankfurt am Main: Peter Lang 2015. 748 p.

ONDRČKOVÁ, Eva – LIŠKOVÁ, Danuša – POSPÍŠILOVÁ, Jana: Slovensko-nemecký ekonomický slovník. Bratislava: SPN 2005. 848 p.

von POLENZ, Peter: Nationale Varianten der deutschen Hochsprache. In: Zeitschrift für germanistische Linguistik, 1987, Vol. 15, No 1, pp. 101–103.

von POLENZ, Peter: ‚Binnendeutsch‘ oder plurizentrische Sprachkultur? Ein Plädoyer für die Normalisierung in der Frage der ‚nationalen‘ Varietäten. In: Zeitschrift für germanistische Linguistik, 1988, Vol. 16, No 2, pp. 198–218.

Protokoll Nr. 10 über die Verwendung spezifisch österreichischer Ausdrücke der deutschen Sprache im Rahmen der Europäischen Union. In: EU-Beitrittsvertrag, BGBl. 1995/45, 2544.

SCHNEIDER-WIEJOWSKI, Karina – AMMON, Ulrich: Deutschlandismus, Germani(z)ismus, Teutonismus: Wie sollen die spezifischen Sprachformen Deutschlands heißen? In: Muttersprache, 2013, Vol. 123, No 4, pp. 48–65.

SCHREIBER, Michael: Austriazismen in der EU: (k)ein Übersetzungsproblem? In: Lebende Sprachen. Zeitschrift für fremde Sprachen in Wissenschaft und Praxis, 2002, Vol. 47, No 4, pp. 150–153.

SCHRODT, Richard: Nationale Varianten, areale Unterschiede und der „Substandard“: An den Quellen des Österreichischen Deutsch. In: Österreichisches Deutsch und andere nationale Varietäten plurizentrischer Sprachen in Europa. Eds. R. Muhr – R. Schrodts. Wien: Hölder-Pichler-Tempsky 1997, pp. 12–39.

VAN KEYMEULEN, Jacques: The Dialect Dictionary. In: The Handbook of Dialectology. Eds. C. Boberg – J. Nerbonne – D. Watt. Oxford: John Wiley & Sons 2018, pp. 39–56.

WEISS, Andreas E. – WEISS, Gerlinde – SPECHTLER, Viktor: Das österreichische Deutsch – eine Standardvariante der deutschen Sprache. Salzburg: Das Land Salzburg 2007. 18 p.

WIESINGER, Peter: Das österreichische Deutsch in der Diskussion. In: Österreichisches Deutsch. Linguistische, sozialpsychologische und sprachpolitische Aspekte einer nationalen Variante des Deutschen. Eds. R. Muhr – R. Schrodts – P. Wiesinger. Wien: Hölder-Pichler-Tempsky 1995, pp. 59–74.

WISSIK, Tanja: Terminologische Variation in der Rechts- und Verwaltungssprache. Deutschland – Österreich – Schweiz. Berlin: Frank & Timme 2014. 366 p.

WOOLHISER, Curt: “Belarusian Russian”: Sociolinguistic Status and Discursive Representations. In: Non-Dominating Varieties of Pluricentric Languages. Getting the Picture. In Memory of Prof. Michael Clyne. Ed. R. Muhr. Wien et al.: Peter Lang 2011, pp. 11–49.

WREDE, Olga – BORSUKOVÁ, Hana: Die österreichische Varietät des Deutschen aus fachübersetzerischer Sicht am Beispiel der Übersetzung von Wirtschafts- und Rechtstexten (deutsch-slowakisch). In: Deutsch als fachbezogene Fremdsprache in Grenzregionen. Eds. B. Blahak – C. Piber. Bratislava: Ekonóm 2008, pp. 39–44.

ZABAVNOVA, Olesya – ZAMALETDINOV, Radif: Metaphors in exploring emotional concepts in the Tatar and English languages. In: The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication, 2016, No. 11, Special Edition, pp. 3607–3611.

R e s u m é

K OTÁZKE NACIOLEKTU A JEHO VPLYVU NA ŠPECIFIKÁ TERMINOLÓGIE A OSOBITOSTI JEJ PREKLADU

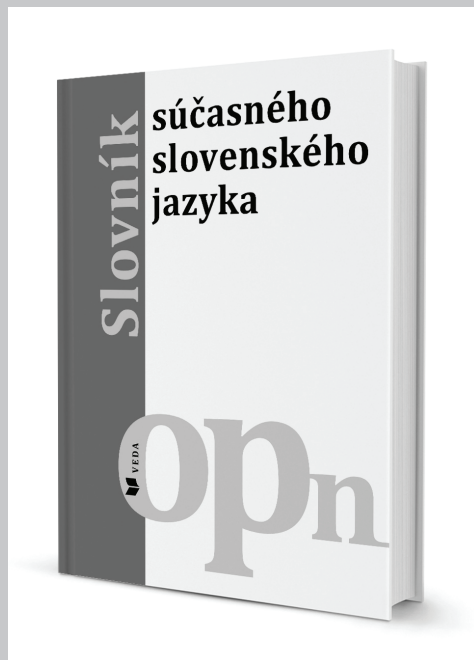
Štúdiá prináša stručný pohľad na problematiku naciolektov (diatopických variantov) súčasnej nemčiny a ruštiny ako pluricentrických jazykov (rakúska nemčina a bieloruská ruština). Osobitná pozornosť sa venuje vývinu terminológie a konkurencii, resp. koexistencii pojmov *naciolekt*, *regiolekt*, *diatopický variant* a i.

Autori štúdie ozrejmujú spoločensko-politické dianie 80. a 90. rokov 20. storočia, ktoré formovanie naciolektov výrazne ovplyvnilo. Výsledky tohto procesu však boli pomerne odlišné: kým v prípade rakúskej nemčiny celkové spoločensko-politické dianie a najmä vstup do EÚ prispeli k upevneniu jej postavenia ako samostatného jazykového variantu, v prípade bieloruskej ruštiny analogické procesy viedli k tomu, že sa o nej vôbec začalo hovoriť ako o samostatnom jazykovom variante, ktorý zatiaľ nemá oficiálne uznanie ani ustálené pomenovanie a ktorému sa vedecká pozornosť venuje iba okrajovo. Zaujímavý je tento variant predovšetkým tým, že funguje ako úradný jazyk popri blízko príbuznej bieloruštine, pričom z nej síce priamo nepreberá, ale je ňou kultúrne poznačený, čím sa odlišuje od „domovskej“ ruštiny v Ruskej federácii.

Pozornosť sa sústreďuje na kultúrne podmienené a pragmatické osobitosti právnej a ekonomickej terminológie v kontexte interlingválneho prekladu (rakúska nemčina – slovenčina, bieloruská ruština – slovenčina). Na konkrétnych príkladoch autori poukazujú na časté úskalia pri preklade odborných textov z rakúskej nemčiny a bieloruskej ruštiny do slovenčiny (interferencia v preklade, kulturémy, metafory a i.) a na nevyhnutnosť ich reflexie vo vysokoškolskej príprave budúcich prekladateľov a tlmočníkov.

SLOVNÍK SÚČASNÉHO SLOVENSKEHO JAZYKA. 4 ZVÄZOK (O – PN)

BRATISLAVA: VEDA, VYDAVATELSTVO SAV, 2021. 1128 S. ISBN 978-80-224-1901-7



Hlavná redaktorka:

Alexandra JAROŠOVÁ

Autorky:

Miroslava AVRAMOVOVÁ
Ľubica BALÁŽOVÁ
Jana HAŠANOVÁ
Bronislava CHOCHOLOVÁ
Nicol JANOČKOVÁ
Alexandra JAROŠOVÁ
Jana KONČALOVÁ
Lenka OCETOVÁ
Adriana ORAVCOVÁ
Magdaléna PETRUFOVÁ
Emília PORUBSKÁ
Anna ŠEBESTOVÁ
Alexandra ŠUFLIARSKA
Dáša ZVONČEKOVÁ

Vedecké redaktorky:

Ingrid HRUBANIČOVÁ
Martina IVANOVÁ

Recenzenti:

Eubor KRÁLIK
Jozef MLACEK

Štvrtý zväzok *Slovníka súčasného slovenského jazyka* prináša na 1 128 stranách informácie o 15 329 heslových slovách začínajúcich sa na písmená O až Pn. Výklad ich významu sa opiera o komplex vedomostí o označovanej mimojazykovej realite, ako aj o komplex hodnotení, postojov a konotácií vo vedomí bežného člena jazykového spoločenstva. Slovník obsahuje štýlové a normatívne hodnotenie heslových slov, ich synonymá, antonymá a príklady používania čerpané z bohatých a autentických jazykových zdrojov. Poznávaciu hodnotu slovníka zvyšuje aj detailná gramatická charakteristika. Slovník zachytáva 3 083 frazeologizmov a iných ustálených spojení, ako aj základnú terminológiu v podobe jednoslovných alebo viacslovných terminologických pomenovaní z približne 100 vedných oblastí. Súčasťou slovníka je osobitná príloha obsahujúca názvy obcí a ich častí na Slovensku s príslušnými obyvateľskými menami a odvodenými prídavnými menami. Pri tvorbe slovníka sa využívali metódy a nástroje počítačovej lexikografie a nástroje na analýzu korpusových zdrojov. Materiálovú základňu tvorí súbor textových korpusov pozostávajúci zo Slovenského národného korpusu, špecializovaných a webových korpusov s rozsahom 4,95 miliardy textových slov, ako aj lexikálna kartočka Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV.

ROZHLADY

ČESKÁ A ANGLICKÁ TERMINOLOGIE ZDRAVÍ A PORUCH ZDRAVÍ V HISTORICKO-SPOLEČENSKÉM A KONCEPTUÁLNÍM RÁMCI

ROMAN ADAMCZYK

Opava, Česko

ADAMCZYK, Roman: Czech and English terminology of health and impaired health in historical, societal and conceptual framework. *Jazykovedný časopis (Journal of Linguistics)*, 2021, Vol. 72, No 3, pp. 809 – 820.

Abstract: The present article discusses the terminology of health and impaired health on the platform of present-day medical Czech and medical English against the background of historical developments and current extralinguistic variables. The main objective of this theoretical review is to survey selected issues related to the conceptual-linguistic apparatus of health and ill health in a broader linguistic and social context with an emphasis on Czech and English medical terminologies, respectively. Overall, the content of the article is based on the author's linguistic and teaching experience and draws on available literature. It principally consorts comparative, historical linguistic and conceptual analysis methodology. Health and impaired health terminology in both the Czech and English languages constitutes a complex nominal-adjectival system reflecting conceptual developments conditioned by institutional, historical and societal factors. The terminology exhibits codification tendencies, as well as partial manifestations of vagueness. Despite their shortcomings, health terminology, centred around a solitary term still lacking an unequivocal definition, and the rich classification-based terminology of impaired health constitute the basis of professional medical communication, undergoing continuous developments and endeavours for enhanced precision.

Key words: health, impaired health, terminology, Czech language, English language

1. ÚVOD. CÍLE A METODY

Jedinec i společnost jsou ve svém každodenním fungování velmi často konfrontováni s otázkami zdraví a nemoci. Setkávání s těmito skutečnostmi vedlo historicky k různým způsobům jejich pojmového uchopení a různé realizaci příslušné vyjadřovací reflexe v jednotlivých jazycích. V diachronním a jazykově-srovnávacím pohledu je přitom patrné, že definování různých pojmů souvisejících s danou sémantickou oblastí je velmi různorodé a podléhá změnám vážícím se k individuálním, institucionálním i sociálním faktorům a dobovým paradigmatům.

Cílem předkládané stati je zmapování problematiky pojmově-jazykového aparátu zdraví a nemoci v širším lingvisticko-spoolečenském kontextu s důrazem na terminologii českého a anglického jazyka. Za tímto účelem jsou využity zejména po-

stupy komparativní a historicko-jazykovědné, jakož i prvky konceptuální analýzy zdraví a jeho poruch v širší společenskovešdní perspektivě.

2. TEORETICKÁ VÝCHODISKA. ZDRAVÍ A JEHO PORUCHY V POJMOVÉM A JAZYKOVÉM RÁMCI

Zdraví je fundamentální hodnotou lidského jedince i společnosti a každé jeho narušení může v různé míře ovlivnit jak délku, tak kvalitu života. Zatímco v pojmové množině zdraví se setkáváme s jediným prvkem nebo velmi omezenou množinou prvků, oblast narušeného zdraví je daleko komplexnější. Poruchy zdraví jsou konceptuálně i terminologicky rozpracovány do tisíců položek, které disponují svými definicemi, popisy a v odborné sféře i alfanumerickými kódy. Oproti jednomu zdraví (byť variabilně definovanému) tak stojí rozvětvená taxonomie chorob či nemocí a gigantický terminologický aparát, jenž lze podrobit jak nosologickému a klinickému, tak lingvistickému zkoumání.

Důležitost nosné a pokud možno jednotné terminologie zdraví a jeho poruch je patrná v kontextu toho, že slouží k laické i odborné komunikaci v mluvené i psané formě, vedení zdravotnické dokumentace, kodifikaci diagnóz a terapeutických intervencí, výkaznictví, posudkové činnosti, přípravě zdravotnické legislativy a v neposlední řadě k přípravě učebnic, slovníků a monografií v oboru medicíny a v dalších zdravotnických disciplínách. V psaném modu je terminologie významná rovněž v národní a mezinárodní diseminaci odborných článků a dalších profesně významných sdělení. Terminologie jakožto soubor odborných názvů, v tomto případě zejména názvů nemocí, úrazů, disabilit či symptomů a syndromů, je tak základnou pro interpersonální komunikaci tématu, které klade poměrně vysoké nároky na ustálenost, jednotnost a přesnost, jakkoliv ani systém názvosloví nemocí není v rámci přirozeného jazyka zbaven všech redundancí, odchylek a určité míry rozkolísanosti (viz například eponymická vs. deskriptivní pojmenování, která mají stejný denotát – Lou Gherigova choroba – amyotrofická laterální skleróza, Lou Gherig's disease – amyotrophic lateral sclerosis).

V explanaci terminologických základů kteréhokoli oboru, zdravotní vědy nevyjímaje, je potřeba si uvědomit dvojí perspektivu, se kterou k označovaným objektům a jevům přistupujeme – perspektivu psychologicko-logickou, která pracuje s kategorií pojmu, a perspektivu jazykovou, která pracuje s kategorií jazykového znaku (slova a sousloví, jednoslovného a víceslovného termínu). Pojem je psychologickou abstrakcí podstatných (distinktivních) rysů určité výšeče skutečnosti (v krajních případech skutečnosti fiktivní, zejména literární – například anglické *Rapunzel syndrome* – trichofagie – podle pohádkové postavy bratří Grimmů¹). Termín je pak jazykovým

¹ Bratři Grimmové byli vedle své pohádkářské činnosti významnými lingvisty, kteří přispěli k rozvoji germanistiky, obecné lingvistiky, historické lingvistiky a k pochopení hláskových změn.

vehikulem pojmu, tak jak se realizuje v jazykovém úzu daného odborného společenství (Bozděchová, 2009; Poštolková – Roudný – Tejnor, 1983).

Dorozumění o zdraví a jeho poruchách je klíčové v naší všednodennosti, neboť tematicky jsou tyto oblasti společensky i individuálně významné a zdraví patří k prominentním hodnotám lidského jedince. To jsou jen některé z důvodů, proč tvoří časté téma běžného dialogického (mluveného) diskurzu. V profesní sféře je pak po staletí vyvíjen komplexní systém termínů k popisu a odkazování řady patologických stavů (srov. sémantická kategorie ‘člověk a jeho zdravotní stav’ u Bozděchové, 2009), včetně klíčových nosografických (taxonomických) příruček, jakými jsou *Mezinárodní klasifikace nemocí* (MKN, v anglické verzi ICD – *International Classification of Diseases*, jejíž 11. verze má vejít v účinnost roku 2022 i v České republice a má klinický i posudkový význam); *Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví* (v anglické verzi *The International Classification of Functioning, Disability and Health* – ICF); *Diagnostický a statistický manuál mentálních poruch* (DSM, v anglické verzi DSM – *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*) aj. Vývoj terminologického systému poruch zdraví probíhá kontinuálně od počátků lékařské vědy ve starém Egyptě a Mezopotámii, až do technologické éry, která umožnila odhalit, popsat a pojmenovat řadu nových nosologických entit a nadále podléhá cizelování a změnám. Specifika zdravotnické terminologie, včetně nosologické domény, tak svou historičností i současností motivovala řadu badatelů ke zkoumání lingvistické stránky diskurzu zdraví a nemoci (Bozděchová, 2009; Černý, 2012; Panocová, 2017; Dirckx, 1983).

3. TERMINOLOGIE ZDRAVÍ

České slovo *zdraví* je dle expertních výkladů etymologicky odvozeno od protoindoevropského **h₁su-d^hor-uo-* (srov. ruské *zdorovje*) a je příbuzné se sanskritským *dhruvá-*, tedy ‘pevný’ (Derksen, 2008, s. 478). Jiří Rejzek spojuje tento základ per analogiam k latinskému *robustus* = ‘jsoucí z dubového dřeva’ a současně ‘silný, pevný, otužilý’ s putativním indoevropským **su-dor^ho-* s významem ‘jsoucí z pevného dřeva’ (Rejzek, 2012). Sanskritské *dhruvá-* by pak bylo stejného původu jako české *dřevo* či ruské *derevo* (Holub – Lyer, 1992). Taková metaforická konstrukce není ve vývoji jazyka ničím ojedinělým, neboť historicky nacházíme obousměrně řadu přenosů mezi oblastí lidského či zvířecího těla a oblastí věcnou nebo abstraktní (hlavička hřebíku, hlava rodiny, šišinka dle morfologické podoby se šiškou a řada dalších). Užití lexému *zdraví* ve smyslu dobré kondice organismu se datuje minimálně do 14. století (srov. Jančák, 1955) a nelze si nepovšimnout jeho pronikání do slovesa *zdravit(i)*, které v jeho sémanticko-lexikálním (méně již dnes pragmatickém) smyslu spojujeme s přáním dobrého zdraví. Ve svém epochálním lexikografickém díle (*Česko-německý slovník*) v roce 1839 Josef Jungmann vymezuje zdraví (*zdrawj*) jako „stav bezbolestný člověka, v němž každý oud [tj. orgán] k zastávání své služby způ-

sobný jest“ (Jungmann, 1839; pozn. autor) a slovesu *zdraviti* přisuzuje ještě zejména význam ‘činití zdravým’. Devítisvazkový *Příruční slovník jazyka českého*, který vycházel v letech 1935–1957, uvádí definici zdraví, která sjednocuje prvky anatomické, fyziologické (funkční) a harmonické (celostní) normy: „Zdravím rozumíme takový stav tělesný a duševní, při kterém všechny orgány jsou správně vyvinuty, vykonávají správně činnost a pracují v náležitém souladu“ (ČSAV, 1957, s. 241). V uvedených koncepcích nebyl ještě v konceptu zdraví zdůrazňován aspekt sociální, tedy ta komponenta současného vymezení zdraví, která postihuje optimální fungování ve společenských rolích a ve vztahu k mezilidským interakcím, pracovnímu prostředí a dalším nadindividuálním faktorům. K sémantickému rozlišení jednotlivých nuancí zdraví je třeba poznamenat, že převažujícími významy jsou význam čistě abstraktní (zdraví jako obecný stav optimálního bytí lidí, zvířat či rostlin) a význam individuální (zdravotní stav konkrétního jedince – např. *zhoršilo se mu zdraví*).

V anglickém jazyce je *health* zřejmě derivátem protogermánského **hailitho*, ze kterého vzešlo také adjektivum *whole* (celý) a jehož jádrovým významem je ‘celost’² ‘nezraněnost’, v tomto případě ve smyslu tělesné integrity. Nejstarší užití substantiva *health* je předpokládáno již okolo roku 1000 n. l. (Boruchovitch – Mednick, 2002). Jako retrospektivně odvozený protoindoevropský základ tohoto výrazu bývá uváděn kořen *kai-lo*, evokující bezpečí a zdraví (Pokorný, 2002). Staroanglická podoba *hæloth*, odvozená od *hāl* (celý) substantivním sufixem *-th*, je také příbuzná se soudobým anglickým slovesem *to heal*, tedy ‘hojit, léčit’ (Klein, 1971; srov. Skeat, 2005), které evokuje obnovení celistvosti organismu a plnosti zdraví (řecké *όλος* – *holos*, které je základem termínu *holismus*, nepatří dle soudobého poznání vývoje jazyka mezi etymologické dublety, má však podobný sémantický profil, zahrnující celistvost, úplnost, kompletnost, integritu; Aronson, 2003). Anglické kompozitní *wholesome*, které svou první komponentu odvozuje rovněž od základu *hāl*, má již po staletí význam ‘zdravý, blahodárny, mající morální integritu’. Historicky cenný Wedgwoodův etymologický slovník poukazuje na možnou souvislost *heal* s anglosaským *helan*, které značilo ‘zakrýt’ (Wedgwood, 1872), a to v návaznosti na proces zakrytí rány, který je projevem hojení. Ve významu tělesného zdraví je *health* spolehlivě doloženo od období střední angličtiny, ačkoli lze spekulovat, že obdobný význam byl konceptualizován již mnohem dříve a reflektován v jazyce jako součást jádra slovní zásoby.

Vedle historického (etymologického) přístupu můžeme uplatnit ve vztahu k pojmu *zdraví* a k němu příslušejícím jazykovým formám přístup soudobý, synchronní. *Zdraví* je zejména od druhé poloviny 20. století systematicky definováno

² Kognátní k *health* a *whole* je rovněž anglické sloveso *to hail* = ‘zdravit’ (srov. latinské *salus* = ‘zdravý’, *salutare* = ‘přát zdraví komu, zdraviti’). Starší slovanské *čělovati*, odvozené obdobně od *čěl* (celý), znamenalo jak ‘zdraviti’, tak ‘líbati’ (tak dodnes v ruštině), což naznačuje chápání zdraví jako celosti. Sémilogická souvislost líbání a pozdravu je zřejmě dána starým zvykem pozdravného polibku (Zubatý, 1923).

a redefinováno, přičemž vlivnou se stala především definice WHO (World Health Organisation – Světové zdravotnické organizace) přijatá v roce 1946 a uplatňovaná od roku 1948, která vymezovala zdraví jako „stav úplné tělesné, duševní a sociální pohody, nikoli pouhou nepřítomnost nemoci či vady“ (WHO, 2020a, s. 1). Absolutistický požadavek této definice na „úplnou pohodu“ byl později opakovaně kritizován a byly navrhovány formálně i kritériálně odlišné přístupy ke konceptualizaci zdraví.

Johannes Bircher (2005, s. 335) navrhuje dynamickou definici zdraví, která vychází z naplnění či nenaplnění kontextově zakotveného potenciálu jedince: „Zdraví je dynamický stav prospívání, charakterizovaný tělesným, duševním a sociálním potenciálem, který naplňuje životní potřeby adekvátně k věku, kultuře a osobní odpovědnosti.“ Západní ekonomicky orientované přístupy naopak volají po definicích odpovídajících koncepci ‘value-based care’, tedy péče zaměřené na hodnotu a efektivitu (nejedná se v tomto případě o hodnotu ve smyslu humanistické axiologie, ale o hodnotu ekonomickou v poměru efekt : vynaložené prostředky; srov. Hospodářské noviny, 2018). O takové pojetí zdraví usilují například I. Badash, N. P. Kleinman a S. Barr et al. (2017, s. 7), když za zdraví považují „celostní stav tělesné, duševní a sociální prosperity podporovaný integrovaným a technologicky vyspělým systémem individualizovaným pro komplex pacientových zdravotních potřeb, včetně prevence nemocí a managementu nežádoucích stavů, komorbidit, komplikací a jedinečných okolností pacienta“. Přes ekonomický podtext definice je jasné její volání po individualizovaném přístupu, který přináší měřitelné benefity pro zdraví jedince.

Vícevrstevnost pojmu *health* (zdraví) a jeho sociální konstruování diskutuje Mildred Blaxterová (2010). Dle sociologicko-sémantické analýzy Blaxterové, která se opírá o rozsáhlé empirické šetření, lze identifikovat osm aspektuálních sémantických přístupů ke zdraví, které zahrnují mj. zdraví jako „ne-nemoc“ (nepřítomnost nemoci), zdraví jako funkci (schopnost vykonat určitou činnost nebo práci), zdraví jako homeostázu, zdraví jako status aj. (Blaxter, 2010; srov. Slováčková, 2008). V duchu této analýzy a s přihlédnutím k pokračujícím diskuzím ke konceptuálně-sémantickému vymezení zdraví je možné konstatovat, že individuální i institucionální uchopení tohoto pojmu a jeho jazykových ztvárnění je v zásadě velmi variabilní a nese v sobě významný prvek vágnosti, která sice nebrání běžné funkci komunikaci, ale komplikuje odborný terminologický, klinický a forenzní diskurz, jakož i jednotlivé snahy některých nadnárodních organizací (WHO). Z lingvistického hlediska je ovšem vágnost inherentní vlastností přirozených jazyků a výrazivo týkající se zdraví a nemocí z tohoto pravidla není vyňato³ (Égré – Klinedinst, 2011), jakkoli precizace *zdraví* jako odborného výrazu (termínu) v kontextu zdravotní péče je nadále cílem řady odborných studií, které v pozitivistické snaze o objektivní vymezení

³ Srov. například vágnost výrazu *young* (mladý) a řady dalších, jejichž hranice jsou velmi neostře ohraničené.

pojmu a snaze o zjednoznačení komunikace hledají cesty k „bypassu“ přirozené mlhavosti pojmového aparátu a lexika konkrétních jazyků.

4. TERMINOLOGIE PORUCH ZDRAVÍ

Poruchami zdraví můžeme rozumět veškeré stavy, které se odchyľují od (jakkoli vágního) konceptu „optimálního zdraví“ a s ním spojeného adaptivního fungování jedince v přírodním a společenském prostředí. Laické a analogicky i odborné názvosloví poruch zdraví je v české i anglické slovní zásobě zastoupeno poměrně pestroutř škáloutř výrazů s různými sémantickými nuancemi – *neduh*, *nemoc*, *choroba*, *onemocnění*, *porucha* (sensu stricto), *morbus* (latinská přejímka – v ustálených spoje-ních jako je *morbus Crohn*), *postižení*; *disease*⁴, *illness*, *sickness*, *disorder*, *impairment* (sensu stricto), *ailment*, *malady*, *affliction*, *condition*, *disability*. Vstoupíme-li do více specifické roviny, můžeme k sémantickému poli poruch zdraví přiřadit výra-zy jako *syndrom*, *zranění*, (*vrozená*) *vada*, *dysfunkce* (funkční narušení), *léze* (struk-turní poškození), *patologie*, v angličtině pak analogické *syndrome*, *injury*, *congeni-tal disease/abnormality* či též *birth defect*, *dysfunction*, *lesion*, *pathology* a v další úrovni pak tisíce specifických položek, jak je zachycuje klinická tradice a základní sada kodifikačních příruček, v čele s *Mezinárodní klasifikací nemocí* (MKN), která je klíčovým terminologicko-klinickým a forezním vodítkem připravovaným exper-ty Světové zdravotnické organizace (WHO). Dosud platná 10. verze MKN čítá asi 68 000 jedinečných kódů a k nim příslušejících (zpravidla víceslovných) terminolo-gických označení poruch zdraví.

V rámci procesu intelektualizace jazyka dochází k precizování a diferencování významu různých jazykových forem (vehikul) a k tvorbě forem nových (neologiz-mů). V pojmosloví poruch zdraví tak došlo v rámci rozmachu teoretických prací v posledních dekádách 20. století k pokusům o sémantickou diferenciaci *choroba* – *nemoc* – *onemocnění*, která odpovídá anglickému *disease* – *illness* – *sickness*. Tato diference souvisí se silnou pozicí anglického jazyka jako mezinárodního jazyka vědy a spolu s dalšími silnými kulturně-pojmovými trendy v oblasti medicíny a zdra-votní péče přichází do Evropy ze severoamerického kontinentu, případně různých platforem WHO.⁵ Uvedené terminologicko-pojmové inovace vznikají zčásti jako důsledek individuální publikační činnosti, zčásti pak pod vlivem autoritativních in-stitucí typu CDC (Centers for Disease Control, Střediska pro kontrolu nemocí), FDA (Food and Drug Association, Úřad pro kontrolu potravin a léčiv), AMA (American Medical Association, Americká lékařská asociace), APA (American Psychological

⁴ Anglické *disease* (choroba) je vystavěno z negativního latinského prefixu *dis-* (= ‘přec’) a ang-lického *ease* = ‘snadnost, pohoda’ (zřejmě ze starofrancouzského *aise*), značí tedy ‘chybění [životní] snadnosti, pohody’. Jde o privativní antonymum k *ease* (srov. Brüssow, 2013).

⁵ Recepte triády *choroba* – *nemoc* – *onemocnění* v českém prostředí se ukazuje ze strany klinických pracovníků jako velmi zdrženlivá. Daná distinkce je tak omezena spíše na akademicko-teoretické stati.

Association, Americká psychologická asociace) apod., které vnášeji do medicíny nové prvky pojmové, terminologické, ale i etické (např. etické kodexy různých profesí, regulace názvosloví a výzkumu léčiv).

V anglické pojmoslovné triádě zavedené Andrewem C. Twaddlem v 60. letech minulého století (Twaddle, 1968) je designát *disease* (choroba) přiřazen označení (diagnostikovaného) chorobného procesu v organismu, tedy patologii na úrovni biologických struktur a funkcí, zejména z perspektivy lékaře; *illness* označuje individuální prožitek ne-moci pacientem, včetně subjektivních symptomů v somatické a psychické rovině; *sickness* pak je referentem sociálního komplexu obklopujícího chorobou postiženého jedince, včetně reakcí okolí, reakcí pacienta v sociálním prostředí, pracovní neschopnosti a invalidity apod. (Wikman – Marklund – Alexanderson, 2005). A. Wikman, S. Marklund a K. Alexanderson empiricky stanovili, že uvedená triáda anglických termínů má v úzu uživatelů poměrně malé sémantické překryvy, což může svědčit pro jejich užitečnost a opodstatnění dané terminologické diference. Laické i odborné užití však podléhá velké variabilitě a, jak dokládá Kenneth M. Boyd (2000), řada takových termínů a podkladových pojmů je velmi vágní, obtížně uchopitelná a určovaná individuální zkušeností a hodnotovými atribucemi. Dle Boyda je podstatou problému to, že je obtížné transformovat širokou škálu individuálních percepce (ich-forem) na „nestrannou“, vědeckou a objektivizovanou er-formu. V tomto pohledu může být zavádění dalších sofistických termínů v označení narušeného zdraví i kontraproduktivní. Na epistemologické a normativní potíže ve vymezování základních pojmů při absenci obecné teorie zdraví poukazuje též B. Hofmann (2002). Intelektuální rozlišení termínů *disease*, *illness* a *sickness* předcházelo snahám Světové zdravotnické organizace kodifikovat v 80. letech 20. století jinou konceptuálně-terminologickou triádu – *impairment*, *disability* a *handicap* (*vada* – strukturální či orgánové poškození, *disabilita* – funkční omezení či omezení určité schopnosti či aktivity, *handicap* – znevýhodnění a narušení sociální role, zejména v porovnání s vrstevníky; Susser, 1990).

Ačkoli nosnou složkou termínů jsou v drtivé většině případů podstatná jména (substantiva), nejde vždy o samostatně stojící substantivum, ale mnohdy o rozvitou konstrukci s přídatným jménem. Adjektivní specifikace (deskriptor) poruch zdraví je založena na hodnocení různých aspektů poruchy a může se týkat: a) intenzity (*mírný* – *mild*, *středně těžký* – *moderate*, *závažný* – *severe*, *invalidizující* – *debilitating*, *devastující* – *devastating*), b) doby trvání (*akutní* – *acute*, *subakutní* – *subacute*, *chronický* – *chronic*, *celoživotní* – *life-long*), c) kombinované intenzity a doby trvání (*fulminantní* – *fulminant*, *foudroyantní* – *foudroyant*), d) sociálního hodnocení (*stigmatizující* – *stigmatized*), e) rozsahu (*místní* – *local*, *systémový* – *systemic*, *generalizovaný* – *generalized*), f) specifčnosti či nespecifčnosti (*specifický* – *specific*, *nespecifický* – *non-specific/unspecific* – tak v MKN/ICD), g) roviny aflikce (*mentální/duševní* – *mental*, *tělesný/somatický* – *physical/somatic*), h) interpretace příčiny (kauzálně-etnologického popisu či výkladu – např. *traumatický* – *traumatic*, *infekční* – *infectious*, *virový* – *viral*,

bakteriální – *bacterial*, parazitární – *parasitic*, idiopatický – *idiopathic*, autoimunní – *autoimmune*, zánětlivý – *inflammatory*), i) progresu a průběhu (*stabilní* – *stable*, *progredující* – *progressive*, *relabující* – *relapsing*, *recidivující* – *recurrent*, *remitující* – *remitting*), j) vnějších projevů či jejich absence (*manifestní* – *manifest*, *asymptomatický* – *asymptomatic*), k) způsobu získání (*vrozený* – *congenital/inborn*, *získaný* – *acquired*, *pohlavně přenosný* – *sexually transmitted*, *nosokomiální* – *nosocomial*), l) ohrožení pacienta na životě a prognózy (*benigní* – *benign*, *maligní* – *malignant*, *smrtný* – *fatal/lethal*, *život ohrožující* – *life-threatening*), m) postižené populace dle věku nebo jiného kritéria (*pediatrický* – *p(a)ediatric*, *geriatrický* – *geriatric*, *senilní* – *senile*), n) disciplíny, do které porucha zdraví spadá, respektive orgánových systémů, které postihuje (*neurologický* – *neurologic*, *psychiatrický* – *psychiatric*, *interní* – *internal/medical*, *gastrointestinální* – *gastrointestinal* a řada dalších), o) fáze nemoci (*presymptomatický* – *presymptomatic*, *prodromální* – *prodromal*, *pokročilý* – *advanced*, *terminální* – *terminal*), p) hierarchie či kauzálního řetězce (*primární* – *primary*, *sekundární* – *secondary*, *oportunní* – *opportunistic*), q) léčitelnosti a reakce na léčbu (*vyléčitelný* – *curable*, *léčitelný* – *treatable*, *neléčitelný* – *intractable*, *nevléčitelný* – *incurable*, *refrakterní* – *refractory*, *resistentní* – *resistant*).⁶

Spojení adjektiva se substantivem má v analytické angličtině i spíše syntetické češtině dvojí povahu – jedná se buď o ustálený (a často formálně zavedený) více-slovný termín (např. *sexually transmitted diseases* – *pohlavně přenosné nemoci*), nebo o volnější spojení charakteru ad hoc kolokace (*progressive weight loss* – *postupující ztráta hmotnosti*). Přechod mezi oběma kategoriemi je však poměrně plynulý, respektive řada adjektiv může plnit funkci jak v petrifikovaném a (lexikálně i klinicky) kodifikovaném víceslovném termínu, tak ve volnějším slovním spojení (srov. *benign prostatic hyperplasia* – *benigní hyperplazie prostaty* vs. *benign skin growth on the face* – *benigní výrůstek na obličeji*).

Důležitost terminologického podchycení poruch zdraví a dalších medicínských témat byla doceňována již v minulých staletích, kdy vznikaly významné klasifikace léčivých bylin, taxonomie anatomického pojmosloví a v dílčím rozsahu také pokusy o systematickou klasifikaci nemocí. Prvním takovým rozsáhlým pokusem byly příručky François Bossierae de Lacroix *Nouvelles classes de maladies* (1731) a *Nosologia methodica* (1763) (Hess – Mendelsohn, 2014). Moderní mezinárodní snahy pak vyvrcholily v roce 1893 seznamem příčin úmrtí vytvořeným z iniciativy Mezinárodního statistického institutu a na něj navazující *Mezinárodní klasifikací nemocí*, vydávanou v nových revizích od roku 1948 Světovou zdravotnickou organizací (WHO, 2020b). Limitujícím faktorem užítosti zavedených klasifikací je fakt, že procházejí změnami v důsledku měnícího se poznání a vývoje konceptualizace

⁶ V anglickém *ill health*, které působí na českého mluvčího paradoxně, nejde o význam ‘nemocné zdraví’, jak by se při doslovném překladu mohlo zdát, ale o uplatnění významového odstínu adjektiva *ill* ve smyslu ‘špatný’, jde tedy o ‘špatné zdraví’.

(epistemologický pohled), jakož i skutečnost, že podléhají vlivu určitých institucionálních tlaků a ne vždy odrážejí realitu prožívanou pacientem (sociální pohled). Snad i z toho důvodu se ozývají hlasy preferující takzvané „nosologické kontinuum“ (popis symptomů a zátěže z nich plynoucí⁷) a rezignující na parcelování nemocí/chorob podle stávajících terminologicko-klasifikačních systémů (často mísících etiologická, syndromologická a tradičně historická/eponymická kritéria), které z původních anglických verzí našly cestu do velké části světa a staly se společensky přijatou daností nejen v anglosaských zemích.

5. ZÁVĚR

Terminologie zdraví a různých forem jeho narušení představuje nosnou jazykovou základnu pro klinické posuzování (diagnostiku) a popis stavu pacienta. V českém i anglickém jazyce je přes jejich typologickou odlišnost komponována zejména ze substantivních a adjektivních prvků a jejich kombinací a kodifikována v zavedených příručkách pro obecnou nebo oborovou klasifikaci nemocí. Příslušné termíny se liší mírou obecnosti, respektive specifičnosti, a vedle přímého klinického významu mají význam posudkový, forenzně-právní a sociální.

Substantivní termíny označující poruchy zdraví bývají často doplňovány adjektivní specifikací, která tvoří základ víceslovných termínů, nebo je součástí volnějších kolokačních spojení. Přes veškeré snahy o precizování zůstávají termíny jazykovými znaky přirozeného jazyka, a tudíž nesou v sobě v některých případech nezanedbatelnou míru vágnosti (což se markantně projevuje u pojmu *zdraví* a odpovídajících jazykových vyjádření). Mezijazykově pak v terminologii poruch zdraví nacházíme mezi angličtinou a češtinou zpravidla vyhovující ekvivalenty (zejména v důsledku masivní kodifikace na nadnárodní úrovni, jako je tomu v případě *Mezinárodní klasifikace nemocí*).

Moderní klasifikace nemocí, budované na uvedených terminologických základech a plnící řadu výkazních, klinických, sociálních a dalších funkcí vyšly ve velké většině z prvotních anglicky psaných edicí a jsou překládány do dalších jazyků. Jejich institucionalizovaný vývoj je provázen řadou terminologických a nosologických diskuzí a soupeří se zcela odlišnou koncepcí nosologického kontinua, která odhlíží od parcelace poruch zdraví, jak ji nastolila snaha západní vědecké medicíny o objektivizaci komplexu fyziologické dysfunkce/strukturní vady, a akcentuje subjektivní, fenomenologický prožitek člověka-pacienta v jeho sociálním prostředí.

Bibliografie

ARONSON, Jeff: Wholly, holy, holey. In: *British Medical Journal*, 2003, sv. 326, č. 7385, s. 392.

⁷ Viz např. *Psychiatry Advisor*, 2019.

BADASH, Ido – KLEINMAN, Nicole P. – BARR, Stephanie – JANG, Julie – RAHMAN, Surayia – WU, Brian W.: Redefining Health: The Evolution of Health Ideas from Antiquity to the Era of Value-Based Care. In: *Cureus*, 2017, roč. 9, č. 2, s. 1–7.

BIRCHER, Johannes: Towards a Dynamic Definition of Health and Disease. In: *Medicine, Health Care, and Philosophy*, 2005, roč. 8, č. 3, s. 335–341.

BLAXTER, Mildred: *Health (Key Concepts)*. 2nd ed. Cambridge: Polity Press 2010. 176 s.

BORUCHOVITCH, Evely – MEDNICK, Birgitte: The Meaning of Health and Illness: Some Considerations for Health Psychology. In: *Psico-USF*, 2002, roč. 7, č. 2, s. 175–183.

BOYD, Kenneth M: Disease, Illness, Sickness, Health, Healing and Wholeness: Exploring Some Elusive Concepts. In: *Medical Humanities*, 2000, roč. 26, č. 1, s. 9–17.

BOZDĚCHOVÁ, Ivana: *Současná terminologie: se zaměřením na kolokační termíny z lékařství*. Praha: Karolinum 2009. Acta Universitatis Carolinae. Philologica. Monographia, 158. 270 s.

BRÜSSOW, Harald: What is Health? In: *Microbial Biotechnology*, 2013, roč. 6, č. 4, s. 341–348.

ČERNÝ, Miroslav: *Discourse of Medicine Revisited: On Conveying Empathy and Trust in English Medical Consulting*. Ostrava: University of Ostrava 2012. 304 s.

ČSAV (Československá akademie věd): *Příruční slovník jazyka českého*. Praha: ČSAV 1957. 9. svazek, Díl VIII., Zaráběti – žžonka. 1120 s.

DERKSEN, Rick: *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*. Leiden Indo-European etymological dictionary series, vol. 4. Leiden: Brill 2008. 726 s.

DIRCKX, John H.: *The Language of Medicine, Its Evolution, Structure and Dynamics*. 2nd ed. New York: Praeger 1983. 206 s.

ÉGRÉ, Paul – KLINEDINST, Nathan (eds.): *Vagueness and Language Use*. London: Palgrave Macmillan 2011. 319 s.

HESS, Volker – MENDELSON, Andrew: Sauvages' Paperwork: How Disease Classification Arose from Scholarly Note-taking. In: *Early Science and Medicine*, 2014, roč. 19, č. 5, s. 471–503.

HOFMANN, Bjørn: On the Triad Disease, Illness and Sickness. In: *Journal of Medicine and Philosophy*, 2002, roč. 27, č. 6, s. 651–673.

HOLUB, Josef – LYER, Stanislav: *Stručný etymologický slovník jazyka českého se zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím*. 4. vyd. Praha: SPN 1992. 483 s.

HOSPODÁŘSKÉ NOVINY: Platby jen za léčbu, která pomáhá. Příloha Hospodářských novin 29. 6. 2018. *Deník Hospodářské noviny*, 29. 6. 2018. Vyd. *Economia, a.s.* Dostupné také z: https://szpcr.cz/wp-content/uploads/2018/06/Priloha_HN_29.6.2018_zdrav.pdf.

JANČÁK, Pavel: Lidové pozdravy typu „zdrávi byli“. In: *Naše řeč*, 1955, roč. 38, č. 9–10, s. 270–274.

KLEIN, Ernest: *A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language*. Amsterdam: Elsevier Publishing 1971. 844 s.

PANOCOVÁ, Renáta: *The Vocabulary of Medical English: A Corpus-based Study*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing 2017. 190 s.

POKORNY, Julius: *Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch*. 4. Aufl. Bern: Francke 2002. 465 s.

POŠTOLKOVÁ, Běla – ROUDNÝ, Miroslav – TEJNOR, Antonín: O české terminologii. Praha: Academia 1983. 132 s.

PSYCHIATRY ADVISOR. Symptom-Based Continuum Perspective May Better Evaluate Real-World Functioning. New York: Psychiatry Advisor 2019. Dostupné na: <https://www.psychiatryadvisor.com/home/schizophrenia-advisor/symptom-based-continuum-perspective-may-better-evaluate-real-world-functioning/> [Cit. 11. 07. 2019].

REJZEK, Jiří: Český etymologický slovník. Voznice: Leda 2012. 752 s.

SKEAT, Walter W.: A Concise Etymological Dictionary of the English Language. Mineola: Dover Publications 2005. 832 s.

SLOVÁČKOVÁ, Zuzana: Zdraví – historie a současnost. In: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. Řada psychologická. Ed. Z. Slováčková. Brno: Masarykova univerzita 2008, s. 85–97.

SUSSER, Mervyn: Disease, Illness, Sickness; Impairment, In: Disability and Handicap. In: Psychological Medicine, 1990, roč. 20, č. 3, s. 471–473.

TWADDLE, Andrew C.: Influence and Illness: Definitions and Definers of Illness Behavior among Older Males in Providence, Rhode Island. Dissertation. Providence: Brown University 1968. 312 s.

WEDGOOD, Hensleigh: A Dictionary of English Etymology. 2nd ed. London: Trübner and Co. 1872. 830 s.

WHO: World Health Organisation Basic Documents. Constitution of the World Health Organisation. 49th ed. Geneva: WHO 2020a. Dostupné na: https://apps.who.int/gb/bd/pdf_files/BD_49th-en.pdf [Cit. 23. 08. 2020].

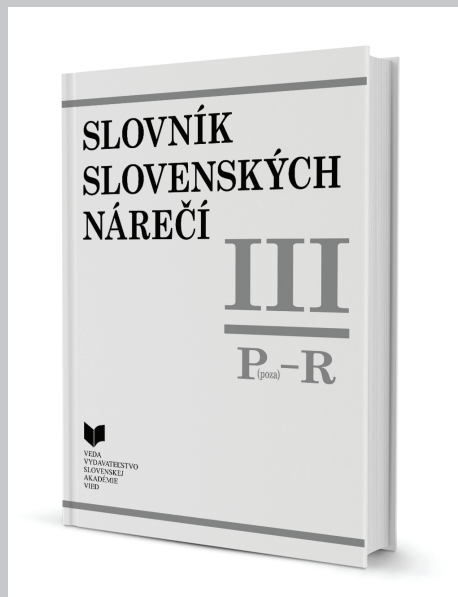
WHO: World Health Organisation History of ICD. Geneva: WHO 2020b. Dostupné na: <https://www.who.int/classifications/icd/en/> [Cit. 23. 08. 2020].

WIKMAN, Anders – MARKLUND, Staffan – ALEXANDERSON, Kristina: Illness, Disease, and Sickness Absence: An Empirical Test of Differences between Concepts of Ill Health. In: Journal of Epidemiology & Community Health, 2005, roč. 59, č. 6, s. 450–454.

ZUBATÝ, Josef. Zdraviti, pozdraviti. In: Naše řeč, 1923, roč. 7, č. 2, s. 33–42.

SLOVNÍK SLOVENSKÝCH NÁREČÍ. 3. ZVÄZOK (P_{POZA} – R)

Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2021. 816 s. ISBN 978-80-224-1905-5



Vedecká redaktorka:

Adriana FERENČÍKOVÁ

Autori a autorky:

Katarína BALLEKOVÁ
Eubica DVORNICKÁ
Adriana FERENČÍKOVÁ
Martin CHOCHOL
Gabriela MÚCSKOVÁ
Patricia RÁCZOVÁ
Miloslav SMATANA
Dagmar ŠIMUNOVÁ

Spolupracovníci:

Daniela BAČÍKOVÁ
Iveta FELIXOVÁ
Štefan LIPTÁK
Anna RAMŠÁKOVÁ
Ivor RIPKA

Recenzenti:

Nikolaj P. ANTROPOV
Marie KRČMOVÁ
Pavol ŽIGO

Tretí zväzok *Slovníka slovenských nárečí* obsahuje heslá písmen P(poza) – R. Na 816 stranách prináša spolu s odkazovými jednotkami 10 678 hesiel z bohatej slovnej zásoby slovenských nárečí vrátane nárečových frazém a ustálených spojení. Predstavená nárečová lexika rozširuje poznatky o vývinových fázach slovenského jazyka a o premenlivosti slovenčiny zachytenej jedinečným celoplošným výskumom v 20. storočí. Zároveň je odrazom života a kultúry našich predkov, ktoré sa nenávratne premieňajú a vytrácajú.

Nový zväzok vznikol s podporou lexikografických počítačových nástrojov a s výraznou podporou elektronických databáz a korpusov, ktoré dopĺňajú prameňový materiál základnej nárečovej kartotéky Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV. Ďalším novým prameňom bol súbor starších i novších dialektologických prác a tzv. laických slovníkových diel z rôznych regiónov Slovenska, ktoré sa ako nový fenomén objavujú v posledných rokoch v hojnom počte. Súčasťou slovníka je preto aj predhovor obsahujúci zmeny v spracovaní niektorých lexikálnych a gramatických javov, rozšírený pomocný aparát a kompletný zoznam využitých prameňov.

WHAT DO MODERN LANGUAGES WITH *SCRIPTIO CONTINUA* HAVE IN COMMON?¹

MARIKA BUTSKHRIKIDZE

Faculty of English Language, AAB College, Prishtinë, Kosovo

BUTSKHRIKIDZE, Marika: What do modern languages with *Scriptio Continua* have in common? *Jazykovedný časopis (Journal of Linguistics)*, 2021, Vol. 72, No 3, pp. 821 – 838.

Abstract: Theoretically, it is possible for any language to practice *scriptio continua* (a style of writing without spaces or any markers between the words/sentences) due to the very nature of language: a system of arbitrary and discrete elements. Two universal functions of sound: distinctive and delimitative, ensure that any language has boundary markers for meaning-bearing units that facilitate both language production and comprehension. We argue that some languages are more adaptive to this writing style than others. The languages that have predominantly isolating/analytic or agglutinative constructions with tones and limited combinatory rules (restricted phonotactic constraints) are more suitable to have *scriptio continua* than inflectional languages with complex phonotactic rules and free stress. This correlation is examined in three modern languages that to this day practice *scriptio continua*: Burmese, Thai, and Lhasa Tibetan.

Key words: *Scriptio continua*, word boundary markers, morphological typology, Burmese, Thai, Lhasa Tibetan

1. INTRODUCTION

Theoretically, it is possible for any language to practice *scriptio continua* due to the very nature of language: a system of arbitrary and discrete elements (for more on form-meaning correlation in a language and its implication on phonotactics see Butskhrikidze, 2002, pp 5–14).² Two universal functions of sound: distinctive and delimitative ensure that any language has boundary markers for meaning-bearing units to facilitate both language production and comprehension.

The aim of this paper is to demonstrate that some languages are more suitable to practice *scriptio continua* than others. We suggest that it is determined by the combination of the morphological type of a language with phonological boundary markers (both segmental and suprasegmental) of a language. The languages that have predominantly isolating or agglutinative constructions with tones and limited combinatory rules (restricted phonotactic constraints) are argued to be more adaptive to *scriptio continua*

¹ I am indebted to an anonymous reviewer for careful reading of the paper and many useful suggestions. The usual disclaimers apply.

² See also Jakobson's (1971) discussion on the nature of a linguistic sign and its twofold character: one sensible and the other intelligible (p. 103).

than inflectional languages³ with quite complex phonotactic rules and free stress. The rationale behind this correlation is explained in detail in the following section.

The correlation is tested in three modern languages that to this day practice *scriptio continua*: Burmese, Thai, and Lhasa Tibetan.⁴ These three languages are either predominantly isolating or agglutinative with very limited combinatory rules and tones that serve as word boundary markers that ensure unambiguous/unhindered comprehension.

The next section serves as the theoretical background for the predictions made in this paper. The interdependence between the morphological typology and the word boundary markers characteristic for each morphological type is illustrated in genetically and geographically diverse languages. In Section three we outline methodology and expectations, while Sections four, five and six focus on the specific linguistic characteristics of individual languages: Burmese, Thai, and Lhasa Tibetan.⁵ Section seven offers a discussion of the findings in these three languages and interpretations of those with respect to the predictions made. Tentative conclusions are drawn.

2. MORPHOLOGICAL TYPOLOGY AND WORD BOUNDARY MARKERS

Marika Butskhrikidze (1996a, 1998 and 2002) claim that the way morphemes combine in a word directly bears on the problem of their formal independence. The formal independence of a word is related to the phonotactic (segmental and suprasegmental) organization of a word, while the word boundary markers are an integral part of this organization. M. Butskhrikidze (2002, p. 55) offered the following simplification to illustrate the difference between three types of languages: agglutinative, inflectional and isolating (see Table 1).

Table 1. The classification of languages with respect to the formal independence of meaning-bearing units.

a) Isolating	#lexical morpheme#	=	#word#
	#grammatical morpheme#	=	#word#

³ We acknowledge the fact that inflectional languages such as Classical Greek and Classical Latin both used *scriptio continua* to some extent. Paul Saenger (1997) argues that up until the Middle Ages writing without spaces or any markers between the words was practiced in England, Low Countries, Germany and France (all are the countries where inflectional languages were spoken) and its decline he attributes to the development of silent reading.

⁴ Only a few modern languages still use *scriptio continua* to various extents. The list includes Thai, Lao, Khmer, Burmese, Javanese, Balinese, Tibetan, Chinese and Japanese.

⁵ It is important to note that we have randomly chosen these three languages without prior knowledge of their morphological and phonological characteristics. We are aware of the limitations of this study. These three languages might not be representative enough, but we consider that this first attempt to correlate a language’s properties (morphological and phonological) with writing styles is worthwhile to pursue.

- b) Agglutinative #lexical morpheme# = #word#
 #grammatical morpheme# ≠ #word#
- c) Inflectional #lexical morpheme# ≠ #word#
 #grammatical morpheme# ≠ #word#

The formal independence of lexical and grammatical morphemes in these three types of languages is summarised and illustrated by languages/language families in Table 2.

Table 2. The classification with language illustrations

Type of a morpheme Type of a language	Lexical morphemes	Grammatical morphemes	Languages/language families
Isolating	Independent	Independent	Chinese, Burmese, Vietnamese
Agglutinative	Independent	Dependent	Altaic languages, Bantu languages, North Caucasian languages
Inflectional	Dependent	Dependent	Most Indo-European languages, South Caucasian languages

Nikolai Trubetzkoy (1971), in his seminal work, offers the classification of boundary markers by considering two aspects: a) phonemic and non-phonemic and 2) individual vs. group ones. In this article, I focus only on some of the word boundary markers mentioned in that work: final obstruent devoicing, fixed stress, consonant clusters and vowel harmony. Additionally, I also consider lexical tone⁶ as a word boundary marker (stemming from the premise that they are distinctive/meaning differentiating in a language). Consider five contrastive tones in Thai: the mid tone ม้า /māj/ ‘mule’, the rising tone ไหม /māj/ ‘silk’, the low tone ใหม่ /māj/ ‘new’, the falling toneไหม /māj/ ‘burn’ and the high tone ม้า /māj/ [particle] (Sleyden, 2009, pp. 5–6). The tones function just like phonemes of word stress. They are both distinctive as well as delimitative. Tones are not discussed in the classification of N. Trubetzkoy (1971). There is a large amount of literature on the role of lexical tone in spoken and written word recognition. Though I am not aware of the claim that a lexical tone is a word boundary marker, due to its versatile syntagmatic and paradigmatic functions, I would like to make such a claim and include lexical tone among all the other word boundary markers, such as word-final devoicing, fixed stress, consonant clusters, etc. In M. Butskhrikidze (1994, 1996a, 1996b and 1998), the correlations between word boundary markers in fifty-five fixed stress languages

⁶ We adopt the definition of tone suggested by Larry Hyman (2018): “A language with tone is one in which pitch is a contrastive feature of at least some morphemes” (p. 698).

are explored. From these studies, it was clear that certain boundary markers are in complementary distribution, while others co-occur. I will spell out a few correlations that were proposed (Butskhrikidze, 1998) just to illustrate which ones co-occur and the complementary ones: 1) the correlation between final obstruent devoicing and fixed stress placement: languages with word-final fixed stress do not have final devoicing (e.g., French, Persian, Grabar, Udmurt, Lezgi, Beluchi, Tat)⁷, while languages with word-initial and penultimate/antepenultimate stress may have final devoicing (e.g. Polish, German, Czech, Georgian). Thus, fixed stress and final devoicing do not occur at the same place, thus are complementary; 2) The correlation between the distribution of consonant (obstruent) clusters and fixed stress placement: languages with word-initial fixed stress are also characterized by word-initial obstruent clusters (e.g. Polish, Czech, Georgian, Old Persian), while languages with word-final fixed stress – with word-final obstruent clusters (e.g. French, Grabar, Persian). Thus, the placement of fixed stress matches with the occurrence of obstruent clusters⁸ in a word; 3) The relationship between the basic word-form/citation form and fixed stress placement: languages with the basic word form = stem + suffix, have never fixed stress on the final syllable (e.g. Polish, Czech, Georgian, Old Persian), while Languages with the basic word form = stem, might have final fixed stress (e.g. French, Grabar, Persian). Henceforth, there is a correlation/match between the placement of the fixed stress and stem.

These studies demonstrate that a language utilizes only a certain number and type of word boundary markers, and the next obvious question is to find out what is it that constrains what a language chooses. An attempt to try to answer this question is in Butskhrikidze (2019): in any language word boundary markers guarantee the autonomous nature and internal coherence of words. The aim is one, but the strategies of how it is achieved vary from language to language depending on its morphological makeup. The formal dependence of both lexical and grammatical morphemes entails the existence of the biggest (the most varied) number of word boundary markers in inflectional languages. The great uniformity of word types in isolated languages entails a limited number of word boundary markers in these languages. Agglutinative languages characterized by vowel harmony stand in-between those two types.

Hence the following typology, given in Table 3, is proposed in M. Butskhrikidze, 2019:

⁷ From first sight, because of the established literature on Turkish final devoicing, Turkish seems an exception to this generalization, but it is not. The issue is explored in an article by Butskhrikidze (1994b), and after considering diachronic (starting from the Proto-Turkic language) and synchronic data (modern Turkic languages), it is demonstrated that the word-final voiceless consonants in Modern Turkish (and also other Turkic languages) are not devoiced, but primary. Intervocalic voicing is secondary in all of these languages. It is positionally conditioned, since morphophonological voicing in cases like at: ad-ım ‘name’ vs. at: at-ım ‘horse’ reflects an original difference in the length of the preceding vowel.

⁸ Note the co-occurrence between the stress placement and phonemic/non-phonemic secondary articulations in languages, e.g., aspiration, glottalization, nasalization, pharyngealization, etc.

Table 3. The morphological typology and word boundary markers⁹

Type of a morpheme Type of a language	Lexical morphemes	Grammatical morphemes	Word boundary markers
Isolating	Independent	Independent	Lexical tones ⁹ , 'initials' and 'finals' (sometimes mutually exclusive sounds attested word-initially and word-finally)
Agglutinative	Independent	Dependent	Vowel harmony
Inflectional	Dependent	Dependent	Consonant clusters, final obstruent devoicing, fixed stress

3. METHODOLOGY AND EXPECTATIONS

Our interest in word boundary markers has naturally led us to the languages that use *scriptio continua*. The primary question that occupied our attention was: how do modern languages with *scriptio continua* practice such a script without compromising clarity/unambiguity and fluency in language processing/comprehension? Do these languages have some characteristics in common? Our expectations, based on the previous studies on word boundary markers, were two-fold: a) to find if these languages have predominantly isolating/analytic or agglutinative type of morphology. The rationale being that the former guarantees formal independence of both lexical as well as grammatical morphemes/words, while the latter guarantees formal independence of lexical morphemes/words and dependence of grammatical morphemes. Thus, we did not expect these languages to have inflectional morphology (no one-to-one mapping between the form and meaning in both lexical and grammatical morphemes, leading to the difficulties in delimitation/chunking of words); and b) to find if these languages have very straightforward word boundary markers, guaranteeing a proper language comprehension, e.g. from the suprasegmental/prosodic word boundaries we expected these languages to have lexical tones or fixed word stress; while from segmental word boundary markers, we expected to find the occurrence of certain sounds/sound groups exclusively only at word edges ('initials' and 'finals') and very limited/simple combinatory (phonotactic) rules.

A desk study was used to investigate common characteristics of modern languages that practice *scriptio continua*. We consulted with grammar books and articles on a particular language. The focus was on the specificities of the writing systems of each

⁹ The reason why in isolating languages lexical tones function as word boundary markers is that in this type of language, syllable boundaries usually coincide with morpheme and word boundaries.

language, morphological type and word boundary markers that exist on the phonological level: phonotactic characteristics with a special focus on the distribution of consonants and vowels at the word edges and prosodic characteristics of words, both accentual and tonal.

In order to find out whether our expectations were met, we have randomly chosen to investigate three modern languages using *scriptio continua*: Burmese, Thai, and Lhasa Tibetan. Below we provide detailed information on each of them in that given order.

4. BURMESE

4.1 General info

Burmese (Myanmar) is the national language of Burma/Myanmar and is the mother tongue of the Burman (Bamar) ethnic majority (Bradley, 1996; Watkins, 2009). It has the largest number of speakers among the Tibeto-Burman languages and, along with Tibetan, has the longest written record (Gutman – Avanzati, 2013). About 32 million people in Myanmar speak Burmese as a first language (Eberhard – Simons – Fennig (eds.), 2019). Burmese belongs to the Tibeto-Burman language family.

4.2 Script and orthography

Burmese script is the *abugida* and is a descendant of the Brāhmī script (the ancestor of many Indic scripts found in South and Southeast Asia). Burmese is written from left to right without using spaces between words. In modern writing, spaces are generally used after a clause to enhance comprehension/processing.

Burmese has a long, written tradition (dating back to 1112 AD) and sound changes that took place during the development of the language are not reflected in the modern orthography. For instance, certain initial consonants underwent some changes and final consonants have disappeared (the only exception being a glottal stop, the status of which is debated in the relevant literature: some suggest treating it as a proper consonant, while others attributing it to a tonal feature of the language). Final nasal consonants have been replaced by a parallel series of nasalized vowels. In general, many combinations of symbols are pronounced differently from the sounds represented by the symbols individually (Watkins, 2009, p. 171).

Concerning the tones in the orthography, “Low tone is unmarked. A high tone is marked with a visarga (like a colon) in the script and with a grave accent in transliteration. The creaky tone is marked with a subscript dot in the script and by an acute accent in transliteration. The checked tone is indicated by a hook and is transliterated with an apostrophe” (Gutman – Avanzati, 2013).

4.3 Morphological type

Vadim Kasevich (1990, p. 75) characterizes Burmese as an isolating type of language with some significant characteristics of agglutination. From affixation, suffixation is more common than prefixation.

“Words are not inflected for person, number, gender, case, tense, aspect, or mood. Grammatical functions are carried out mainly by particles and word order. Prefixation, reduplication and compounding serve to derive new words from pre-existing ones (derivational morphology)” (Gutman – Avanzati, 2013).

Morphemes in Burmese are predominantly monosyllabic. Except for Indo-European loans, typically from Pali or English, compounding is the major source for polymorphemic words (Watkins, 2009, p. 173).

4.4 Phonology/phonotactics

There is no agreement concerning the exact number of consonants and vowels in Burmese. William Cornyn (1944) claims that it has 29 consonants, 9 vowels, and 4 tones. According to N. Trubetzkoy, “...the phonemic inventory of Burmese is extremely rich: it contains sixty-one consonants and fifty-one vowels (if prosodic differences are included)” (1971, p. 256). Many scholars suggest that Burmese has 33 consonants and 12 vowels.

The vowel and consonant inventories of Burmese are given in Table 4 and Table 5 (the data comes from Green, 1995, pp. 68–70).

Table 4. Vowel inventory of Burmese.

Monophthongs	Diphthongs
i(:) u(:)	ei ou
e: o:	ai au
ə ɔ:	
ɛ(:) a(:)	

Table 5. The consonant inventory of Burmese.

Stops (the palatals and affricates)

p t c k ʔ
 p^h t^h c^h k^h
 b d j g

Fricatives

θ s ʃ h
 s^h
 ð z

Nasals (N is placeless)

m n ɲ ŋ N
^hm ^hn ^hɲ ^hŋ

Liquids and glides

l y w (r)

l^h (w^h)

r and w^h are rare. (Green, 1995, p. 70)

Regarding the phonotactic restrictions in Burmese, they are quite limited: Within a morpheme, neither combinations of two consonants nor combinations of two vowels are permitted. (The phonemes transcribed by “consonant + y and consonant + w” are in reality palatalized or rounded consonants. hl, hm, etc., represent voiceless l’ and m’, and the diphthongs are to be considered monophonemic.) The only admissible monomorphemic combination is the combination “consonantal phoneme + vowel phoneme” (Trubetzkoy, 1971, pp. 246–247).

This great uniformity of Burmese word types is related to the limited scope of combinatory possibilities in this language.

N. Trubetzkoy (1971, p. 248) makes an interesting comparison between Burmese and English. Burmese has 8 combinatory rules/constraints on sounds; while English – as many as requiring 22 pages to describe them fully (Trubetzkoy [1971], refers to Trnka’s [1935] analysis of English phonotactics).

4.5 Word Prosody

Burmese is a tone language. The same as with the sounds of Burmese, there are different opinions expressed concerning the number of tones in this language: three, four or five (some of the scholars consider the neutral vowel [ə] as a separate tone. Most experts suggest 4 tones instead of three by analysing the final glottal stop as tonal rather than a segmental feature, thus considering the existence of only two-syllable patterns in Burmese: V and CV (Thein Tun, 1982, p.77). According to Justin Watkins (2003), the four tones can be described as low, high, creaky, and killed (in some other studies called checked).

J. Watkins (2003) investigates to what extent tonal identity can be recovered from the pitch characteristics of a string of tones in Burmese speech when intonation is overlaid on them. He suggests: “At the intonational sentence level, we find a low + rise tune characteristic of the final intonational phrase in the sentence. Another tier of the hierarchy which emerges in this study is at the intonational phrase level, where the following example suggests that the pitch of phrase final syllables seem to be determined by phrase-level syntax”. (p. 1291)

From the discussed information on Burmese, we can conclude that this isolating language with some features of agglutination has lexical tones that are marked orthographically and can serve as word boundary markers. Additionally, monosyllabic word structure and very limited phonotactic constraints (for instance, the ban on monomorphemic bi-consonantal and bi-vocalic sequences), facilitate unambiguous chunking of continuous strings.

5. THAI

5.1 General info

Thai (also known as Siamese) is the official and national language of Thailand, natively spoken with more than 20 million speakers in Thailand (Eberhard – Simons – Fennig (eds.), 2019).

Thai is a member of the Tai group of the Kra-Dai language family. There is a high degree of mutual intelligibility with other Tai languages like Lao and Isan.

5.2 Script and orthography

The Thai script is the *abugida* (a type of writing where consonantal symbols have inherent/default vowels, while other vowels are marked by diacritics), derived from the Old Khmer¹⁰ script. The language has a long written tradition dating back to 1292 AD.

According to Diller (1996), the Thai script is the first to introduce diacritic markers to denote distinctive tones. Such markers are absent in the Mon-Khmer, from which the Thai script originated. The new trend of tone marking has influenced Tibeto-Burman languages (see above on Burmese). It is written from left to right without using spaces between words. Thai writing may use a comma in a sentence for a phrase boundary and a blank space or a period at the end of a sentence.

Two factors could be identified that make grapheme-sound correlation not very straightforward in Thai: a) historical tone split associated with the disappearance of voicing distinction in consonants. This resulted in the existence of two different letters representing the same sound, but associated with different tones, and; b) a large number of borrowings from Sanskrit and Pali leading to the introduction of “duplicate” letters and silent letters.

5.3 Morphological type

According to Plam (1990, p. 503), Thai belongs to the isolating type of language. It is described as the noun head initial language with SVO order and prepositions. Meaning bearing units are syllable-sized.

5.4 Phonology/phonotactics

Most experts agree that Thai has twenty consonant phonemes (Abramson, 1962; Plam, 1990; Diller, 2008, p. 32). All consonant phonemes contrast in word/syllable/ –initial position (see Table 6). Only ten out of 20 can appear word/syllable-finally: unvoiced oral stops /p t k/, nasals /m n ŋ/ approximants /w j/ and fricatives /s f/ (attested only in loanwords) (Iwasaki – Ingkaphirom, 2005, p. 4). Neither voicing nor aspiration contrast is attested in the syllable-final position.

¹⁰ The Khmer language also uses *scriptio continua*. Its morphological structure is isolating/analytical with fixed stress on the word-final syllable.

Table 6. Syllable-initial consonant phonemes in Thai.

	Bilabial	Labiodental	Alveolar	Post-Alveolar	Palatal	Velar	Glottal
Plosive	p p ^h b		t t ^h d			k k ^h	
Nasal	m		n			ŋ	
Trill			r				
Fricative		f	s				h
Affricate				tc tɕ ^h			
Approximant							
Lateral					j		
Approximant			l				

w - Voiced labial-velar approximant (Sleyden, 2009, p. 2).

Concerning the vowel phonemes, eighteen monophthongs (including nine short and nine long) are attested. Compound vowel phonemes (the combination of long monophthongs with /a/) in closed and open syllables are also attested. Interestingly short monophthongs do not allow such a combination (Diller, 2008, p. 33).

According to Shoichi Iwasaki and Preeya Ingkaphirom (2005), the structure of a maximal syllable is given in Table 7.

Table 7. The structure of a maximal syllable in Thai.

(C₁) (C₂) V^T (/a/) (C₃)

C₁ = any consonant

C₂ = /w/, /l/, /r/

V = any monophthong

T = Tone

C₃ = /p/, /t/, /k/, /m/, /n/, /ŋ/, /j/, /w/

As seen from the scheme, initial consonants are optional, but in case both are present, their co-occurrence is constrained. Arthur Abramson (1962, p. 11–12) suggests the following constraint on the initial consonant clusters: C₁ {p p^h t t^h k k^h} and C₂ {l r w} (t^hr being rare). The approximant /w/ has limited combinatory power, it combines only with velar k and k^h. On the cluster simplifications in some of the Thai sub-dialects see Sleyden (2009).

5.5 Word Prosody

Most of the scholars agree on the existence of five contrastive tones (3 level and 2 contour) in Thai (for other opinions see McFarland (1944, p. X) and Noss (1964, p. 17).

The classification of tones is given in Table 8.

Table 8. Tones in Thai.

Dynamic	Static
Falling \wedge	High /
	Mid \circ
Rising \vee	Low \backslash
(Abramson, 1962, p. 18)	

Every syllable uses only one toneme. A. Abramson finds an interesting generalization concerning the correlation between the vowel length and tones: "...it can at least be said that the mid and low tones tend to be longer, high and falling tones shorter, and than the rising tone. With these findings as a point of departure, such correlations should be investigated in running discourse" (1962, p. 117).

Some of the interactions between the sentence intonation and lexical tones are illustrated by the examples given in Table 9. (the data comes from Slayden, 2009, pp. 10–11).

Table 9. The interactions between the sentence intonation and lexical tones in Thai.

/tone-33/_{syllable} → [tone-32]/_{phrase}
At the end of a phrase, the mid tone is dropped very slightly.

/tone-45/_{syllable} → [tone-454]/_{phrase}
 +low
At the end of a phrase, the high tone has a glottal stricture and drops quickly.

There is an interesting experimental study by Heather Winskel (2011) that makes the following claim: "These results indicate that tone is playing an important role in early word recognition in Thai. The tone markers could also be functioning as salient word or syllable segmentation cues (e.g., หน้าต่าง / na:2ta:N/ 'window'), as Thai does not have interword spaces to serve this function (Winskel – Radach – Luksaneeyanawin, 2009). These findings concur with results from Chinese that tonal information is an essential component for word processing (Xu et al., 1999). When consonant and vowel information is activated in conjunction with tonal information, then this dramatically narrows the number of items potentially activated in tonal languages. Lexical tone in Thai is important as it can change the meaning of the word, as typically there are many syllables that are phonologically the same apart from the assigned tone." (p. 754).

From the given information on Thai, we can conclude that Thai is isolating language using lexical tones and 'initials' and 'finals' as word boundary markers.

6. TIBETAN/LHASA

6.1 General info

Tibetan is spoken in the Tibetan Autonomous Region of China, and in neighbouring high-altitude parts of Bhutan, India (Ladakh in Kashmir and parts of Himachal Pradesh), Pakistan (Baltistan), Nepal (Mugu, Dolpo, Mustang, Solu Khumbu), Burma, and the Chinese provinces of Yunnan, Sichuan, Gansu, and Qinghai. The number of speakers is between three to seven million (Denwood, 2006). Tibetan belongs to the Bodic branch of the Sino-Tibetan language family. In this article, we focus on the best-known contemporary Tibetan dialect, Lhasa Tibetan (LT) (a variety spoken in Central Tibet, also referred to as Standard Tibetan). It serves as the *lingua franca*, “common language”, in both the Tibetan Autonomous Region and the diaspora communities (Delancey, 2003, for other opinions, see also Tournadre, 2013).

6.2 Script and orthography

The written language is based on Classical Tibetan and is highly conservative. It has been used as the written language of the Tibetic area for more than a thousand years. It is an *abugida* that originated from Brahmic scripts. There is a big mismatch between the current spelling and pronunciation. Tones are not marked in the orthography due to the fact that the language did not have tones when the script was invented. Spaces are not used to mark word boundaries.

6.3 Morphological type

The language can generally be described as an agglutinative, SOV language (Lim, 2018) characterized by noun head initial constructions, definite and indefinite articles and ergativity. ‘Morphology is key to interpreting the pitch patterns of morphologically complex words and phrases in LT’ (Lim, 2018, p. 25).

Lhasa Tibetan has largely monosyllabic roots (just like other Sino-Tibetan languages). Morphologically complex words are derived by affixation (both prefixation and suffixation (predominantly)) and compounding (for the detailed account of noun and verb morphology see Lim, 2018).

6.4 Phonology/phonotactics

We follow Lim’s (2018) description of consonant (see Table 10) and vowel (see Table 11) inventories on LT.

Table 10. Vowel inventory of LT.

Vowels	Front		Back
	Unrounded	Rounded	Rounded
Close	i	y	u
Mid	e	ø	o
Open	ɛ		ɑ

Table 11. The consonant inventory of LT.

Consonants	Labial	Alveolar	Retroflex	Palatal	Palatalized velar	Velar	Glottal
Plosive	p p ^h (b)	t t ^h (d)	ʈ ʈ ^h (ɖ)		k ^j k ^h (g ^j)	k k ^h (g)	
Affricate		ts ts ^h		tɕ tɕ ^h			
Nasals	m	n		ɲ		ŋ	
Trill		r					
Fricative		s (z)		ɕ/ʃ (z)			h
Approximate	w			j			
Lateral		l ɭ					

Keh Sheng Lim (2018) notes that: “...onset obstruents have lost voicing contrast in colloquial speech. However, voiceless plosives (p, t, k) are often voiced when a syllable bears low tone in citation form and intervocally” (p. 10).

Concerning the phonotactic restrictions, all consonants can appear syllable-initially, but consonant occurrence in the syllable-final position is quite constrained.

According to Lim (2018), this is a simple syllable structure in Lhasa Tibetan: (C_i)V(:)(C_f). The details are given in Table 12.

Table 12. A simple syllable structure in Lhasa Tibetan.

Position	Possible Segment
C _i	All consonants
V	All vowels
C _f	p, k, ʔ, m, ŋ, n, r

(Lim, 2018, p. 13)

6.5 Word Prosody

“There is a typological tendency for the languages of central Tibet to have phonemic tone as well as relatively simplified syllable structure, whereas the dialects of the periphery lack tone and have complex syllable structure” (Hill, 2010, p. 111). That said, the issue of the tonal inventory in Lhasa Tibetan is quite controversial. I follow the analysis of tone and intonation in Lhasa Tibetan proposed by Lim (2018). He claims that “...there are three basic lexical tones: L, LH, and H. H can be found in both stems and affixes, LH can only be found in stems, and L can only be found in affixes” (p. 18).

He illustrates them by the following examples in Table 13.

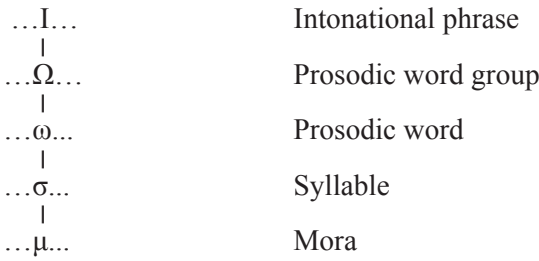
Table 13. The tonal inventory in Lhasa Tibetan.

Transcription	Segments	Underlying form	Gloss
<i>spa</i>	pá	/H/	‘warrior’
<i>sba</i>	p/bǎ	/LH/	‘cane’
<i>pa</i>	-pá	/H/	‘nominalizer’
<i>pa/ba</i>	-p/bǎ-	/L/	‘past tense verb linking particle’

(Lim, 2018)

Lim (2018) proposes the following prosodic hierarchy for Lhasa Tibetan:

Table 14. The prosodic hierarchy in Lhasa Tibetan.



K. S. Lim (2018) gives the following description to the notations in Table 14: “...a) the mora encodes vowel length contrasts, b) the syllable is the tone-bearing unit (TBU), c) the prosodic word, which is non-recursive and maximally binary, delimits the application of most tonal processes, and d) the prosodic word group, which matches grammatical words, is the domain of downstep” (pp. 155 – 156).

Concerning the intonational phonology in Lhasa Tibetan, K. S. Lim (2018) claims that: “The surface realizations of phrase-final boundary tones mostly agree with the Frequency Code, where L% communicates finality (e.g., declarative sentences) and H% communicates non-finality (e.g., continuatives and interrogative sentences without final particles) (Ohala, 1984). Boundary tones are associated with the last syllable (i.e., TBU) of the intonational phrase. As L% and H% are respectively lower and higher than corresponding lexical tones, the phrase-final L% and the tone (H or L) of the last syllable form a falling contour (i.e., H+L% or L+L%), while the phrase-final H% and the tone of the last syllable form a rising contour (i.e., H+H% or L+H%)” (pp. 157–158).

6.6 Vowel harmony

Lhasa Tibetan has both progressive and regressive height harmony affecting vowels in stems as well as in affixes (for details see Sprigg, 1961; Chang – Chang, 1968; Dawson, 1980).

From the given information on Lhasa Tibetan, we can conclude that it is an agglutinative language with lexical tones, vowel harmony and “initials” and “finals” serving as word boundary markers.

7. DISCUSSION

One simple answer to the question raised in this article is that modern languages with *scriptio continua* traditionally used ancient scripts that are more “organic” and several of them simply maintain that tradition. Thus, keeping *scriptio continua* is just historical inertia.

An alternative answer to the question is that the languages that practice *scriptio continua* are being in the sphere of Chinese cultural influence.

One could also say that the script traditions of Burmese, Thai, and Tibetan are all based on the Indian abugida tradition. It is not the language type, but the historical and cultural context of the scripts that have conditioned the way these scripts function. I would oppose this argument by saying that Sanskrit uses Devanagari, a descendant from the Brahmi script (just like Burmese, Thai and Tibetan), however, it is not written in *scriptio continua*. The reason for this is that Sanskrit is an inflectional language with much more complex phonotactic restrictions than the languages discussed in this article.

Clearly, we have chosen to explore the issue from another angle, namely, if there are linguistic features that favour or do not *scriptio continua*.

Three modern languages: Burmese, Thai and Lhasa Tibetan, which to this day practice *scriptio continua*, have been examined. We found out that all these three languages are predominantly monosyllabic, have lexical tones and very limited constraints on the distribution of sounds within meaning-bearing units. Concerning the morphological type, Burmese and Thai are isolating languages, while Lhasa Tibetan – agglutinative. The agglutinative morphology of Lhasa Tibetan correlates with a vowel harmony¹¹ as an extra word boundary marker in this language. The findings are summarized in Table 15.

Table 15. The summary of the findings.

Language	Morphological Type	Word boundary markers
Burmese	Isolating with some characteristics of agglutination	Lexical tones, constraint on monomorphemic two consonants and two vowels
Thai	Isolating	Lexical tones, ‘initials’ and ‘finals’
Lhasa Tibetan	Agglutinative	Lexical tones, vowel harmony, ‘initials’ and ‘finals’

¹¹ We are aware that not all Agglutinative languages have vowel harmony, for instance, Dravidian languages (with the exception of Telugu and some others). Interestingly vowel harmony still predominates in agglutinative languages, while in inflectional – umlaut/ablaut.

We see that in all these languages the absence of spaces between the words is compensated by the presence of word boundary markers (tones, sounds found only at certain word edges (“initials” and “finals”) and vowel harmony). We think that all of these means serve for speedy and accurate comprehension in these languages. Nevertheless, more in-depth studies are needed to investigate the relationship between lexical tones and intonation.

Throughout history, a great many languages have been written with *scriptio continua* (including Latin and Greek¹² at various stages). Over time, along with the sharp decline in the number of languages using *scriptio continua* (e.g., Vietnamese and Javanese no longer practice such a writing style after adopting the Latin alphabet), we also see some form of *scriptio continua* emerging on the Internet. It is interesting to explore in which domains, in which form and to what extent we find the usage of such form of writings on the Internet.

We argued that some languages are more adaptive to *scriptio continua* writing style than others. The languages that have predominantly isolating or agglutinative constructions with tones and limited combinatory rules (simple phonotactic constraints) are more suitable to have *scriptio continua* than inflectional languages with complex phonotactic rules and free stress. This correlation is tested, and the predictions were validated in three modern languages that to this day practice *scriptio continua*: Burmese, Thai and Lhasa Tibetan.

Other well-known Modern languages that practice *scriptio continua* are Chinese, Japanese and Lao. Just like Burmese, Thai and Lhasa Tibetan, these languages also meet the predictions made in this article. For the sake of brevity, we had to omit them from the discussion. In the future, it would be interesting to encompass all the languages with *scriptio continua* in one comprehensive study.

References

ABRAMSON, Arthur: The Vowels and Tones of Standard Thai. Acoustical Measurements and Experiments. In: International Journal of American Linguistics. Part III, Vol. 28, No 2. Bloomington: Indiana University 1962. 146 p.

BRADLEY, David: Burmese as a lingua franca. In: Atlas of Languages of Intercultural Communication in the Pacific, Asia, and the Americas, Vol. 1. Berlin: Mouton de Gruyter 1996, pp. 745–747.

BUTSKHRIDZE, Marika: Implicational universals on relationship between the word stress and devoicing of final obstruents (in fixed stress languages). In: Bulletin of Georgia Academy of the Sciences, 1994a, Vol. 149, pp. 334–336.

¹² As we noted at the beginning of the article, theoretically it is possible for any language to practice *scriptio continua*, and, indeed, both Latin and Old Greek, being inflectional languages, at early stages were written with no word boundary markers between the words.

BUTSKHRIKIDZE, Marika: Primacy of final voiceless consonants in Turkic languages. In: Bulletin of the Georgia Academy of Sciences, 1994b, Vol. 150, pp. 554–558.

BUTSKHRIKIDZE, Marika: Morphological factors determining fixed accent placement. In: Bulletin of the Georgia Academy of Sciences, 1996a, Vol. 153, pp. 312–315.

BUTSKHRIKIDZE, Marika: Distribution of consonant clusters in relation to fixed accent languages (according to the Kartvelian languages data). In: Proceedings of the Model-96 1996b, July 2-4, Tbilisi.

BUTSKHRIKIDZE, Marika: Piksirebuli makhvilis tipologia [Typology of fixed accent]. Doctoral Dissertation. Tbilisi: Tbilisi State University 1998. 97 p.

BUTSKHRIKIDZE, Marika: The consonant phonotactics of Georgian. LOT 63. Utrecht: Landelijke Onderzoekschool Taalwetenschap 2002. 258 p.

BUTSKHRIKIDZE, Marika: Morphological Typology and Word Boundary Markers (A cross-linguistic perspective). A presentation given at the 4th International Conference on Linguistics, Literature and Didactics. September 7, 2019. AAB College, Prishtinë.

CHANG, Kun – CHANG, Betty: Vowel harmony in spoken Lhasa Tibetan. In: Bulletin of the Institute of History and Philology 1968, Vol. 40, pp. 53–124.

CORNYN, William Stewart: Outline of Burmese Grammar. (Language Dissertation 38). Baltimore: Linguistic Society of America 1944. 34 p.

DAWSON, Willa: Tibetan phonology. Unpublished PhD dissertation. University of Washington 1980. 142 p.

DELANCEY, Scott: Lhasa Tibetan. In: The Sino-Tibetan Languages. Eds. G. Thurgood – R. J. Lapolla. New York: Routledge 2003, pp. 270–288.

DENWOOD, Philip: Tibetan. (London Oriental and African language library 3). Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company 1999. 372 p.

DILLER, Anthony: Thai orthography and the history of marking tone. In: Oriens Extremus, 1996, Vol. 39, No 2, pp. 228–254.

DILLER, Anthony: Resources for Thai Language Research. In: The Tai-Kadai Languages. Eds. A. V. N. Diller – J. A. Edmondson – Y. Luo. New York: Routledge 2008, pp. 31–82.

EBERHARD, David – SIMONS, Gary – FENNIG, Charles (eds.): Ethnologue: Languages of the World. 22nd edition. Dallas, Texas: SIL International 2019. Available on: <http://www.ethnologue.com>.

GUTMAN, Alejandro – AVANZATI, Beatriz: Burmese. 2013. Retrieved on September 15, 2019, <http://mail.languagesgulper.com/eng/Burmese.html>.

HILL, Nathan: An overview of Old Tibetan synchronic phonology. In: Transactions of the Philological Society 2010, Vol. 108, No 2, pp. 110–125.

HYMAN, Larry: What tone teaches us about language. In: Language 2018, Vol. 94, No 3, pp. 698–709. doi:10.1353/lan.2018.0040.

IWASAKI, Shoichi – INGKAPHIROM, Preeya: A Reference Grammar of Thai. Cambridge: Cambridge University Press 2005. 392p.

GREEN, Antony: The Prosodic Structure of Burmese: A constraint-based approach. In: Working Papers of the Cornell Phonetics Laboratory 1995, Vol.10, pp. 67–96.

JAKOBSON, Roman: Word and Language. In: Selected Writings, Vol. 2. The Hague: Mouton 1971. 752 p.

KASEVICH, Vadim: Burmese. In: *Lingvisticheskij Enciklopedicheskij Slovar* (in Russian). Moskva: Sovetskaja Enciklopedija 1990, p. 75.

LIM, Keh Sheng: *The Tonal and Intonational Phonology of Lhasa Tibetan*. Doctoral Dissertation. Ottawa: University of Ottawa 2018. 218 p.

MCFARLAND, George Bradley: *Thai-English Dictionary*. Stanford: Stanford University Press 1944. 1058 p.

NOSS, Richard: *Thai Reference Grammar*. Washington: Foreign Service Institute 1964. 254 p.

OHALA, John: An ethological perspective on common cross-language utilization of f0 of voice. In: *Phonetica* 1984, Vol. 41, pp. 1–16.

PLAM, Jurij. Thai. In: *Lingvisticheskij Enciklopedicheskij Slovar* (in Russian). Moskva: Sovetskaja Enciklopedija 1990, p. 503.

SAENGER, Paul: *Space Between Words: The Origins of Silent Reading.*: Stanford: Stanford University Press 1997. 504 p.

SLEYDEN, Glenn: *Central Thai phonology*. Manuscript 2009. 30 p.

SPRIGG, Richard: Vowel Harmony in Lhasa Tibetan. In: *BSOAS* 1961, Vol. 24, pp. 116–38.

THEIN, Tun: Some Acoustic Properties of Tones in Burmese. In: *Papers in South-East Asian Linguistics: Tonation*. Ed. D. Bradley. Canberra: Australian National University 1982, Vol. 8, pp. 77–116.

TOURNADRE, Nicolas: *Trans-Himalayan Linguistics: Historical and Descriptive Linguistics of the Himalayan Area*. In: *Trends in linguistics. Studies and Monographs*. Mouton: De Gruyter 2013, Vol. 266. 444 p.

TRNKA, Bohumil: *A Phonological Analysis of Present-day Standard English*. In: *Studies in English by Members of the English Seminar of the Charles University 1935*, Vol. V. 155 p.

TRUBETZKOY, Nikolai: *Principle of Phonology*. Berkley: University of California Press 1971. 344 p.

WATKINS, Justin: Tone and Intonation in Burmese. In: *Proceedings of the 15th International Congress of Phonetic Sciences 2003*, pp. 1289–1292.

WATKINS, Justin: Burmese. In: *Concise Encyclopaedia of the Languages of the World*. Eds. K. Brown – S. Ogilvie. Amsterdam: Elsevier 2009, pp. 170–175.

WINSKEL, Heather: Orthographic and Phonological Parafoveal Processing of Consonants, Vowels, and Tones when Reading Thai. In: *Applied Psycholinguistics* 2011, Vol. 32, No 4, pp. 739–759. <https://doi.org/10.1017/S014271641100004X>

WINSKEL, Heather – RADACH, Ralph – LUKSANEYANAWIN, Sudaporn: Eye Movements when Reading Spaced and Unspaced Thai and English: A Comparison of Thai–English Bilinguals and English Monolinguals. In: *Journal of Memory and Language* 2009, Vol. 61, No 3, pp. 339–351. <https://doi.org/10.1016/j.jml.2009.07.002>

XU, Yaoda – POLLATSEK, Alexander – POTTER, Mary: The Activation of Phonology during Silent Chinese Word Reading. In: *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition* 1999, Vol. 25, No 4, pp. 838–857. <https://doi.org/10.1037/0278-7393.25.4.838>

RECENZIE A SPRÁVY

KOERNER, E. F. K.: *LAST PAPERS IN LINGUISTIC HISTORIOGRAPHY*. Studies in the History of the Language Sciences, 128. John Benjamins Publishing Company: Amsterdam – Philadelphia 2020. X + 214 s. ISBN 978–90–272–0736–4

Kdo se zabývá dějinami lingvistiky, nemohl nenarazit na jméno E. F. K. Koerner. Loni Koerner vydal další výbor ze svých textů. Ten je zvláštní tím, že jeho název *Last Papers in Linguistic Historiography* naznačuje – a autorova předmluva to pak potvrzuje – jakési rozloučení autora osmdesátníka s publikem. I když doufáme, že to není rozloučení definitivní a obnovená premiéra ještě přijde, přece jen snad v tomto rozlučkovém rozpoložení bude myslím vhodnější víc se zamyslet nad Koernerovým dílem celým než referovat o obsahu jeho posledního svazku.

Pokud jde o druhý bod, zmiňme se tedy o obsahu jen stručně. Svazek má dvě části, každou o čtyřech kapitolách. První část je věnována obecným otázkám dějin lingvistiky (Part I: Positions and problems in the history of linguistics): její kapitoly pojednávají o autorově pojetí lingvistické historiografie (The historiography of linguistics past, present and future, s. 3–35), o tom, jak stav lingvistické historiografie vylepšit (Pour une historiographie engagée; or where historians of linguistics could still do better, s. 37–48), o lingvistických časopisech v druhé polovině 19. století na příkladu pařížského *Bulletinu* (La place du *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris* parmi les principales revues de linguistique de son temps, s. 49–67) a o otázce vidění předchůdců nastupujícími jazykovědnými školami na příkladu mladogramatiků a Schleichera (On the disappearance of August Schleicher in the writings of the Neogrammarians: The case of the analogy concept in historical linguistics, s. 69–93). Druhá část obsahuje příspěvky k dílu konkrétních jazykovědců (Part II: Studies concerning the work of individual scholars): čteme tu pak o Baudouinovi a Schleicherovi (Baudouin de Courtenay's relationship with Schleicher, s. 97–114), o Paulovi a Saussurovi (Hermann Paul, Saussure, and general linguistic theory, s. 115–161), o Sapirovi (Edward Sapir: Assessments of his life and work, s. 163–192) a o Bachtinově autorství knihy *Marksizm i filosofija jazyka*, které Koerner (právem) zpochybňuje (The Baxtin's myth and its historiography, s. 193–210). Všechny texty byly už otištěny jinde, ale pro přítomný svazek byly revidovány a některé podstatně rozšířeny. Většina textů je jako i ostatní Koernerovy texty: je to v podstatě povinná četba, ovšem nerezultující v nutnost souhlasit se vším.

Chceme-li se nyní, jak jsme ohlásili výše, zamyslet nad Koernerovým dílem a nad inspiracemi, které v něm lze najít, napadne nás nejdříve obecně jeho apel na specializaci nebo profesionalizaci historiografie lingvistiky: požadavek neprovozovat lingvistickou historiografii jako „vedlejší zaměstnání“, ale jako samostatnou disciplínu. Zdá se, že to je stále aktuální výzva, nebo to alespoň ukazuje příklad svazku oxfordských „handbooků“ věnovaný historii lingvistiky (Allan 2013), který se vyznačuje pozoruhodnou „neprofesionalitou“ – absencí pra-

menné kritiky i teoretického rámce; příznačné je, že Koerner se na svazku nepodílel. Jiná věc je ovšem, nakolik je takový požadavek „profesionální“ historiografie lingvistiky prakticky možný, tedy – jaksi otevřeněji řečeno – nakolik se lze uživit jen historiografií lingvistiky.

Otázkou je ovšem také podoba lingvistické historiografie. Koerner tu podobu, kterou preferuje, nazval „broad positivism“ (mohli bychom také říct například „umírněný pozitivismus“): takový přístup, jemuž jde o to popsat, analyzovat a prezentovat historická fakta podle Rankova *wie es eigentlich gewesen ist* (srov. Koerner 1989, s. 103; 2002, s. 155). Pozitivismus má trochu špatnou pověst jako něco přízemního, lpícího na jednotlivostech. Ale jeho nejdůležitější charakteristikou – alespoň v historiografii – je podle mě střízlivost a to, co s Čornejem (2016, s. 15) můžeme nazvat empiricko-kritický přístup: žádné velké spekulace, snaha kriticky vykládat věci z nich samotných, ne z apriorních konstruktů, z něčeho mimo věci, konkrétně v historiografii pak dívat se na určitou dobu jejíma očima, ne svýma. Ona Koernerova „šíroká“ nebo „umírněná“ forma pak nemá vidět jen jednotlivá fakta, ale také jejich souvislosti; je sice skeptická vůči velkým konstrukcím, ale neodmítá abstrakce vůbec.

Vedle otázky formy si Koerner opakovaně kladl také otázku po smyslu historiografie lingvistiky a odpovídal na ni následujícími náměty (srov. naposledy Koerner 2004, s. 5–12): dějiny lingvistiky nás mohou uvést do lingvistiky samé; znalost historie představuje součást vědeckého vzdělání, pokud člověk nemá za cíl pouhé technické osvojení teorie nebo metody, ale chce být také schopen pochopit nepředpokládané výsledky nebo se vyrovnat se změnou teorie; znalost historie může sloužit jako nástroj k posuzování nových hypotéz a zároveň vede k umírněnosti při prezentaci nových teorií, podporujíc také jednotu v rámci komplexního předmětu jazykovědy.

Imponovat nebo inspirovat může rovněž sveřepost, s níž se Koerner vrací k tématům, o kterých už psal, a píše o nich znovu: je to sympatické vědomí otevřenosti všech řešení a zjevně souvisí s oním Koernerovým empiricko-kritickým (pozitivistickým) ukotvením.

Zcela konkrétně pak – zvláště snad v česko-slovenském kontextu – nás může inspirovat Koernerova jistá demystifikace Romana Jakobsona. Myslím, že Koerner (1999, s. 134) vystihl povahu Jakobsonova díla, když vyzdvihl dva jeho obecné rysy: zaprvé „his general tendency of overstating the facts, of exaggeration pure and simple“ a zadruhé – mluví konkrétně o Jakobsonových textech o Saussurovi, ale lze to vztáhnout na Jakobsonovy texty vůbec – „what I would call, with Bourdieu, Jakobson’s ‘diversion strategy’, namely, to point to works of scholars not much read or hardly known as having anticipated ideas we regularly find laid out in the *Cours*“. Nověji poukázal na jistou simplicitu Jakobsonových textů, snad pramenící právě v onom přehánění a diverzi, Hoskovec (2018, s. 359–362). S Koernerem i Hoskovcem vřele souhlasím. Nicméně bych přece jen dodal, že Jakobsonova síla patrně spočívá v nápadech, co řešit, podávaných přepjatě a diverzivně, ne v návrzích, jak řešit. To asi vystihuje i vzpomínka Morrise Halla (1983, s. 72–73): když si Jakobsonovi jednou postěžoval, že jaksi neví, o čem bádát, Jakobson mu hned jmenoval půl tuctu témat a dodal: „I have so many ideas in my head that I shall never live long enough to work properly on even a tiny fraction of them.“

Ovšem všechna chvála na Koernera neznamena, že všechno u něho je pěkné. Ostatně už na samém počátku stojí Percivalova zničující – a jak myslíme ne úplně neoprávněná nebo nadsazená – kritika Koernerovy disertace (srov. Percival 1977 a ze svého úhlu k tomu Koerner 1999, s. 213–214). Zejména autor český nebo slovenský pak například bude trochu silněji

pociťovat jistou jednostrannost Koernerovy tematiky: střední Evropa, najmě pražská škola, je pro něho jakási slepá skvrna, ač to u autora pišícího také o strukturalismu může poněkud překvapit. Také různé Koernerovy konkrétní názory je možné nebo dokonce nutné kritizovat. Například kongruence mezi Hermannem Paulem (resp. mladogramatiky) a Ferdinandem Saussurem (resp. strukturalisty), které Koerner opakovaně a naposledy i v našem svazku (kap. 6) ukazuje, jsou spíš vnější; podstatný je podle mě rozdíl mezi jejich lingvistikou, první pasivní, stojící na pozici adresáta a pozorovatele, druhou aktivní, stojící na pozici mluvčího a uživatele (srov. Vykypěl 2013, s. 39–40).

Ale skutečně inspirativní dílo je takové, které nabízí obecné nástroje ke konkrétnímu nesouhlasu. Takové je, jak jsem přesvědčen, i Koernerovo dílo.

Bibliografie

ALLAN, Keith (ed.): *The Oxford Handbook of the History of Linguistics*. Oxford: Oxford University Press 2013.

ČORNEJ, Petr: *Historici, historiografie a dějepis*. Praha: Karolinum 2016.

HALLE, Morris: Introduction. In: *A Tribute to Roman Jakobson 1896–1982*. Berlin – New York – Amsterdam: Mouton 1983, s. 72–75.

HOSKOVEC, Tomáš: Karl Bühler et le programme sémiologique du Cercle linguistique de Prague. *Travaux du Cercle linguistique de Prague, nouvelle série 7*. Praha: 2018, s. 335–384.

KOERNER, Konrad: *Practicing Linguistic Historiography: Selected Essays*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins 1989.

KOERNER, E. F. K.: *Linguistic Historiography: Projects & Prospects*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins 1999.

KOERNER, E. F. K.: *Towards a History of American Linguistics*. London – New York: Routledge 2002.

KOERNER, E. F. K.: *Essays in the History of Linguistics*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins 2004.

PERCIVAL, W. Keith: E. F. K. Koerner: Ferdinand de Saussure: Origin and Development of his Linguistic Thought in Western Studies in Language (Braunschweig: Vieweg 1973). *Language*, 1977, Vol. 53, No 2, s. 383–405.

VYKYPĚL, Bohumil: *Skizzen zur linguistischen Historiographie*. München: Lincom 2013.

Bohumil Vykypěl
Ústav pro jazyk český AV ČR
Brno

BIDAUD, Samuel: *LE CONCEPT LINGUISTIQUE D'OPÉRATIVITÉ*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci 2019. 132 p. ISBN 978-80-244-5613-3.

Samuel Bidaud se ve své monografii s názvem *Le concept linguistique d'opérativité* věnuje principu operativity (*opérativité*) francouzského lingvistu Gustava Guillauma a jeho aplikaci na různé jazykové jevy (především na český jazyk), ale taky na literární teorii, konkrétně na román M. Prousta *Hledání ztraceného času*, v rámci interdisciplinárního bádání na rozhraní lingvistiky a literární vědy. Monografie tak poskytuje nejen přehled a rozšíření principu operativity v jazykovědě, ale i velice inovativně ukazuje cestu možného interdisciplinárního přesahu konceptu operativity.

Autor uspořádal monografii do tří základních tematických částí, a to konkrétně:

- kapitola představující úvod a stručný přehled konceptu operativity, zasazení do dobového lingvistického kontextu myšlení a srovnání s vybranými dalšími dvěma lingvistickými přístupy dvacátého století (strukturální syntaxí L. Tesnière a generativní gramatikou N. Chomského),
- kapitola věnující se praktické aplikaci principu operativity na gramatický systém češtiny a to na vybrané gramatické kategorie nominální (číslo, rod, pád) i verbální (vid, čas, způsob, rod),
- kapitola dedikována aplikaci na literární dílo M. Prousta.

V této recenzi se zaměřím na první dvě tematické části, kapitolu o M. Proustovi ponechám stranou, jelikož není objektem lingvistické analýzy. Obecně lze shrnout, že se odborně jedná o práci jednoznačně přínosnou pro českou jazykovědu a to především z důvodu aplikace principu operativity na gramatický systém českého jazyka. Dílo reprezentuje originální počín, jelikož slovanské jazyky doposud nebyly podrobeny lingvistické analýze z hlediska teorií G. Guillauma. Bidaud představuje první ucelenou a podrobnou analýzu českého jazyka z hlediska teorie operativity. Doposud podobná analýza češtiny nevznikla hlavně proto, že dílo francouzského lingvisty není rámci české jazykovědy velmi známo. Přitom se český gramatický systém, hlavně co se týká kategorií vidu a pádu, jeví z hlediska principu operativity jako vhodný na analýzu.

Princip operativity zakládá na vnímání jazyka jako dynamického systému, který je v neustálém pohybu časovém i prostorovém. Guillaume používá pojem „pohyb myšlení“ (*mouvement de la pensée*), kterým označuje elasticitu a dynamičnost gramatických kategorií. Tyto se v aktu *parole*, v jazykovém užití, neustále „pohybují“, např. od jednotlivého k obecnému a naopak, jak Bidaud ilustruje na příkladu systému členů ve francouzštině. Pro lingvistiku operativity je příznačný moment aktualizace jazykového systému, akt přechodu od *langue* k *parole*. Nemůžeme proto zařadit, jak Bidaud upozorňuje, lingvistiku operativity ani do dobových strukturálních teorií zabývajících se jazykem jakožto statickým systémem, ani do nově vznikajících pragmatických disciplin zkoumajících jazyk výlučně z hlediska jeho užití. Lingvistika operativity představuje pomyslný přechod od *langue* k *parole*, hledá definici možného propo-

jení mezi strukturální lingvistikou a konkrétním užitím systému v aktu promluvy. Teorie G. Guillauma bývá zařazena do kognitivních lingvistických disciplin, i když, z hlediska kognitivní lingvistiky netradičně, nezkoumá jazyk experimentálně, nýbrž se věnuje pohybu myšlení a tedy jisté formě jazykové kognice, na úrovni teoretické a spíše zaměřené na gramatický systém daného jazyka.

Bidaud aplikuje operativní pohyb v rámci gramatického systému češtiny na nominální a verbální gramatické kategorie, jen pro ilustraci načrtnu jak Bidaudova aplikace vypadá. Pohyb myšlení se v případě pádů odehrává spíše na osi prostorové než časové, a to v návaznosti na funkční klasifikaci pádů směrem od nejprototypičtější k nejméně prototypické funkci: u pádů je prvotní jejich funkce nominální (nominativ a akuzativ, například „Jana čte knihu“), pohyb pak směřuje k druhé nejdůležitější funkci, adjektivální (genitiv, například „dům mé sestry“) a končí u funkci adverbiální (lokál nebo instrumentál, například „v kuchyni krájím chléb nožem“).

Dovolím si několik poznámek k první kapitole, ve které autor kromě úvodu do teorie G. Guillauma přináší návrh na srovnání lingvistických přístupů Guillauma s dvěma předními lingvisty dvacátého století, L. Tesnièreem a N. Chomským. Bidaud vidí styčné body mezi třema lingvisty, navrhuje dokonce použít pojem „operativita“ na valenční syntax L. Tesnière a na generativní syntax N. Chomského. Obzvlášť v případě Chomského lze říct, že Bidaud představil originální druh srovnání, vzhledem k faktu, že Chomského generativismus se obvykle nespojuje s evropskými strukturálními lingvistikami, spíše naopak. Bidaud se snaží najít společné črty spočívající především v ideji dynamičnosti, tato se jeví u Guillauma v podobě operativity a pohybu myšlení a u Chomského se jeví v podobě transformačních pravidel. Snaha o sblížení či smíření dvou hlavních proudů lingvistiky minulého století je rozhodně odvážný počín, styčné body jsou ale jen stručně nastíněny a zasloužili by si hlubší analýzu, protože se jedná o poněkud odvážné tvrzení. Z tohoto pohledu je Bidaudovo srovnání spíše povrchní, nabízí se otázka, proč si autor vybral zrovna tyto dva lingvisty na dokladování podobného způsobu myšlení, ve snaze o nastínění faktu, že princip operativity v jazyce a jeho ponímání jakožto dynamického systému se netýká pouze jednoho singulárního lingvisty, ale naopak, zahaleno do jiných terminologických pojmů a rámců, vznikalo obdobné myšlení i na jiných místech světa. Autor své rozhodnutí bohužel nevysvětluje. Jeho volba je zcela legitimní, nýbrž existuje možnost jiné volby. Proč se například autor nevyjádřil k lingvistice Pražského lingvistického kroužku, která by se taktéž dala popsat jakožto vnímání jazyka dynamicky, především v případě Mathesiova pojmu *pružní stability* (Mathesius, 1932) nebo *aktuálního členění větého*, Firbasovy *funkční větěné perspektivy* (Firbas 1957) a pod. Pražská škola se podobně jako lingvistika operativity G. Guillauma snažila vyrovnat s nelehkým úkolem popsání přechodu od *langue* k *parole*, bez upuštění od strukturálního myšlení a systémového vnímání jazyka. Mnohé další lingvistické teorie by se daly srovnávat s lingvistikou G. Guillauma. Autorův výběr L. Tesnière a se dá odůvodnit společným frankofonním kontextem, v případě Chomského působí ale srovnávání do jisté míry silně. Pokud mělo srovnávání Guillauma s Chomským nést záměr sblížení strukturalismu a generativismu, mohl autor tomuto nelehkému úkolu věnovat větší prostor a poskytnout komplexnější analýzu.

Jako nejdůležitější přínos monografie hodnotím aplikaci principu operativity na češtinu, což může být zajímavé pro české lingvisty věnující se historii jazykovědy, ale taky morfologii a gramatickému systému češtiny obecně. Díky monografii Bidauda si můžeme připomenout

důležitost teorie francouzského lingvisty, jeho dobový význam a současnou aktuálnost, Bidaud svými aplikačními kapitolami zdůrazňuje i neomezené pole aplikací nejen v lingvistice. Formálně monografie uspokojuje požadavky žánru, je napsaná odborně, věcně a srozumitelně. Je určena odborné lingvistické obci, ale může být použita i jako učební pomůcka pro studenty bakalářského a magisterského stupně studia. Rovněž je její uplatnitelnost rozšířena v poslední, literárněvědně zaměřené kapitole. Stylisticky a gramaticky je monografie zvládnutá výjimečně dobře, práce je čtivá a přehledná. Důležité body jsou vícekrát zopakovány a vysvětleny různými způsoby, doloženy četnými příklady.

Bibliografie

FIRBAS, Jan: Some thoughts on the function of word-order in Old English and Modern English. In: Sborník prací filosofické fakulty brněnské university. A, Řada jazykovědná, roč. 6, č. A5, s. 72–100.

MATHESIUS, Vilém: O požadavku stability ve spisovném jazyce. In: Spisovná čeština a jazyková kultura. Eds. Havránek, B. – M. Weingart. Praha: Melantrich 1932, s. 14–31.

Eudmila Lacková
Filozofická fakulta Univerzity Palackého
Olomouc

KRÁLIK, Lubor: *ETYMOLOGIA A NÁREČOVÁ LEXIKOGRAFIA (NA MATERIÁLI SLOVNÍKA SLOVENSKÝCH NÁREČÍ)*. Bratislava: Veda 2020. 176 s. ISBN 978-80-224-1875-1.

Vzácnym zdrojom poznatkov o prirodzenom vývine jazyka a jeho fungovaní v nespisovných útvaroch slovenského jazyka s dosahom na široký slavistický kontext je práca popredného slovenského etymológa Lubora Králika *Etymológia a nárečová lexikografia (na materiáli Slovníka slovenských nárečí)*. Podstatou tejto monografie je interpretácia vzťahu medzi súčasnými podobami nárečovej slovnej zásoby, spracovanej vo vydaných zväzkoch *Slovníka slovenských nárečí*, a jej pôvodom na základe autorovho dlhodobého výskumu v oblasti etymológie slovanských aj neslovanských jazykov a návrh na aplikáciu týchto poznatkov v lexikografickej praxi.

Po obsahovej aj metodologickej stránke je práca na vysokej odbornej a teoretickej úrovni a vyznačuje sa presvedčivou argumentáciou navrhovaných riešení v rámci slovníkovej interpretácie nárečového materiálu. Vybrané podoby heslových slov zo *Slovníka slovenských nárečí*, a to aj podľa ich variantných podôb v jednotlivých slovenských nárečových oblastiach, autor interpretuje z vývinového hľadiska a pri argumentovaní prirodzených vývinových tendencií sa opiera aj o porovnávací základ ostatných slovanských jazykov. Tento postup umožnil E. Králikovi upozorniť na viaceré diskrepancie medzi podobou heslových slov a skutočnou vedeckou pravdou a zaujať postoj ku grafickej, t. j. pravopisnej, slovotvornej aj významovej podobe jednotlivých heslových slov *Slovníka slovenských nárečí*. Na pozadí etymologickej analýzy a stavu v ostatných slovanských jazykoch autor navrhuje korekcie pri zapisovaní nárečovej lexiky s rešpektom na jej prirodzený jazykový vývin. Z tohto aspektu má mimoriadne vysokú poznávaciu a argumentačnú silu druhá kapitola s názvom *Etymológia a Slovník slovenských nárečí*. V nej autor explicitne poukázal na nevyhnutnosť hĺbkového štúdia historických jazykovedných disciplín pri interpretácii nárečového materiálu a na potrebu citlivo verifikovať jednotlivé formálne aj významové zložky nárečovej lexiky s jej jazykovým okolím. Presvedčivo to E. Králik opisuje, najmä argumentuje, v podkapitolách *Nevykonaná formálna standardizácia* (c. d., s. 24 – 35) a *Viacnásobná formálna standardizácia* (c. d., s. 36 – 40). Autorovi nejde v práci len o identifikáciu príkladov, ktoré si vyžadujú korekciu formy, ale aj o metodologický návrh a poukázanie na možnosti alternatívnej formálnej standardizácie (c. d., s. 41 – 55) a formálnych variantov heslových domácich aj nedomácich slov (c. d., s. 56 – 109, 110 – 119).

Z množstva presvedčivých a výstižných príkladov možno ako odkaz na hĺbkovú formálnu aj významovú analýzu prvkov uviesť heslové slovo **gizdiť**, expr. ‚mazať, špiniť‘ (p. SSN 1¹, s. 492) s vysvetlením, že tu ide akiste o výraz totožný so spisovným *hyzdiť* ‚robiť škaredým, nepekným‘ (SSSJ 2, s. 245), nárečovým *hyzdiť* expr. ‚robiť škaredým, špatit‘ (SSN 1,

¹ V príspevku uvádzame skratky slovníkov: SSN – Slovník slovenských nárečí, SSSJ – Slovník slovenského jazyka a SSSJ – Slovník súčasného slovenského jazyka.

s. 649) ako kontinuantom psl. *gyzditi (c. d., s. 26). Ľ. Králik ďalej uvádza, že štandardizáciu formy heslového slova s hláskou *g* (namiesto *h* ako očakávaného slovenského reflexu psl. **g*) možno akceptovať. Nebol tu však zrejme dôvod na ponechanie koreňového vokálu v podobe *i*, t. j. bez zohľadnenia faktov etymologického charakteru – adekvátnou štandardizáciou by tu bolo **gyzdiť** (c. d. s. 26). Podobný charakter majú interpretácie heslového slova **napasný**, ‚dotieravý, dobiedzavý, otravujúci (o človeku)‘ (SSN 2, s. 319: *Joj, ta to napasni chlapčisko!* – Hencovce VRN). Podľa Králika tu pravdepodobne ide o pôvodné **napastný*, v ktorom došlo k zjednodušeniu spoluhláskovej skupiny *stn* > *sn*. Tento výraz možno interpretovať ako reflex praslovanskej podoby **napastъnъ(jь)*, čo je vzťahové adjektívum utvorené na základe psl. **napastъ*, ktorého reflexom je i slovenské nárečové *napast’* ‚zloba, pohoršenie‘ (SSN 2, s. 319). Adekvátnou štandardizáciou príslušného výrazu by preto bolo **napastný** (c. d., s. 30). Ako ďalší príklad možno na ilustráciu uviesť heslové slovo **mlaček** (v nárečí i *mlačok*) ‚menšie kladivo‘ (SSN 2, s. 169). Recenzované dielo prináša vysvetlenie, že tu ide o zdobneninu od slova *mlat* ‚kladivo, obyč. ťažké a veľké‘ (SSJ 2, s. 158); z etymologických príčin Ľ. Králik navrhuje uprednostniť štandardizáciu **mľatček**, vďaka ktorej by sa stala lepšie viditeľnou sémantická motivácia výrazu (c. d., s. 28). Ten istý charakter majú aj autorove etymologické vysvetlenia heslového slova **oblesný** ‚falošný, neúprimný‘ (SSN 2, s. 481), v ktorých by podľa autora bola očakávanou štandardizáciou podoba **obľestný** ako reflex psl. **obľstъnъ(jь)* odvodený od psl. **ob-ľstiti* ‚oklamať‘, ktoré patrí do slovotvorného hniezda psl. **ľbstъ* (dnešné slovenské *ľest’*) a súvisí s fonetickým zjednodušením skupiny *stn* > *sn*. Podobným prípadom je slovo **partok** (*pertok*) ‚obrus z domáceho ľanového plátna‘ (SSN 2, s. 740). V tomto hesle sa uvádza aj expresívna zdobnenina **partočík** s nasledujúcou exemplifikáciou: *Jä som nigdaj nešla do polä bes prtošika* (Rybník REV). Štandardizácia *partočík* môže implikovať, že forma *prtošik* so začiatočným *pr-* (t. j. so slabičným *r*), uvedená v citovanom doklade, je sekundárna a vznikla akousi obmenou formy s pôvodným *par-*; práve táto „sekundárna“ forma je však kľúčom k adekvátnej etymologickej interpretácii výrazu. Gemerské nárečové *prtošik* (**prtočik*) je akiste zdobneninou od východiskového *prtok* ‚obrus‘, ktoré možno interpretovať ako zdobneninu od nedoloženého **prt*, predstavujúceho kontinuant psl. **prъrtъ* s pôvodným významom ‚(odrezaný) kus plátna‘. Z etymologického hľadiska by tu bola žiaduca štandardizácia **prtok** (nárečové formy *partok*, *pertok* môžu zodpovedať „pospisovnenej“ forme so slabičným *r*) a **prtočik**. Z analogických príčin by sme podľa autora v SSN očakávali aj heslové slovo **prtočina** ‚plachta na trávu‘ (SSN 2, s. 740) (c. d., s. 32 – 33). V podobe *prtok* sa toto slovo zachovalo napr. v Jelšavskej mestskej knihe. Z oblasti viacnásobnej formálnej štandardizácie majú metodologický a najmä praktický (pragmatický) význam Králikove interpretácie v rámci heslových slov typu **drôtno** ‚zem s prímiesou pilín, práchna a íveria‘ (SSN 1, s. 396: *Pot priesadu e súca meuná* [sypká, drobnozrnná, jemná] *zemička, takuo druotno* – Čelovce MK), **drvotnisko** i **drvotno** (*druotno*, *drvuotno*) s významami 1. ‚miesto, kde sa rúbe drevo‘, 2. ‚miesto, kde bolo uložené drevo‘, 3. ‚zem s prímiesou pilín, práchna a íveria‘ (SSN 1, s. 400: vo všetkých významoch s dokladmi z okr. Modrý Kameň; význam č. 3 sa ilustruje dokladom použitým v hesle **drôtno**). Na základe formálnej štandardizácie nárečového *druotno* v podobe *drôtno* (zodpovedajúcej reálnej forme slova) možno dospieť k historicky neadekvátnejmu záveru, že uvedený výraz je derivovaný od substantíva *drôt* ‚kovové vlákno‘, prevzatého z nemeckého nárečového *drōt* (dnešné spis. nemecké *Draht*). Etymologicky korektná je alternatívna interpretácia uvedená v SSN, v zmysle ktorej forma *druotno* vznikla z pôvodného

drvotno. Slovami autora: „... ide tu akiste o kompozitum utvorené na základe slk. dial. *drvo* ‚drevo‘ (porov. SSN 1, s. 385 – 386, s. v. *drevo i drvo*) a slovesa *tat*, *tmem* (psl. **tęti*, **tyńq*); pôvodným významom výrazu bolo zrejme ‚miesto, kde sa tne, rúbe drvo, drevo‘. Porov. i slk. dial. *drevoteň*, *drevotňa i drvotěň* ž. ‚dreváreň‘ (SSN 1, s. 386), odlišujúce sa od *drvotno* s. morfológickou charakteristikou, resp. – v prípade foriem *drevoteň*, *drevotňa* – vokalizmom prvej časti (slk. *drevo*)“ (c. d., s. 36). Heslové slovo **kiša** je v nárečovom prostredí známe vo význame ‚váhy na voze‘ (SSN 1, s. 769), slovo **kyša**¹ zase vo významoch 1. ‚súčasť konského voza (váhovisko), na ktorú sa upevňujú bilnice‘ a 2. ‚drevené ohreblo na zhrňanie hnoja‘ (SSN 1, s. 932). Vzhľadom na skutočnosť, že ide o výraz maďarského pôvodu, by podľa Ľ. Králik (c. d., s. 37) v tomto prípade bola vhodnejšia štandardizácia s *ki*-. Písanie s *y* je adekvátne v prípade homonymného substantíva **kyša**² doloženého vo významoch 1. ‚baktériami skvase- né surové mlieko‘, 2. ‚nepriemerane husté jedlo‘ (SSN 1, s. 932) ako reflexu psl. **kyša*, ktoré etymologicky súvisí so slovami *kysnúť*, *kyslý*.

Variantnosť jazyka dokazuje autor interpretáciou hesiel s možnosťou alternatívnej formálnej štandardizácie v prípadoch typu **budkáčik** 1. ‚tlčík na tlčenie, lámanie ľanu‘, 2. ‚hrkálka‘ (SSN 1, s. 177). Spoluhlásková skupina *tk* v uvedených dokladoch nemusela vzniknúť v dôsledku znelostnej asimilácie *dk* > *tk*, ako vyplýva zo štandardizovanej formy heslového slova. Zo sémantických príčin Králik vyslovuje predpoklad, že konsonant *t* tu môže byť etymologicky pôvodný – citované dialektizmy možno interpretovať ako zdobneniny od **butkáč*, čo je substantívny derivát od predpokladaného slovesa **but-k-at* ako zdobnenej formy od **butat* s významom ‚udierať, biť‘, ktoré je reflexom psl. **butati*. Adekvátnou štandardizáciou heslového slova by v takom prípade bolo **butkáčik** (c. d., s. 42 – 43). Podobným prípadom je heslo **patria** ‚rozhľadňa‘ (SSN 2, s. 751). V dokladovom materiáli nachádzame len formu *patrija*: *Na kopcu bula patrija a z nej bulo vidno aš Tatri* (Dúbrava PRE), *Tam bila postavena taka patrija, co to tag daľeko bilo vidno z ni* (Dlhá Lúka BAR), *patrija* (Smižany SNV). Jej štandardizácia v podobe *patria* (t. j. s koncovým *-ia*) môže viesť k záveru, že uvedený dialektizmus patrí medzi prevzaté podstatné mená zakončené na *-ia*, *-ya*, skloňované podľa vzoru *ulica*; k predpokladanému novšiemu konsonantu *j* v nárečovom *patrija* je možné porovnať formy *batrija* (SSN 1, s. 101 – *batéria*), *lutrija* (SSN 2, s. 101 – *lutria* ‚stávková hra; lotéria‘) ap., vzniknuté adaptáciou cudzích výrazov. Nárečové slovo *patrija* možno vzhľadom na jeho sémantiku interpretovať ako domáci derivát od *patrit*², *patriet*² i *patrat*² (ako sloveso zrakového vnímania doložené najmä z východného Slovenska), v ktorom by azda bolo možné vyčleniť sufix **-ėja*, známy napr. z ruského nárečového *lazėja*, *lazejá* 1. ‚nevelký otvor, diera, štrbina na prechod, preliezanie‘, 2. ‚priechod v ohrade‘ a i. ako derivátu od *lázit*², *liezt*², *lozit*² a pod. Ako tvrdí Králik, pôvodne tu išlo pravdepodobne o nomina actionis, ktoré mohli nadobudnúť sekundárny význam nomina loci. V prípade slova *patrija* možno teda predpokladať sémantický vývin **patrenie*, hľadanie, pozeranie ap.‘ > ‚(miesto na) pozeranie, hľadanie, rozhliadanie sa; rozhľadňa‘. Ak je táto úvaha správna, etymologicky adekvátnou formou heslového slova v SSN by bolo **patrieja** (c. d., s. 53 – 54). Rovnako sú z metodologického hľadiska dôležité aj Králikove upozornenia na formálnu stránku variantov domácich výrazov typu **bystrý** (*bristri*) 1. ‚rýchly, rýchlo sa pohybujúci‘, 2. ‚vnímavý, rýchlo chápaný (o človeku aj o zvierati)‘ (SSN 1, s. 191). Predpoklad, že forma *bristri*, doložená v západoslovenských nárečiach, je nepravidelným variantom formy *bystry*, implikuje, že tu došlo k sekundárnemu vsunutiu konsonantu *r*, ktoré nateraz nevieme objasniť. Nárečový výraz *bristri* (so začiatoč-

ným *br-*) však nachádza paralely v ukrajinčine a lužickej srbčine, kde ide zrejme o reflexy psl. **brystrъ* (*jb*), na základe ktorého vzniklo (v dôsledku disimilácie **r-r-* > **Ø-r-*) aj novšie psl. **bystръ* (*jb*), zachované v slove *bystřý*. Z toho vyplýva, že nárečové slovo *bristří* nie je akousi novšou nepravidelnou obmenou pôvodného *bystřý*, ale – práve naopak – jeho vývinovo staršou formou; preto by bolo korektné uvádzať v záhlaví príslušného hesla dve paralelné heslové slová, t. j. spoluheslá **bystřý** i **brystrý** (c. d., s. 63).

Citované príklady a autorov prístup k interpretácii nárečového materiálu má veľký pragmatický a praktický význam aj pre interpretáciu ostatných foriem národného jazyka (nielen nárečí) a stáva sa neodmysliteľnou súčasťou lexikografického spracovania slovnej zásoby súčasnej slovenčiny – aj s ohľadom na jej jednotlivé variety. Monografia PhDr. Ľubora Králik, CSc., *Etymológia a nárečová lexikografia (na materiáli Slovníka slovenských nárečí)* je dôkazom priameho výstupu vedeckého výskumu do jazykovej a jazykovednej praxe a je pregnantným svedectvom nevyhnutnej potreby poznať základné všeobecné aj špecifické znaky národného jazyka, jeho prirodzeného vývinu, historickej a porovnávacej slovanskej aj neslovanskej jazykovedy, etymológie a vzájomného pôsobenia kultúr a jazykových kontaktov na vývin jednotlivých národných jazykov a na ich súčasný stav. Materiálová základňa *Slovníka slovenských nárečí*, ktorú autor vo svojej práci využil na interpretáciu prirodzených foriem slovenského jazyka, dokazuje špecifické znaky slovenského nárečového materiálu z hľadiska jeho pôvodu aj jeho vzťahu s okolím, je svedectvom kontinuálneho vývinu slovenčiny od najstarších čias po súčasnosť, jej koexistencie s okolitými slovanskými aj neslovanskými jazykmi a etnikami, ktoré ovplyvnili spoločenský vývin slovenského jazyka a jeho nositeľov v priebehu mnohých stáročí.

V monografii *Etymológia a nárečová lexikografia (na materiáli Slovníka slovenských nárečí)* Ľ. Králik aplikoval poznatky veľkého množstva vedeckej literatúry slovanských aj neslovanských jazykov. Tým práca nadobúda veľkú poznávaciu hodnotu a stáva sa rozvinutím poznania o prirodzenej podstate formy aj obsahu jednotlivých prvkov jazyka. Po *Stručnom etymologickom slovníku slovenčiny* (Bratislava, Veda 2015) je kniha *Etymológia a nárečová lexikografia (na materiáli Slovníka slovenských nárečí)* ďalším autorovým významným prínosom nielen pre slovenskú dialektológiu, ale aj pre celú slovanskú porovnávacu jazykovedu, etnológiu a kulturológiu a stáva sa pilierom pochopenia formálnej aj významovej podstaty jazykových jednotiek.

Pavol Žigo
Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV
Bratislava

KRONIKA

OKRÚHLE VÝROČIE KANSASKÉHO SLAVISTU, PROFESORA MARCA L. GREENBERGA

Tohto roku sa okrúhleho životného jubilea dožíva Marc L. Greenberg, profesor slavistiky na Kansaskej univerzite v Spojených štátoch amerických a popredný americký slovenista. Narodil sa v r. 1961 v Los Angeles, kde na známej Kalifornskej univerzite (UCLA) získal v r. 1983 stupeň bakalára (B.A.) z ruskej literatúry. Štúdium slovanskej porovnávacej jazykovedy na Chicagskej univerzite ukončil v r. 1984 získaním titulu magister (M.A.). Potom sa znovu vrátil do Kalifornie na doktorandské štúdiá, kde sa pod vedením popredných amerických slavistov (ako Henrik Birnbaum, Ronelle Alexander, Alan Timberlake) zdokonaľoval v slovanskej jazykovede. Budúcu vedeckú dráhu prof. Greenberga ovplyvnili dve okolnosti súvisiace s týmto obdobím. Tou prvou bola spolupráca s Pavlom Ivičom (1924 – 1999), popredným srbským dialektológom, ktorý v roku 1986 pôsobil na UCLA vďaka Fulbrightovmu programu a u vtedy sa formujúceho slavistu vzbudil záujem o slovanskú akcentológiu a dialektológiu. Ako druhá okolnosť sa javí oslabenie studenej vojny a všeobecný spoločenský odmäk vo východnej Európe v polovici 80. rokov, ktoré jubilantovi umožnili cestovanie a terénny výskum v slovanských krajinách, vtedy so socialistickým spoločenským zriadením. V tomto období absolvoval náš jubilant jazykové kurzy v rôznych východoeurópskych krajinách, ocitol sa aj v bývalom Československu, v ktorom sa neoznámil iba s češtinou, ale aj so svojou životnou láskou a budúcou manželkou – Slovinkou Martou Pirnat. Kombinácia dvoch uvedených okolností ho celkom prirodzene priviedla do bývalej Juhoslávie, kde v r. 1988 – 1989 realizoval rozsiahly terénny výskum fonologického a akcentuačného systému slovinských nárečí v Prekmurí a v susednom maďarskom Porabí – z hľadiska historicko-porovnávacej slovanskej jazykovedy ide o veľmi dôležitú prechodnú nárečovú oblasť medzi slovinčinou a chorvátskymi kajkavskými nárečiami. Na základe získaných výsledkov vypracoval doktorskú dizertáciu *A Historical Analysis of the Phonology and Accentuation of the Prekmurje Dialect of Slovenia*, ktorú úspešne obhájil v r. 1990. V rovnakom roku získal aj svoju prvú akademickú pozíciu na oddelení slovanských jazykov a literatúr Kansaskej univerzity sídliacej v útulnom mestečku Lawrence, na ktorej pôsobí dodnes.

Jeho viacročné bádanie v oblasti vývinu a dialektológie slovinčiny vyústilo do monografie *Historical Phonology of the Slovene Language* (Heidelberg: Universitätsverlag Carl Winter 2000) publikovanej v prestížnej edícii, v ktorej vyšla v r. 1975 aj historická fonológia slovinčiny R. Krajčoviča. Ide o dielo neodmysliteľné pre akýkoľvek seriózný výskum vývinu slovinčiny, ale aj celej južnoslovenskej jazykovej oblasti, za ktoré Americké združenie učiteľov slovanských a východoeurópskych jazykov v r. 2002 udelilo jeho autorovi cenu Best Book in Slavic Linguistics. Okrem toho pripravil Krátku gramatiku slovinčiny (*A Short Reference Grammar of Slovene*. Mníchov: LINCOM 2008) a nedávno preložil do angličtiny a pripravil na vydanie aj Prekmurskú slovinštinu Avgusta Pavela z r. 1942 (*Prekmurje Slovene Grammar. Avgust Pavel's Vend nyelvtan (1942)*. Leiden: Brill 2020).

Napriek tomu, že sa ako jeho ústredná bádateľská oblasť javí slovinčina, prof. Greenberg je univerzálnym slavistom, ktorého záujmy sú oveľa širšie a v podstate sa dotýkajú všetkých slovanských jazykov. V jednej zo svojich početných prác prispel originálnymi nápadmi aj

k objasneniu zložitého vývinu jerov v slovenčine (*On the Vocalization of Jers in Slovak*. In: Die Welt der Slaven, roč. 33, 1988, s. 43 – 62). (Na tomto mieste by sme si neodpustili nespomenúť, že jubilantov rozvetvený aškenázsky rodokmeň siaha aj do východoslovenských Sečoviec, kde v 19. storočí žila početná židovská komunita.) Vedecký záujem uňho najnovšie vzbudil proces rešandardizácie spisovného jazyka Čiernohorcov, ktorý aktívne sleduje a vedecky mapuje.

Spomedzi početných zodpovedných vysokoškolských a administratívnych funkcií, ktoré prof. Greenberg počas svojej kariéry svedomito plnil, často aj na úkor vlastnej vedeckej produkcie, spomeňme aspoň post riaditeľa Školy jazykov, literatúr a kultúr Kansaskej univerzity (School of Languages, Literatures & Cultures, KU), ktorý zastával medzi rokmi 2014 a 2020. Je členom viacerých profesionálnych združení a vedeckých organizácií, takisto jedným zo zakladateľov a dlhoročným redaktorom slovinského slavistického časopisu *Slavia Centralis*. V ostatnom období je prof. Greenberg zapojený do projektu propagácie všeobecného a globálneho sprístupňovania vedeckých zdrojov (Open Access). Aktuálne sa takisto aktívne podieľa na veľkolepom projekte vydavateľstva Brill *Encyclopedia of Slavic Languages and Linguistics*, ktorého je hlavným editorom. V rámci tohto projektu, na ktorom spolupracujú slavisti z celého sveta vrátane slovenských (G. Múcsková, S. Habijanec, R. Garabík, V. Benko), sa jednotlivé heslá encyklopédie postupne zverejňujú na internete a po ich skompletizovaní je plánované aj knižné vydanie. Ide bezpochyby o popredné dielo jazykovednej slavistiky, ktoré poskytne najaktuálnejšie informácie o rôznych aspektoch všetkých slovanských jazykov a slavistiky ako celku.

Za svoje výnimočné zásluhy na poli výskumu slovinčiny a jej popularizácie v Spojených štátoch amerických bol náš jubilant v r. 2017 zvolený za člena korešpondenta Slovinskej akadémie vied a umení. V r. 2019 mu Slovinská republika udelila čestný titul vedeckého veľvyslanca (Ambassador of Science). Nepovšimnuté nezostali ani jeho ľudské kvality – tolerancia, trpezlivosť a neutíchajúca ochota pomôcť –, ktoré boli tiež dôvodom, prečo jeho spolupracovník Stephen M. Dickey a bývalý doktorand Mark Richard Lauersdorf pripravili na profesorovu počesť, parafrázujúc preklad jeho priezviska, zborník *V zeleni drželi zeleni breg* (Bloomington, Indiana: Slavica 2019). Z uvedeného zborníka si požičiame slová z článku V. A. Friedmana a B. D. Josepha, aby sme na záver výstižne pomenovali charakterové vlastnosti prof. Greenberga. Podľa autorov ide o „one of the nicest and most decent human beings in our field and in academia in general“, čo môže potvrdiť každý, kto mal česť a šťastie spolupracovať s jubilantom.

Profesorovi Greenbergovi pri príležitosti jeho životného jubilea prajeme v tejto náročnej dobe covidovej predovšetkým pevné zdravie, nech ho aj naďalej sprevádza neslabnúca tvorivá sila a nehasnúca iskra vedeckej inšpirácie. *Zeí gezunt un štark*, Marek!

Siniša Habijanec
Jazykovedný ústav L. Štúra SAV
Bratislava

POKYNY PRE AUTOROV

Redakcia JAZYKOVEDNÉHO ČASOPISU uverejňuje príspevky **bez poplatku** za publikovanie.

Akceptované jazyky: všetky slovanské jazyky, angličtina, nemčina. Súčasťou vedeckej štúdie a odborného príspevku je abstrakt v angličtine (100 – 200 slov) a zoznam kľúčových slov v angličtine (3 – 8 slov).

Súčasťou vedeckej štúdie a odborného príspevku v inom ako slovenskom alebo českom jazyku je zhrnutie v slovenčine (400 – 600 slov) – preklad do slovenčiny zabezpečí redakcia.

Posudzovanie príspevkov: vedecké príspevky sú posudzované anonymne dvoma posudzovateľmi, ostatné príspevky jedným posudzovateľom. Autori dostávajú znenie posudkov bez mena posudzovateľa.

Technické a formálne zásady:

- Príspevky musia byť v elektronickej podobe (textový editor Microsoft Word, font Times New Roman, veľkosť písma 12 a riadkovanie 1,5). V prípade, že sa v texte vyskytujú zvláštne znaky, tabuľky, grafy a pod., je potrebné odovzdať príspevok aj vo verzii pdf alebo vytlačení.
- Pri mene a priezvisku autora je potrebné uviesť pracovisko.
- Text príspevku má byť zarovnaný len z ľavej strany, slová na konci riadku sa nerozdeľujú, tvrdý koniec riadku sa používa len na konci odseku.
- Odseky sa začínajú zarážkou.
- Kurzíva sa spravidla používa pri názvoch prác a pri uvádzaní príkladov.
- Polotučné písmo sa spravidla používa pri podnadpisoch a kľúčových pojmoch.
- Na literatúru sa v texte odkazuje priezviskom autora, rokom vydania a číslom strany (Horecký, 1956, s. 95).
- Zoznam použitej literatúry sa uvádza na konci príspevku (nie v poznámkovom aparáte) v abecednom poradí. Ak obsahuje viac položiek jedného autora, tie sa radia chronologicky.

Bibliografické odkazy:

- knižná publikácia: ONDREJOVIČ, Slavomír: Jazyk, veda o jazyku, societa. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 2008. 204 s.
- slovník: JAROŠOVÁ, Alexandra – BUZÁSSYOVÁ, Klára (eds.): Slovník súčasného slovenského jazyka. H – L. [2. zv.]. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 2011. 1088 s.
- štúdia v zborníku: ĎUROVIČ, Ľubomír: Jazyk mesta a spisovné jazyky Slovákov. In: Sociolinguistica Slovaca 5. Mesto a jeho jazyk. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 2000, s. 111 – 117.
- Štúdia v časopise: DOLNÍK, Juraj: Reálne vz. ideálne a spisovný jazyk. In: Jazykovedný časopis, 2009, roč. 60, č. 1, s. 3 – 12.
- internetový zdroj: Slovenský národný korpus. Verzia prim-5.0-public.all. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 2010. Dostupný na: <http://korpus.juls.savba.sk> [cit. DD. MM. RRRR].

INSTRUCTION FOR AUTHORS

JOURNAL OF LINGUISTICS publishes articles **free of publication charges**.

Accepted languages: all Slavic languages, English, German. Scientific submissions should include a 100-200 word abstract in English and a list of key words in English (3-8 words).

Scientific articles in a language other than Slovak or Czech should contain a summary in Slovak (400-600 words) – translation into Slovak will be provided by the editor.

Reviewing process: scientific articles undergo a double-blind peer-review process and are reviewed by two reviewers, other articles by one reviewer. The authors are provided with the reviews without the name of the reviewer.

Technical and formal directions:

- Articles must be submitted in an electronic form (text editor Microsoft Word, 12-point Times New Roman font, and 1.5 line spacing). If the text contains special symbols, tables, diagrams, pictures etc. it is also necessary to submit a pdf or printed version.
- Contributions should contain the full name of the author(s), as well as his/her institutional affiliation(s).
- The text of the contribution should be flush left; words at the end of a line are not hyphenated; a hard return is used only at the end of a paragraph.
- Paragraphs should be indented.
- Italics is usually used for titles of works and for linguistic examples.
- Boldface is usually used for subtitles and key terms.
- References in the text (in parentheses) contain the surname of the author, the year of publication and the number(s) of the page(s): (Horecký, 1956, s. 95).
- The list of references is placed at the end of the text (not in the notes) in alphabetical order. If there are several works by the same author, they are listed chronologically.

References:

- Monograph: ONDREJOVIČ, Slavomír: Jazyk, veda o jazyku, societa. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 2008. 204 p.
- Dictionary: JAROŠOVÁ, Alexandra – BUZÁSSYOVÁ, Klára (eds.): Slovník súčasného slovenského jazyka. H – L. [2. zv.]. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 2011. 1088 p.
- Article in a collection: ĎUROVIČ, Ľubomír: Jazyk mesta a spisovné jazyky Slovákov. In: Sociolinguistica Slovaca 5. Mesto a jeho jazyk. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 2000, pp. 111 – 117.
- Article in a journal: DOLNÍK, Juraj: Reálne vz. ideálne a spisovný jazyk. In: Jazykovedný časopis, 2009, Vol. 60, No 1, pp. 3 – 12.
- Internet source: Slovenský národný korpus. Verzia prim-5.0-public.all. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 2010. Dostupný na: <http://korpus.juls.savba.sk> [cit. DD. MM. YEAR].

ISSN 0021-5597 (tlačená verzia/print)

ISSN 1338-4287 (verzia online)

MIČ 49263

JAZYKOVEDNÝ ČASOPIS

VEDECKÝ ČASOPIS PRE OTÁZKY TEÓRIE JAZYKA

JOURNAL OF LINGUISTICS

SCIENTIFIC JOURNAL FOR THE THEORY OF LANGUAGE

Objednávky a predplatné prijíma/Orders and subscriptions are processed by:
SAP – Slovak Academic Press, s. r. o., Bazová 2, 821 08 Bratislava
e-mail: sap@sappress.sk

Registračné číslo 7044

Evidenčné číslo 3697/09

IČO vydavateľa 00 167 088

Ročné predplatné pre Slovensko/Annual subscription for Slovakia: 12 €, jednotlivé číslo 4 €
Časopis je v predaji v kníhkupectve Veda, Štefánikova 3, 811 06 Bratislava 1

© Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, Bratislava